

UNIVERZITA PARDUBICE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2022

Bc. Kateřina Lukešová

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

28. říjen – proměny státního svátku v Československu ve 20. století
Diplomová práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina Lukešová**
Osobní číslo: **H20332**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Soudobé dějiny**
Téma práce: **28. říjen – proměny státního svátku v Československu ve 20. století**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Cílem diplomové práce je komplexní analýza proměny státního svátku 28. října v průběhu 20. století. Student se zaměří na konstruování svátku a jeho veřejnou prezentaci v období I. republiky, dále na marginalizaci svátku a jeho nahrazení jinými svátky v období komunistické diktatury. Zvláštní pozornost bude věnována ideologickému konstruktovi podmiňujícímu vznik Československa úspěšné „Velké říjnové socialistické revoluci“ v Rusku. Diplomová práce počítá s využitím archivních pramenů i publikovaných pramenů (denní tisk, propagandistické tiskoviny, školní učebnice dějepisu).

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

ABRAMS, Bradley F. *The Struggle for the Soul of the Nation: Czech Culture and the Rise of Communism*. Lanham 2004; DOUBEK, Vratislav. 28. říjen v československé státní tradici a jeho role ve veřejném mínění. In: *Křehké vítězství. 28. říjen v paměti Hradu*. Praha 2008, s. 49-63; HÁJKOVÁ, Dagmar, Pavel HORÁK, Vojtěch KESSLER, et al. *Sláva republice!: oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Praha 2018; PEKAŘ, Josef. *Říjen 1918: slavnostní přednáška Josefa Pekaře, pronesená ve velké aule University Karlovy dne 28. října 1919*. Praha 1920; WINGFIELD, Nancy M. *Flag wars and Stone Saints. How the Bohemian Lands Became Czech*. Cambridge 2007.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2020**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2021**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D. v.r.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D. v.r.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2020

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 11. 2022

Bc. Kateřina Lukešová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu diplomové práce panu PhDr. Zbyňkovi Vydrovi Ph.D. za odborné vedení, podněty a cenné rady, které mi poskytl při vypracování této práce. Dále děkuji panu doc. Mgr. Michalovi Térovi Ph.D. za cenné rady. Také děkuji všem zaměstnancům archivu a knihoven, kteří mi byli nápomocni při vyhledávání archiválií. A v neposlední řadě děkuji svým rodičům a přátelům za velkou podporu a trpělivost během celého studia.

ABSTRAKT

Cílem diplomové práce je komplexní analýza proměny státního svátku 28. října ve 20. století. První část vymezuje historický kontext státního převratu v roce 1918. Následně představuje státní právní úpravu svátku a popis oslav během celého 20. století. Druhá část se zabývá komparací oslav za první republiky mezi třemi jednotlivými kraji. Třetí část práce zkoumá proměnu diskurzu v dobovém tisku. Kapitola je rozdělena chronologicky podle jednotlivých období. Poslední část práce je zaměřena na proměnu 28. října a dějepisu v dobových učebnicích. Závěr diplomové práce shrnuje analýzu proměny oslav a diskurzu 28. října ve 20. století.

KLÍČOVÁ SLOVA

28. říjen, státní převrat, svátek, oslavy, diskurz, komparace

TITLE

28 October – the transformation of the public holiday in Czechoslovakia in the 20th century

ABSTRACT

This thesis is aimed at a comprehensive analysis of the transformation of the public holiday on the 28th of October in the 20th century. The first part defines the historical context of the 1918 coup d'état and is followed by the state's legal regulation of the holiday and a description of the celebrations throughout the 20th century. The second part compares the celebrations during the First Republic in the three different regions. The third part focuses on the changing discourse in the contemporary press and is divided chronologically by period. The last part of the thesis examines the transformation of 28 October and its history in the textbooks of that period. Overall, the thesis sums up the transformation of the celebration and discourse of 28 October in the 20th century.

KEYWORDS

28 October, coup d'état, holiday, celebrations, discourse, comparison

Obsah

ÚVOD	10
1 Historický kontext	15
1.1 28. říjen 1918	15
1.2 Mezitím na Slovensku.....	17
1.3 Menšiny za první republiky	19
2 Právní úprava svátku	21
2.1 První republika	21
2.2 Druhá republika a Protektorát Čechy a Morava.....	23
2.3 Třetí republika a komunistický režim do roku 1989	23
3 Oslavy 28. října	26
3.1 První a druhá republika	26
3.1.1 Komunistická strana a oslavy 28. října za první republiky.....	29
3.2 Protektorát Čechy a Morava a exil.....	31
3.3 Léta 1945–1951.....	34
3.4 Léta 1951–1989.....	35
4 Komparace oslav 28. října v Jihomoravském, Libereckém a Pardubickém kraji	38
4.1 Jihomoravský kraj	38
4.1.1 Kyjov	38
4.2 Liberecký kraj	43
4.2.1 Liberec	43
4.3 Pardubický kraj	46
4.3.1 Pardubice	46
4.4 Shrnutí.....	48
5 Proměna svátku 28. října v dobovém tisku	51
5.1 První republika	53
5.2 Protektorát Čechy a Morava a exil.....	59
5.3 Třetí republika.....	62
5.4 Komunistický režim 1948–1989	67
5.4.1 Období stalinismu	67
5.4.2 60. léta.....	75
5.4.3 Období normalizace	76
5.4.4 Poslední léta komunistického režimu 1988–1989	77
5.5 Shrnutí.....	80
6 Svátek 28. říjen v dobových učebnicích	85

6.1	První republika	85
6.2	Druhá republika a Protektorát Čechy a Morava.....	89
6.3	Třetí republika.....	90
6.4	Komunistický režim 1948–1989	91
	ZÁVĚR	95
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	101
	SEZNAM TABULEK.....	108
	SEZNAM ZKRATEK	109
	SUMMARY	110

ÚVOD

Státní převrat v roce 1918 vzbuzoval v československém lidu naději na lepší život po 300 letech nadvlády habsburského rodu. Když T. G. Masaryk přišel s myšlenkou vytvořit samostatný stát, velmi dobře si uvědomoval, že musí dojít i k obrodě společnosti. Z této myšlenky se také zrodila problematika prvního státního svátku. 28. říjen měl za úkol sjednotit společnost. Měl odkazovat na svobodu a demokracii. Svátek si prošel řadou změn v průběhu celého 20. století.

Vymezení tématu, metodologie a cíle práce

Diplomová práce se zabývá komplexní analýzou proměny 28. října v Československu ve 20. století. V diplomové práci budeme zkoumat za pomoci komparativní metody, jak se 28. říjen během 20. století proměňoval. Než se začneme zabývat samotným zkoumáním, představíme si v prvních třech kapitolách základní historický kontext. Nejprve se budeme věnovat převratu v Československu v roce 1918 a Martinské deklaraci. Dále si ujasníme právní úpravu 28. října od roku 1918 až do roku 1990, jelikož státní svátek prošel několika právními změnami. A nakonec se seznámíme s tím, jak se 28. říjen během 20. století v různých obdobích oslavoval.

Ve čtvrté kapitole prozkoumáme oslavy státního svátku v jednotlivých krajích. Kyjov z Jihomoravského kraje byl vybrán na základě toho, že Morava oproti Čechám byla více katolická. Druhým důvodem tohoto výběru bylo popsat, jak vypadaly oslavy v menším městě. Proti Kyjovu lze postavit Pardubice jako zástupce průmyslového města. Do třetice prozkoumáme Liberec, jelikož se nachází v německojazyčném pohraničí a v městě žilo z velké části německé obyvatelstvo. Stěžejní období pro srovnání pro nás bude první republika.

V páté kapitole věnujeme pozornost především proměně narativu v československém tisku v různých obdobích. Jelikož komunistický režim trval v Československu dlouho, rozdělili jsme jeho fáze do několika podkapitol. V poslední šesté kapitole se ohlédneme za

proměnou dějepisné výuky a dějepisných učebnic v souvislosti se státním svátkem a krátce si uvedeme, jak se vyvíjel kult T. G. Masaryka, který byl s 28. říjnem spojován.

Cílem práce je podrobná analýza oslav 28. října v proměnách 20. století. V závěru shrneme poznatky z probádaných materiálů. Uvedeme, jaké byly nalezeny rozdíly mezi jednotlivými kraji v oslavách státního svátku, jaký vliv měla komunistická strana na oslavy 28. října a proč odmítal nacistický a komunistický režim oslavovat 28. říjen a stavěl do popředí jiné svátky.

Prameny

Při zkoumání průběhu oslav za první republiky v jednotlivých krajích nám byly nápomocné okresní archivy. V okresním archivu v Hodoníně byly zpracovány obecní, školní i farní kroniky. Nejvíce k tématu přispěly obecní kroniky a regionální tisk *Slovácko*. Za velice přínosné považuji i presidiální spisy. Díky nim byla zařazena celá jedna podkapitola, kde bylo objasněno, jak se komunistická strana stavěla k oslavám za první republiky. V Libereckém archivu nám byl nejvíce přínosný regionální tisk *Reichenberger Zeitung*. K dalším upřesněním a detailům nám pomohly i obecní kroniky. V Pardubickém okresním archivu jsme se taktéž opřeli o obecní kroniky a dobový tisk *Východ*.

K další části výzkumu diplomové práce, kde se zabýváme proměnou narativu o 28. říjnu v dobovém tisku, nám byl nápomocný dobový tisk. Pro období první republiky byly z českého tisku vybrány *Lidové noviny* a *Venkov*. Do kontrastu jsme postavili *Reichenberger Zeitung* a slovenský tisk *Slovák*. Záměrně byl vybrán slovensky pravicově a nacionálně orientovaný tisk, abychom zjistili, jak se vyhraňuje vůči 28. říjnu. Samozřejmě jsme si vědomi, že ne všechen slovenský tisk se stavěl proti 28. říjnu. Jako příklad může posloužit *Slovenský denník*, který byl ústředním tiskem Slovenské národní rady. Za protektorátu byl použit ilegální tisk *Rudé právo* a exilový tisk *Čechoslovák*, který vycházel v Londýně jako hlavní periodikum československého odboje.

Pro dobu třetí republiky byl kromě *Rudého práva* také využit ústřední tisk československé strany národně socialistické *Svobodné slovo* a dále tisk *Svobodné noviny*. Po únorovém převratu kromě oficiálního tisku bylo nahlédnuto i do exilových časopisů, jako bylo *Svědectví*, které se v 50. letech začalo vydávat v USA a jedním ze zakladatelů byl Pavel

Tigrid. Z exilového prostředí v západním Německu bylo využito *České slovo*, které vycházelo v Mnichově od poloviny 50. let a jeho zakladatelem byl Josef Pejskar.

K bádání bylo využito mnoho dobových periodik. Proto byla provedena sonda určitých ročníků ke konkrétním datům v roce, protože jsme si vědomi široké pramenné základny. Nejvíce byl výzkum zaměřen na půlkulatá, kulatá výročí. Velká pozornost byla také věnována článkům v letech, kdy se uskutečnily významné události 20. století.

K proměně narativu sloužily k doplnění dobové učebnice a k proměně výuky dějepisu disertační práce od Mgr. Miroslava Jirečka Ph.D., která byla oceněna cenou děkana na pedagogické fakultě Masarykovy univerzity.

Dosavadní stav bádání

V posledních letech se zahraniční historikové zabývali otázkami festivity již v několika publikacích. V českých zemích nalezneme detailně zpracované oslavy a slavnosti v období středověku a novověku. Pro moderní dobu dějin mnoho publikací, které by se oslavami zabývaly, nevzniklo. Spíše se historikové soudobých dějin zajímali o festivity jen okrajově, nebo když potřebovali doplnit obecnější témata.

Jak by mohly být zkoumány festivity moderní doby, nám popisuje ve své studii Karel Šima *Od rituálů a obyčejů k performancím aneb jak studovat festivity moderní doby?* Šima přichází s novým analytickým aparátem pro výzkum soudobých slavnostních rituálů ze tří diskurzů. Jedná se o antropologický diskurz o rituálu, národopisný/etnologický diskurz o zvycích a obyčejích a v poslední řadě, jak k oslavám přistupuje historická věda. Studie poukazuje na deficity, ale také na to, co nám každý ze sledovaných jevů může nabídnout. V závěru nám Šima nabízí čtyři teze, jak by se festivity moderní doby mohly zkoumat. Jednou z tezí je například, že „festivity je nutné chápat jako soubory praktik, které představují aktivní jednání jednotlivců v součinnosti s ostatními, jejichž principem je změna daná jejich účinkem.“¹ Dále se studie zabývá historií oslav, slavnostních rituálů v různých dynamických časových rovinách nebo procesem utváření modernizace. Šima ke každé své tezi uvádí i výzkumné otázky.

¹ ŠIMA, Karel. *Od rituálů a obyčejů k performancím aneb jak studovat festivity moderní doby*. In: *Studia ethnologica pragensia*. Ústav etnologie FF UK. 2017, č. 1, s. 45.

O charakteru svátku 28. října a jeho komplexní proměně ve 20. století ještě nevznikla žádná ucelená práce. Oslavami 28. října a jeho proměnami se zabývá Dagmar Hájková a Miroslav Michela v knize *Sláva republice!*. Kniha nás provádí oficiálními svátky, které se slavily za první republiky v mnohonárodnostním státu. Hájková a Michele se soustředí převážně na kritiku českého nacionalismu vůči Slovákům a menšinám v tehdejší Československu. Je zde také kapitola věnována právě oslavám 28. října. Ze zahraniční literatury se 28. říjnem v souvislosti s 5. květnem v době třetí republiky a upevňujícím se komunismem ve východní Evropě zabývá Abrams Bradley v knize *Struggle for the soul of the nation: Czech culture and the rise of communism*. Bradley se ve své knize soustřeďuje na skutečnost, jak komunističtí činitelé do značné míry úspěšně ovládali narativ o nedávné minulosti národa. Na základě dobových pramenů Bradley interpretuje poválečnou náladu sympatizující s radikálními společenskými změnami, čímž zpochybňuje standardní pohled na nástup komunistů k moci.

Další přínosnou knihou je *Flag wars and stone saints: how the Bohemian lands became Czech* od Nancy M. Wingfield. Autorka se zaměřuje na český a německý nacionalismus, jež na sebe vzájemně působily, reagovaly na sebe a vypůjčovaly si od sebe.² Publikace interpretuje měnící se vztahy Čechů a Němců od roku 1880 až do roku 1947. Zkoumá hlavně boje mezi Čechy a Němci započaté národnostními konflikty spojenými s odhalováním soch Josefa II. v roce 1881, které trvaly až do první republiky. Našeho tématu se nejvíce týká pátá a šestá kapitola, kde Wingfield uvádí, jak čeští legionáři zacházeli se sochami Josefa II. Dále také zmiňuje důležitost bitvy u Zborova a v neposlední řadě popisuje podobnosti zobrazování T. G. Masaryka a Františka Josefa I.

Není tomu dlouho, kdy Roman Krakovský přišel s novou publikací *State and Society in Communist Czechoslovakia*. Autor zkoumá československou společnost od druhé světové války až po pád berlínské zdi prostřednictvím kontroly času a prostoru. Publikace tak interpretuje snažící se komunistickou stranu, která chtěla spojit veřejnou a soukromou sféru ve snaze postavit společenství nad jednotlivce a monopolizovat moc. Autor se v páté kapitole zabývá prvomájovými oslavami. Tvrdí, že tato událost vlastně zmrazila čas, protože „*promítla účastníky do idealizované, socializované budoucnosti*.“³ Krakovský využívá mnoho pramenů,

² WINGFIELD, Nancy M. *Flag wars and stone saints: how the Bohemian lands became Czech*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007, s. 2.

³ KRAKOVSKÝ, Roman. *State and society in communist Czechoslovakia: transforming the everyday from World War II to the fall of the Berlin Wall*. London: Bloomsbury Academic, 2019., s. 209.

z kterých vychází zejména studie, obrázky propagandistických letáků, ale také skutečné dopisy Čechoslováků místním stranickým výborům.

Tématu festivity se věnují i absolventské práce. Jitka Svobodová se ve své disertační práci podrobně zabývá problematikou socialistických svátků v letech 1948–1989. Velice přínosná byla pro mě zejména její teoretická část, kde čtenáře více přiblíží do problematiky slavnostních rituálů.

1 Historický kontext

1.1 28. říjen 1918

Vše začalo v pondělí ráno 28. října 1918 v Praze na Václavském náměstí, kdy se na vývěsní tabuli redakce *Národní politiky*, objevila Andrásyho nota⁴ a nad ní velký červený nápis PŘÍMĚŘÍ. Pražský lid si to vysvětlil jako kapitulaci monarchie. Vzápětí začali občané Prahy zpívat českou hymnu, strhávali vojákům rakouské odznaky a zdobili strážníky národními trikolorami.⁵ Výraznou postavou na Václavském náměstí se stal agrárnický poslanec říšské rady a člen Národního výboru Isidor Zahradník, který u sochy sv. Václava prohlásil „*Navždy lámeme pouta, v nichž nás týrali věrolomní, cizáctí a nemravní Habsburkové. Jsme svobodni...*“⁶ Zahradník se poté dostavil na nádraží Františka Josefa (dnes Hlavní nádraží), kde nechal telegrafním spojením oznámit, co se v Praze dopoledne stalo.

Alois Rašín, Jiří Stříbrný, František Soukup a Antonín Švehla se již ráno v pondělí před devátou sešli a vyčkávali na kapitulaci Rakouska. Jakmile přišla zpráva o kapitulaci, byl Národní výbor schopen převzít vládu a prohlásit samostatný československý stát. Alois Rašín věděl o tom, co se děje ve Vídni, dříve. Již v neděli 27. října jej o uzavření příměří informoval z Vídně Vlastimil Tusar, který tam pobýval jako emisar Národního výboru. Než se představitelé Národního výboru vydali směrem na Václavské náměstí, navštívili pražské místodržitelství a zemský sněm. Viceprezident Jan Kosina a předseda zemské správní komise hrabě Vojtěch Schönborn neměli nejmenší tušení, co se ve Vídni a v Praze děje. Kosina vyčkával, až se s instrukcemi z Vídně vrátí místodržitel Max Julius Coudenhove. Hrabě Schönborn bez námitek předal zemský sněm k dispozici novému státu.⁷

Následně se tzv. muži 28. října⁸ vydali na Václavské náměstí, kde demonstrantům sdělili, že je vyhlášen samostatný československý stát a žádali lid o zachování klidu, aby

⁴ Andrásyho nota byla odpověď ministra zahraničí Rakouska-Uherska hraběte Gyuly Andrásyho na 14 bodů prezidenta USA Woodrowa Wilsona, v nichž byly vyjádřeny podmínky nutné k uzavření mírové dohody.

⁵ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: výbor 1918-1923*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 71.

⁶ KLIMEK, Antonín. *Vítejte v první republice*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003. s.17.

⁷ KLIMEK, Antonín. *Říjen 1918: vznik Československa*. Praha: Paseka, 1998, s. 207–211.

⁸ Čtyřlenné předsednictvo Národního výboru ve složení Alois Rašín, Jiří Stříbrný, Antonín Švehla, František Soukup a poté se připojil Slovák Vavro Šrobár.

nedošlo k roztržce mezi demonstranty a rakouskou ozbrojenou mocí. Národní výbor si byl vědom, že by mohlo dojít ke krvavému konfliktu, a vojáci tak mohli zachránit Rakousko-Uhersko až do mírové konference. Dr. Soukup proto vyjednával s pražským vojenským velitelem, aby odvolal vojsko. Generál Zanantoni Soukupově žádosti vyhověl a vojsko odvolal s podmínkou, že oddíly české domobraný samy zajistí v ulicích bezpečnost.⁹

Státní převrat nebyl 28. října zdaleka dokonán. Národní výbor se nezmocnil celé moci najednou. První zákon byl vydán tentýž večer, tzv. recepční zákon. „*Bylo jím nařízeno, že zůstávají v platnosti všechny dosavadní zákony a že nový stát přejímá celý administrativní aparát staré monarchie. Cílem tohoto opatření bylo zamezit rozklad státní správy a tím i všeobecný chaos.*“¹⁰ Následující den, 29. října, okresní a místní výbory v českých zemích přebíraly moc od místních habsburských institucí.

V Brně byla nejdříve s Andrassyho nótou seznámena redakce *Lidových novin*, a to už pár hodin poté, co se to dozvěděli v Praze. O převratu v Praze se *Lidové noviny* dozvěděly až večer kolem 18. hodiny. Členové národního výboru a političtí činitelé se v Brně sešli ještě téhož dne v Besedním domě a naplánovali převzetí veškeré vládní moci jménem Národního výboru v Praze dne 29. října. Na druhý den se okamžitě vydali na místodržitelství, kde je místodržitel baron Heinold zpočátku odmítl, jelikož nemá rozkazy z Vídně, ale odpoledne po dlouhém jednání předal správu země místodržitelskému radovi Černému.¹¹ Brněnské obyvatelstvo se o pražském převratu dozvědělo 29. října v ranních vydáních českých novin s titulkem „*Československý stát prohlášen*“. Doktor Hynek Bulín vzpomíná na oslavy takto „*Mezi českým lidem v Brně byl jásot nepopsatelný; tisíce a tisíce lidí probudilo od rána Českou (tehdy Rudolfovou) ulicí a Velkým náměstím, každý se ozdobil slovanskými barvami a vojáci – i důstojníci – si je připevňovali místo císařských kokard na čepice. České obchody byly vyzdobeny národními barvami a obrazy presidenta Wilsona i prof. Masaryka; s četných domů vesele vlály prapory. V knihkupectví Barvičově stálo mezi zelení poprsí Masarykovo. Ulice hřměly písněmi a když zazněla melodie a slova písně ‚Kde domov můj‘, zpívaly ji davy v hlubokém dojetí a s obnaženými hlavami.*“¹²

⁹ KLÍMEK, Antonín. *Říjen 1918: vznik Československa*. Praha: Paseka, 1998, s. 210.

¹⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první, Vznik budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2003, s. 37.

¹¹ KUDELA, J. Státní převrat z roku 1918 v Brně: soubor vzpomínek. V Brně: Moravský legionář, 1933. 52 [3] s. Knihovna československá revoluce. Řada 2; sv. 1. s. 5–14.

¹² BULÍN, Hynek. *Jiskry a plameny: vzpomínky na dobu zápasů i vítězství*. V Brně: Hynek Bulín, 1930. s. 114.

Nadšení ze vzniku první republiky měly ovšem pouze části československé republiky, kde převážně žilo české a slovenské obyvatelstvo. Nebylo tomu tak ale v německém pohraničí, které mělo nachystané jiné plány. Již začátkem října, kdy byl zřejmý rozpad Rakouska-Uherska a vytvoření nových států v Evropě, vystoupil německý poslanec Parcher s návrhem, aby v německém pohraničí v Čechách byl ustanoven zvláštní správní orgán. Dále stejný návrh předložili Němci z Moravy. Na základě tohoto návrhu došlo 23. října 1918 k ustanovení zvláštního výboru, který byl pověřen k vytvoření samostatné německé oblasti – tzv. Deutschböhmen (Německé Čechy) s centrem v Liberci, jež se pak staly součástí rakouského státu.

Po převratu v Praze 28. října svolala okamžitě rakouská vláda německé poslance z Čech do Vídně, kde byla již 29. října vyhlášena samostatná německá provincie Deutschböhmen. Německé Čechy měly celkem tři provincie – Sudetenland v severovýchodních Čechách, Deutschsüdmähren na jižní Moravě a Böhmerwaldgau na Šumavě a v jižních Čechách. V Deutschböhmen byla zřízena nová ústava, zemský sněm a samostatná zemská vláda.¹³ To se ale nelíbilo jak pražskému Národnímu výboru, tak zahraniční prozatímní vládě. Čeští politikové chtěli s německými vyjednávat, ale všechna jednání ztroskotala. Hlavním důvodem bylo, že němečtí politikové odmítali zájem na politické dohodě s československou vládou. Československá vláda nečekala na mírovou konferenci. Koncem listopadu do německých pohraničí vpadlo české četnictvo a legionáři, kteří se vraceli zpět do vlasti. Zanedlouho, koncem prosince, byla německá města obsazena. Po obsazení německých území složili všichni němečtí úředníci přísahu nově vzniklému československému státu.¹⁴

1.2 Mezitím na Slovensku

Reprezentantem slovenského národa byla Slovenská národní rada (SNR), která měla být formálně jmenována až v Martině 30. října v roce 1918. Zástupci, kteří se toho dne sešli, prohlásili SNR už za ustanovenou a rozšířili se o další členy navíc. Do prezenční listiny se zapsalo 106 členů. SNR následně přijala Deklaraci slovenského národa. Její základní

¹³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první, Vznik budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2003, s. 37–38.

¹⁴ HÁJKOVÁ, Dagmar, ed. a HORÁK, Pavel, ed. *Republika československá: 1918-1939*. Vydání první. Praha: NLN, s.r.o., 2018, s. 82.

myšlenkou bylo právo „*uherské větve československého národa na sebeurčení*.“¹⁵ Když Samuel Zoch dočetl Martinskou deklaraci, přítomní skákali radostí se slovy „*Slovensko vstává, putá si strhává*.“¹⁶ Přišel i pozdrav od Maďarské národní rady, kde maďarský předseda vlády Mihály Károlyi uznal právo na sebeurčení, ale zdůrazňoval potřebu spolužití Slováků s Maďary.¹⁷

Když probíhalo přijetí deklarace v Martině, Slováci neměli žádné tušení, že již před dvěma dny byl vyhlášen československý stát. Uherská vláda totiž 30. dubna 1918 zakázala dovoz novin z Čech a německé či maďarské noviny o pražském převratu neinformovaly. Zprávu nepodal ani Vávro Šrobár, který byl ráno 28. října v Praze, kde se stal členem Národního výboru. Byl to Milan Hodža, který jel z Budapešti přes Vídeň na Slovensko, a tak informoval o vzniku ČSR členy v Martině ještě téhož dne 30. října. Přesně z toho důvodu byl z deklarace odstraněn požadavek samostatného slovenského zastoupení na mírové konferenci. Místo toho informovali o tom, že Rakousko-Uhersko přijalo požadavky americké vlády a na základě této skutečnosti si slovenský národ vyhrazuje právo na sebeurčení.

Po vyhlášení samostatnosti se na Slovensku začaly tvořit župní a místní národní rady, byly zakládány a rozesílaly se časopisy. Slovenská městečka se stala střediskem národní energie a odtud letěly zvěsti a úpravy do vesnic. Vojáci přicházeli zpět domů a zpívali po ulicích. Tvořily se gardy a objevily se první slovenské zástavy. Martin Rázus v *Lidových novinách* vzpomínal na rok 1918 „*Bože môj! S akou nezmernou radosťou hľadeli sme na vyjasnenú oblohu, na štíty našich nebotýčnych vrchov! Privrávali sme sa mohylám predkov svojich a plakali sme dojatí, plakali – vidiac naše farby viať vo vzduchu*.“¹⁸ Lid vnímal svobodu všelijak. Radost zanedlouho vystřídaly vesnické revoluce. Naštěstí v sobě neměly tolik tragiky jako spíš humoru. Slovenští národovci měli novou úlohu – utiшит lid. Konala se kvůli tomu různá shromáždění, kde se skládala přísaha a věrnost Národní radě.

¹⁵ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce s konflikty 1914–1992*. Vyd. Ve Vyšehradu 1. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 63–65.

¹⁶ Tamtéž, s. 64.

¹⁷ RÁZUS, Martin. *Prevrat na Slovensku. Lidové noviny*. 28. 10. 1919, roč. 27, č. 299, s. 21.

¹⁸ Tamtéž, s. 21.

1.3 Menšiny za první republiky

Jak jsme již uvedli, německá menšina se vznikem Československa nebyla spokojena. Po vzniku republiky v roce 1918 proběhlo v roce 1921 sčítání obyvatel, podle něhož bylo v Československu celkem 13 613 172 obyvatel. Z toho Čechoslováci tvořili 64,35 %, Němci 22,95 %, Maďaři 5,48 %, Rusíni 3,39 %, Židé 1,33 %, Poláci 0,56 % a ostatní menšiny tvořily 0,19 %.¹⁹ Největší menšinu tedy tvořilo německé obyvatelstvo. Nutno také podotknout, že Němců bylo o jeden milion více než Slováků za první republiky. Právní řád však Němce označoval jako menšinu.

Národnostní otázka byla předmětem velkých diskuzí. Jedna z mírových smluv byla podepsána na mírové konferenci v Paříži roku 1919, kde se mimo jiné hovořilo i o československých hranicích, tzv. menšinová smlouva byla podepsána zároveň se saintgermainskou smlouvou²⁰ 10. září roku 1919. Československo se tím zavázalo, že ustanovení smlouvy (ochrana národních, náboženských a rasových menšin) budou přijata za základní zákony. Občané měli úplnou svobodu jakéhokoliv vyznání, náboženství nebo víry pod podmínkou, že nebude ohrožen veřejný pořádek či dobré mravy. Menšinám také náležel podíl na částkách z veřejných fondů, které mohly využít na náboženství, výchovu či dobročinnost. Smlouvy o ochraně menšin byly postaveny pod garanci nově zřízené Společnosti národů, tudíž Československá legislativa nemohla měnit pasáže smlouvy z vlastní vůle. Československo tak pasáž o ochraně menšin zařadilo do Ústavní listiny Československé republiky.²¹

Otázkou bylo také jazykové právo. V roce 1920 byl přijat jazykový zákon, na kterém se menšiny při jednání neúčastnily. Oficiálním jazykem byl československý jazyk. Menšinový občan mohl podávat žádosti ve svém národním jazyce v okrese pouze tehdy, pokud tam žilo více než 20 % obyvatel jedné příslušné jazykové menšiny. Dále měly menšiny nárok na

¹⁹ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921. Praha 1924, s. 33. [online]. [cit. 2022–10–14]. Dostupné: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:030dffc0-7615-11e8-87bd-005056827e52?page=uuid:00981270-a654-11e8-830e-005056825209>.

²⁰ Dle Saint-Germainské smlouvy měly Čechy, Morava, část Slezska a některé území v Dolném Rakousku připadnout Československu. Smlouva ale neřešila hranice s Maďarskem a ani Těšínsko.

²¹ TÓTH, A., NOVOTNÝ L., STEHLÍK M. *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu*. Praha 2012, s. 201–204.

výuku ve svém národním jazyce.²² Republika ani přes nátlak českých nacionalistů nepřistoupila k tomu, aby byl český jazyk povinný na německých menšinových školách.²³ Německá menšina v Československé republice měla svébytný a úplný školský systém završený vysokými školami. Taktéž během 20. let získala své zastoupení ve vládě.

I další menšiny měly za první republiky své školy, knihovny apod. Polská menšina po roce 1920 měla ve Slezsku 91 čistě polských škol.²⁴ Také v oblasti kultury zakládala nejrůznější spolky, pořádala slavnosti či divadelní představení.²⁵ Maďarská menšina měla převážně ve slovenské části republiky přes 700 lidových a 18 maďarských městských škol, dále také 33 odborných škol.²⁶ Spousty maďarských studentů se stěhovaly do Prahy za vysokoškolským vzděláním. Zde také studenti zakládali nejrůznější spolky. Nejznámější byl skauting (Skautský kroužek sv. Jiří).²⁷

²² TÓTH, A., NOVOTNÝ L., STEHLÍK M. *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu*. Praha 2012, s. 276.

²³ KÁRNÍK, Zdeněk.: *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha 2003, s. 500.

²⁴ CHMELÁŘ, Josef. *Polská menšina v Československu*. Praha: Orbis, 1935, str. 56.

²⁵ Tamtéž, s. 102.

²⁶ K maďarské otázce v československé první republice (1918-1938). Academia [online]. 2010 [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: www.academia.edu/1883024/K_maďarské_otázce_v_československé_první_republice_1918-1938.

²⁷ SADÍLEK, Petr. *Maďaři v České republice: 1918–1992*. Praha: Svaz Maďarů žijících v českých zemích, 1993. ISBN 80-900-0277-3, str. 68.

2 Právní úprava svátků

2.1 První republika

Za první republiky došlo ke změně právní úpravy svátků. Jelikož se stalo dost významných událostí, zasloužily si připomenutí. Zároveň se ale také slavily původní svátky z období Rakouska-Uherska.

Již recepční zákon z roku 1918 o zřízení samostatného Československa, č. 11 Sb. z. a. zanechal církevní svátky z dob Rakouska-Uherska, které určil Pius X. v roce 1917. Církevní svátky se dělily na dva druhy. Prvním byla *festa chori*, slavnostnější obřady v chrámech. Druhým byla *festa fori*, kdy se věřící musí účastnit mše svaté a je požadován klid práce služební. Zákon se tak zajímal o druhý typ, *festa fori*. Za tyto svátky byly označeny dny – Narození Páně (25. prosince), Obřezání Páně (1. leden), Zjevení Páně (6. leden) a Nanebevstoupení Páně, Tělo a Krev Páně, Početí Panny Marie (8. prosince) a Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen), sv. Josefa, sv. apoštolů Petra a Pavla (29. června) a Všech svatých (1. listopadu).²⁸

Velké debaty se vedly o významném dnu, kdy se bude slavit vznik Československé republiky. Jak již zmiňoval Ferdinand Peroutka „z hlediska zdravého rozumu, které mívá pro sebe výhodu jasnosti, je nejlépe pokládat za datum vzniku státu 28. říjen, protože je to den kdy stát počal existovat hmotně.“²⁹ Ne všichni ale považovali 28. říjen za významný den, který by si všichni občané Československa měli připomínat. Čeští komunisté chtěli, aby svátek připadal na 14. října,³⁰ kdy si připomínali výročí generální stávk. Jedním z návrhů byl též 18. říjen, kdy byla podepsána tzv. Washingtonská deklarace, a tím došlo k prohlášení nezávislosti Československého národu. Slováci ale byli spíše pro 30. říjen, kdy vznikla Martinská deklarace. Dagmar Hájková a Miroslav Michela popisují 28. říjen jako den, který přinesl

²⁸ SUCHÁNEK, Radovan: Vývoj svátkového práva od vzniku ČSR po současnost. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 1999, č. 1–2., s. 104.

²⁹ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: výbor 1918-1923*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 101.

³⁰ Dne 14. října 1918 Socialistická rada uspořádala generální stávku, aby se zamezilo vývozu potravin z českých zemích. První část stávk. dopadla úspěšně. To se ale nedá říct i o druhé části, která obsahovala myšlenku o proklamaci nezávislosti českého státu. V Praze ale byla policie s vojskem připravená, a tak s připravenou proklamací sešlo. Téhož dne vznikla také Prozatímní československá vláda.

„možnost“ a Martinská deklarace se stala „základem“ společné budoucnosti.³¹ Jak jsme již zmiňovali, Slovenská národní rada neměla absolutně ponětí, co se stalo 28. října v Praze. Bylo by tedy pochopitelné, že Slováci větší váhu přikládali 30. říjnu. Za Německou stranu sociálně demokratickou dělnickou promluvil poslanec Franz Palme k 28. říjnu takto „*Nemáme také naprosto žádných námitek proti 28. říjnu, bude-li slaven jako památný den republiky. Neboť tato státní forma je nám daleko sympatičtější než státní forma starého mocnářství.*“³² František Weyr předložil parlamentu 14. října 1919 návrh uznat 28. říjen jako státní svátek. Zákon byl tehdy sněmovnou schválen.

K dokonalosti svátkového práva došlo až 3. dubna 1925, zákonem č. 65/1925 Sb., který upřesňoval všechny svátky a památné dny Republiky československé. § 1 určoval všechny svátky: 1. leden, 6. leden, Nanebevstoupení Páně, Boží Tělo, 29. červen, 15. srpen, 1. listopad, 8. prosinec a 25. prosinec. § 2 ustanovoval památné dny – 5. červenec, 28. září, 6. červenec, 1. květen a 28. říjen jakožto státní svátek podle zákona č. 555 Sb. z. a. n. Památné dny byly zákonem zmiňovány pouze svým datem, nikoli danou osobou či událostí. Dále v zákoně upřesňoval § 3 pravidla pro slavení 28. října.

Pro den 28. října platí veškerá ustanovení o nedělích.

Politické (policejní) úřady prvé stolice mohou podle místních poměrů vydati pro veřejné úřady, ústavy, podniky a školy, jakož i pro školy s právem veřejnosti ustanovení směřující k důstojné zevní oslavě tohoto dne. Neuposlechnutí těchto ustanovení trestají politické (policejní) úřady první stolice pokutou až do 10.000 Kč nebo vězením (uzamčením) do jednoho měsíce.

*Pokuty plynou do státní poklady.*³³

³¹ HÁJKOVÁ, Dagmar, MICHELA, Miroslav. Oslavy 28. října. In: *Sláva republice!*, s. 87.

³² NSČR, www.psp.cz, Zasedání poslanecké sněmovny 21. 3. 1925.

³³ NSČR, www.psp.cz, tisk 5061 z 5. 3. 1925.

2.2 Druhá republika a Protektorát Čechy a Morava

Změna svátkového práva přišla v období druhé republiky hned záhy po Mnichovské dohodě. Ministerská rada změnila na svém zasedání 11. října 1939 status 28. října na pracovní den.³⁴

Za protektorátu došlo ve společenském dění k výraznému poklesu slavnostního života. Zákon č. 65/1925 byl 9. března 1939 změněn na základě vládního nařízení. Omezoval konání veřejných projevů, manifestací či táborů lidu. Nově bylo k datům církevních svátků přiděleno i jejich pojmenování. Zachován byl památný den 28. září, bohužel státní svátek 28. října byl za protektorátu zrušen.³⁵

2.3 Třetí republika a komunistický režim do roku 1989

V období třetí republiky došlo k novelizaci svátkového práva. Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé schválilo zákon č. 248/1946 Sb. 20. prosince 1946. Obnoveny byly všechny státní svátky a památné dny ze zákona č. 65/1925 Sb. Novými státními svátky byl Velký pátek, Velikonoční pondělí, pondělí Svatodušní a druhý svátek vánoční (26. prosinec). Novým památným dnem bylo narození T. G. Masaryka (7. březen).³⁶

Další změna přišla již v období komunistického režimu, a to konkrétně 7. dubna 1948. Jelikož byl nový totalitní režim v rozporu s církví, udělal proto radikální řešení, a to nejen s církevními svátky. Pokud uznané svátky či památné dny republiky Československé připadly v roce na všední den, neplatilo pro ně ustanovení o nedělích, a tudíž byly tyto dny běžně pracovní.³⁷

O tři roky později 2. prosince 1951 došlo ke zrušení mnoha státních svátků. Především šlo o církevní svátky – sv. Tří králů (6. leden), Velký pátek, Nanebevstoupení Páně, pondělí Svatodušní, Božího Těla, sv. apoštolů Petra a Pavla (29. červen), Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen), Všech svatých (1. listopad), Neposkvrněného početí Panny Marie (8. prosinec).

³⁴ HÁJKOVÁ, Dagmar, MICHELA, Miroslav. Oslavy 28. října. In: *Sláva republice!*, s. 130.

³⁵ SUCHÁNEK, Radovan: Vývoj svátkového práva od vzniku ČSR po současnost. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 1999, č. 1–2, s. 108.

³⁶ Zákon č. 248/1946 Sb. *Zákon ze dne 20. prosince 1946 o úpravě svátkového práva.*

³⁷ Zákon č. 78/1948 Sb. *Zákon ze dne 7. dubna 1948, jímž se mění a doplňuje zákon o úpravě svátkového práva.*

Zrušeny byly i památné dny – den narození T. G. Masaryka (7. březen) a den sv. Václava (28. září). Novým a jediným státním svátkem až do roku 1988 bylo výročí osvobození Československa Sovětskou armádou (9. květen). Nově byly zavedeny dny pracovního klidu – Nový rok (1. leden), Velikonoční pondělí, svátek práce (1. květen), první a druhý svátek vánoční (25. a 26. prosince) a Den znárodnění (28. říjen). Vedle památných dnů byly nově zavedeny významné dny, mezi nimiž byla hlavně socialistická výročí – Vítězný únor (25. únor), Slovenské národní povstání (29. srpen) a Velká říjnová socialistická revoluce (7. listopad).³⁸

V roce 1968, kdy se mělo slavit 50. výročí od vzniku Československé republiky, přišly v říjnu další změny. Již 24. října byl schválen další zákon o svátcích a významných a památných dnech. Projednával se především historický význam 28. října. Zdůraznění významu vzniku samostatné republiky mělo napomoci k posílení tradice státnosti, občanské odpovědnosti a pocitu odpovědnosti za osud vlasti. Mělo proto dojít k legalizaci dvou významných dat – 28. a 30. října 1918, aby tak došlo k rovnoprávnému postavení Čechů a Slováků v rámci federace. 28. říjen již neměl být uváděn jako Den znárodnění, ale jako Den republiky. Avšak návrh zákona nebyl přijat. K významným dnům se nově přidalo výročí Pražského povstání (5. květen), Generální stávkou vedená Socialistickou radou (14. říjen), Martinská deklarace (30. říjen).³⁹ O rok později Slovenská národní rada přijala 10. června 1969 nový zákon, kdy se stal ze Slovenského národního povstání (29. srpen) jako významného dne státní svátek Slovenské socialistické republiky.⁴⁰

K poslední úpravě za komunistického režimu došlo 11. června 1975. Zrušeny byly památné dny sv. Cyrila a Metoděje (5. červenec) a upálení Mistra Jana Husa (6. červenec). Další změna se týkala opět 28. října, který se stal významným dnem ČSSR. Slovenská národní rada zrušila 14. května 1975 jako státní svátek Slovenské národní povstání (29. srpen) a tento den se stal rovněž pracovním dnem, obdobně jako Den znárodnění.⁴¹ V roce 1988

³⁸ Zákon č. 93/1951 Sb. *Zákon ze dne 2. listopadu 1951 o státních svátcích, o dnech pracovního klidu o památných a významných dnech.*

³⁹ SOBOTKOVÁ, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989.* Disertační práce. FF UP Olomouc. Katedra historie. Olomouc, 2011. s. 22–23.

⁴⁰ Zákon č. 69/1969 Sb. *Zákon ze dne 10. června 1969, o státním svátku Slovenské socialistické republiky.*

⁴¹ Zákon č. 56/1975 Sb. *Zákon ze dne 11. června 1975, kterým se mění zákon č. 93/1951 Sb. o státních svátcích, o dnech pracovního klidu a o památných a významných dnech.*

nastala ještě jedna novelizace. 28. říjen byl opět ustanoven jako státní svátek a označen jako Den vzniku samostatného Československa.⁴²

Během dvacátého až do počátku jednadvacátého století prošlo svátkové právo mnoha změnami. Nejvíce si můžeme všimnout změn za komunistického režimu, kdy probíhaly i změny v terminologii. Jelikož se diplomová práce zabývá hlavně 28. říjnem, který si prošel největší změnou, poskytuji přehlednou tabulku.

Tabulka 1 Právní úprava svátku 28. října

28. říjen		
Datum	Název	Státní úprava
1919–1938	Vznik Československé republiky	Státní svátek
1938–1939	Vznik Československé republiky	Pracovní den
1939–1946	28. říjen byl ZRUŠEN	
1946–1951	Vznik Československé republiky	Státní svátek
1951–1975	Den znárodnění	Den pracovního klidu
1975–1988	Den znárodnění	Významný den
1988–1990	Den vzniku samostatného Československa	Státní svátek

⁴² Zákon č. 141/1988 Sb. *Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění ze dne 21. září 1988, kterým se mění a doplňuje zákon č. 93/1951 Sb. o státních svátcích o dnech pracovního klidu a o památných a významných dnech.*

3 Oslavy 28. října

3.1 První a druhá republika

První oslavy 28. října probíhaly v Československu klidně a důstojně. Vyvěšovala se československá vlajka s modrým klínem, prezidentská standarta s heslem „Pravda vítězí“ a vlajky spojenců. Sokolové se oblékali do stejnokroje a v některých regionech se lidé oblékali do krojů typických pro danou oblast. Byly recitovány oslavné básně, hrány dramatické hry, zpívána hymna. Oficiální slavnosti otevíraly fanfáry ze Smetanovy opery *Libuše*.⁴³ Výročí vyhlášení samostatné republiky Československa se neobešla bez odhalení soch, pamětních desek odkazujících na T. G. Masaryka. Stalo se tak například v Brně v roce 1925, kdy se odhalila pamětní deska prezidenta republiky na budově německého gymnázia, do něhož student Masaryk chodil od roku 1865. Slavnosti se také zúčastnila Masarykova dcera a předsedkyně Československého Červeného kříže doktorka Alice Masaryková.⁴⁴ V *Lidových novinách* si poprvé v roce 1925 můžeme všimnout i udělování státních cen k 28. říjnu.⁴⁵ Pozadu nebyla ani správa státních drah, která například v roce 1933 zařídila všem občanům (aby se mohli zúčastnit oslav ve velkých městech) padesáti procentní slevu na jízdné. Sleva trvala celkem tři dny od 27. do 29. října.⁴⁶

Několik měsíců dopředu se chystaly velké oslavy na jubilejní výročí samostatné republiky. Ve městech či obcích byly opraveny cesty, mosty či bylo zajišťováno osvětlení. Také se symbolicky sázely lípy či jubilejní aleje. Zakládaly se jubilejní parky nebo vznikala nová místa paměti – například byl položen základní kámen Památníku národního osvobození na Vítkově nebo byla odhalena mohyla generála M. R. Štefánika na vrchu Bradlo.⁴⁷ Při jubilejním výročí v roce 1928 vzdalo hold 25 000 dětí prezidentu Masarykovi. Byl uspořádán holdovací průvod dětí, který šel z Fochovy třídy na Vinohradech až na Hrad. K panu prezidentovi Masarykovi promluvil za všechny školy 9letý chlapec s poselstvím „*Pane presidente! Za všechny děti československé republiky vás pozdravujeme, poněvadž vás máme*

⁴³ HÁJKOVÁ, Dagmar, MICHELA, Miroslav. Oslavy 28. října. In: *Sláva republice!*, s. 97–98.

⁴⁴ Odhalení pamětní desky prezidentu republiky v Brně. *Lidové noviny*. 28. 10. 1925, roč. 33, č. 540, s. 2.

⁴⁵ Státní ceny udělené k 28. říjnu 1925. *Lidové noviny*. 28. 10. 1925, roč. 33, č. 539, s. 3.

⁴⁶ Sleva jízdného pro účast na oslavách 28. října. *Lidové noviny*. 24.10. 1933, roč. 41, č. 535, s. 2.

⁴⁷ HÁJKOVÁ, Dagmar, MICHELA, Miroslav. Oslavy 28. října. In: *Sláva republice!*, s. 114.

rádi. Všechny děti vám přejí, abyste dlouho byl živ a naši republiku vedl ke šťastné budoucnosti. Prosíme vás, abyste věnoval školám a dětem našim svou vzácnou přízeň.“ Masaryk poděkoval a přijal od 8leté žákyně kytici bílých růží a promluvil k dětem taktéž. Popřál dětem zdraví a boží požehnání, ale především děti motivoval k budoucím povoláním, apeloval na chování jak jedince, tak společnosti a nezapomněl připomenout ani ideály demokracie.⁴⁸

Oslavy vzniku samostatného Československa se neobešly ani bez různých demonstrací. Zatímco demokratické strany oslavovaly 28. říjen důstojně s velkou oblibou, nedalo se totéž říct o levicově orientovaných stranách. Při oslavách druhého výročí v roce 1920 vyšlo do ulic dělnictvo, sociální demokrati a komunisté. V Praze šli komunisté od Lidového domu demonstrační procházku k pomníku sv. Václava, kde vztyčili rudé prapory a zastavili vozbu pouliční dráhy. Zahráli hymnu práce a poté se v klidu rozešli.⁴⁹

Zatím to vypadá, že se 28. říjen slavil v první republice poněkud klidně. Neměli bychom ale také zapomínat na menšiny v tehdejším Československu. V roce 1934 se konala přesně na 28. října manifestace pořádaná Poláky u pomníku padlých v Polském Těšíně, jež demonstrovala nepřátelství k československému národu. Poláci tak odkazovali na sedmidenní válku o Těšínsko, která probíhala v roce 1919. Češi se poté, co bylo Těšínsko uzmuo Polsku, rozhodli zničit všechno, co bylo v tomto kraji polské. Poláci brali oslavy jako svoji občanskou povinnost. Vyžadovali tak od státu větší vstřícnost, která se jim nedostávala.⁵⁰ Polská menšina ale nebyla sama, kdo 28. říjen neslavil. Maďaři na jižním Slovensku si museli vybrat, zdali budou slavit své národní svátky, z nichž byla většina zakázána, anebo ukázat loajalitu k novému Československému státu. Dagmar Hájková a Miroslav Michela ve své knize *Sláva Republice!* uvádějí, že v maďarské dobové učebnici se Maďaři snažili zachovat loajalitu k novému státu, protože svoji novou zem měli rádi. Nebylo tomu tak ale u všech Maďarů. Ve městě Šahy, kde převažovala maďarská menšina, měl být dvoudenní program ve slovenském a maďarském jazyce. To se nelíbilo Čechům, a proto například členové finanční stráže demonstrativně při maďarském zpěvu odešli, české dámy nepřišly a čeští důstojníci neseseděli v prvních řadách.

⁴⁸ Hold 25.000 dětí prezidentu Masarakovi. Presidentova řeč k mládeži. *Lidové noviny*. 28. 10. 1928, roč. 36, č. 548, s. 4.

⁴⁹ Den svobody. Důstojní a klidné manifestace. *Lidové noviny*. 29. 10. 1920, roč. 28, č. 540, s. 1.

⁵⁰ Polská provokace nás nevyprovokují. *Lidové noviny*. 28. 10. 1934, roč. 42, č. 543, s. 3.

Německý tisk *Deustche Leipae Zeitung* se o oslavách 28. října moc nezmiňoval. Němci z České Lípy začali svátek slavit až v roce 1933, kdy se k moci dostal Adolf Hitler. Taktéž Němci v Liberci poprvé oslavili 28. říjen v roce 1933. Uskutečnil se lampiónový průvod v čele s německými spolky a poté k lidu promluvil český velitel posádky plukovní inženýr Košťák a německý starosta Liberce senátor Kostka.⁵¹ Další oslavy proběhly následující rok 1934 a v roce 1937. Zato *Deustche Leipae Zeitung* připomínal od roku 1920 narozeniny T. G. Masaryka, a připomínal tak jeho solidaritu k Němcům. Čeští Němci brali 28. říjen spíše jako den vzniku státu, nikoli jako revoluční vzpomínku.⁵² Proč většina menšin v Československu 28. říjen nepodporovala? Domnívám se, že svátek nepovažovaly za svůj národní. Brali to jen jako povinnost vůči státu. Nebyly totiž ani spokojeny se vznikem Československa. Mohla to do určité míry ovlivnit i místa paměti, která se za první republiky měnila. Za první republiky se stavěly sochy T. G. M. nebo legionářské pomníky. Byl to odkaz na národní hrdost, a tvořila se tak československá identita. Čechoslováci se tak museli zbavit míst paměti připomínající monarchii. Legionáři na začátku dvacátých let začali v německém pohraničí likvidovat pomníky Josefa II. Konkrétně se tomu tak poprvé stalo v Teplicích, kdy takové činy odmítal Josef Svatopluk Machar, který legionářům připomněl, že rakouský císař byl revolucionářem shora a nepřítelem náboženských pověr. Dále se tak postupovalo stejně i v jiných městech. V Aši dokonce chtěli pomník znovu postavit a při tomto činu byli dva demonstranti usmrceni a dalších 23 lidí bylo zraněno.⁵³ Můžeme tedy říci, že z pochopitelných důvodů neměla německá menšina potřebu 28. říjen slavit a radovat se. Češi se ani k německým menšinám ohledně oslav 28. října nechovali příliš solidárně.

Posledními zlomovými okamžiky za první republiky byl rok 1937 a 1938. Rok 1937 československému národu přinesl ohromnou ránu. Prezident Osvoboditel T. G. Masaryk 14. září 1937 navždy odešel. Oslavy 28. října sice probíhaly, ale vzpomínalo se především na prvního prezidenta Československé republiky. U hrobu prezidenta Osvoboditele se na výroční 28. říjen sešel předseda poslanecké sněmovny J. Malypetr, předseda senátu dr. Soukup a předseda vlády dr. Hodža. Taktéž v *Lidových novinách* vzpomíná Karel Čapek na našeho prvního československého prezidenta, kterému věnoval do novin pár řádků. „*Je letošní národní svátek pro nás zastřešen černým závojem osiřelosti. Je to jen smutek z lásky; nemísí*

⁵¹ Němci a oslava 28. října v Liberci. *Lidové noviny*. 30. 10. 1933, roč. 41, č. 543, s. 3.

⁵² HÁJKOVÁ, Dagmar, MICHELA, Miroslav. Oslavy 28. října. In: *Sláva republice!*. s. 99–104.

⁵³ HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1997, ©1996., s. 141–142.

se do něho šířý pocit nejistoty, co si počneme, když nám odešel hospodář. [...] Nenahraditelná je lidská ztráta, která nás postihla jeho smrti; ale v našich politických dějinách, pokud závisí na nás, nenastala a nenastane žádná mezera. [...] Sama jeho smrt se stala velkou a pozitivní politickou událostí: ukázala, jak hluboko v nás všech, v našem lidu, ve všech vrstvách našeho národa je zakotven politický a mravní program Masarykův.“⁵⁴ Další rána pro československý národ se stala následující rok 1938. Bylo to měsíc po Mnichovské dohodě, kdy se mělo slavit jubilejních dvacet let samostatného Československa. Na základě zářijových událostí se vláda usnesla, že se 28. říjen nebude slavit běžně jako každý rok. I přes to, že v roce 1938 změnila ministerská rada státní svátek na běžný pracovní den, nezapomínalo se na hlavní charakter státního svátku. Podle dostupných letáků a plakátů se oslavy k 20. výročí vzniku Československé republiky slavily již průběžně během roku. V Brně v Králově Poli pořádala jednota československého Orla v březnu různá vystoupení a přednášky k 20. výročí samostatnosti. Těsně před podepsáním Mnichovské dohody stihli v Brně také uspořádat k 20. výročí tzv. velké slovácké hody, které spojili s velkými národopisnými slavnostmi.⁵⁵ Dále se v říjnu šířily letáky vyzývající k národní jednotě a důstojnému klidu. Objevily se výzvy k nošení černé kravaty, chození ve slavnostním oděvu a bez pokrývky hlavy. Jubilejní oslavy se sice nekonaly, ale alespoň předseda sněmovny Jan Malypetr a předseda senátu František Soukup položili věnce na hrob T. G. Masaryka. Na Staroměstském náměstí položil věnce u hrobu neznámého vojína Alois Eliáš. Na Slovensku náležitě oslavili především dvacetiletí od podpisu Martinské deklarace. Ústřední národní výbor slovenský vydal provolání k oslavám, doporučil vyvěšení národních a ľudáckých vlajek.⁵⁶ Tohle bylo naposledy na dlouhou dobu, co se 28. říjen slavil. Následující roky v protektorátu nebylo možné svátek slavit a připomínat.

3.1.1 Komunistická strana a oslavy 28. října za první republiky

V předchozí kapitole jsme již zmínili, že komunistické strany při oslavách 28. října za první republiky vyšly do ulic demonstrovat. Při zkoumání dobových pramenů můžeme narazit na vesnice či města, které svátek neoslavovaly vůbec. Například v Dambořicích na Moravě

⁵⁴ ČAPEK, Karel. Do dvacátého roku. *Lidové noviny*. 28. 10. 1937, roč. 45, č. 543, s. 1.

⁵⁵ MZA, Sběrka plakátů a letáků G 127, k. 29, inv. č. 46.

⁵⁶ HÁJKOVÁ, Dagmar, MICHELA, Miroslav. Oslavy 28. října. In: *Sláva republice!*, s. 131–132.

v roce 1923 státní svátek občané neslavili. Díky presidiálním spisům v hodonínském okresním archivu jsme mohli zjistit, jak se k oslavám stavěla komunistická strana.

Komunisté měli jasnou představu, jak oslavy 28. října obejít. Záleželo hlavně na tom, zdali je starosta obce prokomunistický. Pokud ano, podával pravidelně prohlášení, které muselo obecní zastupitelstvo odhlasovat, a poté jej posílalo ke schválení okresní politické správě. Dne 28. října se tedy oslavy nekonaly a místo toho svolal obecní starosta veřejnou schůzi všech voličů s denním pořádkem, kde občanům vyličil, jak je samospráva v Československu hospodářsky i politicky rdoušena a odbourávána.

Pokud by většina občanů byla v obci socialisticky orientovaná, ale starosta byl sociálním reformistou, mohla komunistická frakce požádat starostu, aby svolal zvláštní schůzi obecního zastupitelstva před 28. říjnem podle § 4, zák. ze dne 7. února 1919, č. 76 Sb. z. a n., který zněl *„Schůze obecního zastupitelstva konají se nejméně jednou za dva měsíce, mimo to musí býti schůze svolána, žádá-li o to čtvrtina všech členů zastupitelstva, označujíc přesně předmět jednání.“*⁵⁷ Na schůzi by se opět projednávalo prohlášení, o kterém by se hlasovalo. Pokud by starosta odmítl schůzi před 28. říjnem, přednesli by soudruzi prohlášení ve schůzi obecní /městské/ rady před 28. říjnem.

Jak takové prohlášení vypadalo? V hodonínském státním archivu je dochované prohlášení k desátému výročí vzniku Československé republiky. Prohlášení uvádělo *„10. výročí trvání československé republiky jest pouze v zájmu kapitalistů. Pro dělníky, zřízence a malé zemědělce nebylo posledních deset let trvání republiky nic jiného než deset let rostoucí bídy, zostřeného vykořisťování a neomezeného politického a národního útlaku. [...] Odmítáme-li jubilejní oslavy, vyjadřujeme tím, že odmítáme také nyní panující systém tohoto státu co nejostřeji a že proti němu také bojujeme. V tomto boji nezadrží nás ani brutální jubilejní výjimečná opatření panující třídy.“*⁵⁸

Komunistická strana taktéž pořádala své večírky v období oslav 28. října a vydala k tomu také materiály, kde se nacházejí písně, proslovy nebo scénáře divadelních her. Zde je příklad jedné písně.

⁵⁷ OÚ-Kyjov, kart. 10, č. pres. 424.

⁵⁸ Tamtéž.

Dělníkům dnes v republice.

Dělníkům dnes v republice,
Věřte mi, je těžko žít,
V sobotu zaplatí dluhy,
/ jak di příští živ má být? /.

Stokorunu týdně běře,
A má doma dětí pět,
Žena je bez zaměstnání,
/ musí s dětmi hladovět /.

Z toho musí ještě platit
starobní pojištění,
A když deset roků platí,
/ práce už pro něj není /.

Dostane-li posléze pensi,
dvacet Kč pro živí,
že při tom neumře hladu,
/ se už nikdo nediví /.

Takhle dobře dnes se vede
většině všech dělníků,
patrně je takhle učí
/ milovat republiku /.

Proto kdo jste tichošlápci,
ještě více ztichněte,
a než se rok s rokem sejde,
/ tiše hladu chcípnete /.⁵⁹

3.2 Protektorát Čechy a Morava a exil

V předchozí kapitole jsme konstatovali, že byl za protektorátu 28. říjen zrušen. Je důležité si ale připomenout jednu událost, která se přece jenom v říjnu 1939 stala. Presidium zemského úřadu v Brně 16. října 1939 vydalo hlášení, že se doslechlo o připravených demonstracích a vyzývalo všechny okresní hejtmany a policejní úřady, aby takovým akcím zabránili. Nesměly se konat žádné projevy, představení, slavnostní mše nebo pokládat věnce k pomníku T. G. Masaryka či jiným pomníkům připomínajícím vznik Československa.⁶⁰

Přes všechna varování se český lid 28. října vzepřel proti nacistickému režimu. Již 27. října dělnictvo požadovalo, aby mohli být následující den doma. Bylo jim to ale

⁵⁹ OÚ-Kyjov, kart. 10, č. pres. 424.

⁶⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky. O přežití a o život (1936-1938)*. Druhé vydání. Praha: Libri, 2018., s. 51.

zamítnuto. Proto následující den do práce přišli, ale nepracovali, a protestovali. V ranních hodinách byla v Praze na Hostivaři vyvěšena na stromě československá vlajka a na Smíchově se v Plzeňské ulici objevily obrazy T. G. Masaryka.

Demonstrace se uskutečnily napříč celou republikou. Připomeneme si ale zejména Prahu. Dne 28. října na Václavské náměstí vyšel dav lidí ozdobený trikolorami, na hlavě měli tzv. masaryčky, někteří demonstranti měli obráceně zapíchnutý odznak Národního souručenství, což podle ilegální propagandy znamenalo „smrt Němcům“. Pořádek si udělaly odpoledne oddíly SS a SA. Ve večerních hodinách k lidu promlouval K. H. Frank a tlumočil od Hitlera, že by mohlo dojít i ke krveprolití. Po dvacáté hodině večerní byl v Praze téměř klid.

Do ulic však vyšly davy i následující den 29. října. Téhož dne se přidalo k protestu i Národní divadlo, které odehrálo Shakespearovu hru *Macbeth*. Ten je orientován proti tyranii. Bohužel další demonstrace si vyžádala oběti. Zraněno bylo několik set osob a byli dva mrtví – dělník V. Sedláček ze Smíchova a student medicíny Jan Opletal, jenž byl zraněn v Žitné ulici a na následky zranění zemřel v nemocnici.⁶¹ Po dvou smutných dnech, kdy si Čechoslováci připomenuli, jak hrdými občany Československa jsou i v době protektorátu, se obnovení svátku 28. října dočkali až po skončení druhé světové války.

Slavení nebo jakékoli připomínání Československé republiky bylo trestné. S příchodem zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha se míra teroru dále zvyšovala.

Další incident ve spojitosti s 28. říjnem se stal v roce 1941 v Uherském Hradišti na Moravě, kdy neznámý pachatel dne 27. října kolem 22 hodiny položil před budovu gestapa balíček s názvem „28. říjen studenti RG.“ Balíček obsahoval dřevěnou atrapu ručního granátu, která měla kovovou část a na rukojeti měla znovu nápis složený z různých tiskových písmen „28. říjen studenti RG.“ Balíček našel kriminální asistent Müller z uherskohradištského gestapa. Po celém městě ihned začaly kontroly. Vyšetřování se hlavně soustředilo na reálné gymnázium. Gestapo téhož večera zadrželo ředitele i třídní profesory vyšších tříd. Následujícího dne gestapo s četnictvem začalo vyšetřování ve škole, kde hledalo

⁶¹ PASÁK, Tomáš. Dvacátý osmý říjen 1939. *Lidová demokracie*. 28. 10. 1989, roč. 45, č. 253, s. 1.

důkazy a obrátilo školu vzhůru nohama. Zemská školní rada v Brně uvedla, že to mohl udělat neznámý pachatel pod záštitou studentů. Vše vyvrcholilo 4. listopadu, kdy gestapo objevilo anonymní dopis, který údajně podepsali studenti gymnázií v Uherském Hradišti, Hodoníně, Strážnici, Uherském Brodě, Kyjově a Zlíně. Vyšetřování ve všech školách bylo bez výsledků. Dne 7. listopadu roku 1942 bylo Reálné gymnázium v Uherském Hradišti uzavřeno. Všech 24 profesorů se ocitlo bez zaměstnání. Studenti, kterých bylo 660, museli studia dokončit na nižších školách, a ještě mimo město.⁶²

Zatímco v protektorátu se za oslavy 28. října trestalo, v exilu vznik Československa přece jenom oslavovali. Při 25. výročí republiky v roce 1943 se konala velká manifestace ve Stollově divadle v Londýně. Přítomný byl prezident Beneš se svou chotí, diplomatický sbor, vláda republiky, členové Státní rady a další. Proběhlo mnoho projevů od ministrů přes velvyslance, letce, až po československé pracovníky z válečného průmyslu. Z umělecké části programu účinkoval pěvecký sbor československé armády a orchestr divadla Sadler's Wells. V závěru zazněly skladby Smetany, Foerster a Suka.⁶³

Státní svátek tak oslavovala i československá obrněná brigáda, která byla vždy nastoupena do velikého obdélníku na cvičišti za přítomnosti prezidenta Edvarda Beneše. Objevili se také letci, bombardéři i stíhači. Celou vojenskou přehlídku doprovázely fanfáry z *Libuše*.⁶⁴

Za protektorátu se dostaly do popředí hlavně svatováclavské oslavy, které nacistickému režimu vyhovovaly. Avšak vláda za druhé republiky začala zneužívat kult sv. Václava. S příchodem nacismu také přicházela nová ideologie, která odmítala demokratické pojetí národa a prosazovala fašismus doprovázený xenofobií a rasismem. Nové hodnoty druhé republiky zavrhnuly dosavadní tradice a sv. Václav byl označován za hlavní symbol české státnosti.⁶⁵ Kult svatého Václava během druhé světové války ožil mnohem víc

⁶² KOKOŠKOVÁ, Zdeňka. 28. říjen 1941 na Gymnáziu v Uherském Hradišti. In: BLODIGOVÁ, Alexandra. *Kde je domov: sborník k životnímu jubileu Raisy Machatkové*. V Praze: Státní ústřední archiv, 2002, s. 91–93.

⁶³ Za trvalou existenci ČSR. *Čechoslovák*. 5. 11. 1943, roč. 5, č. 45, s. 4.

⁶⁴ Státní svátek u brigády. *Čechoslovák*. 5. 11. 1943, roč. 5, č. 45, s. 8.

⁶⁵ RATAJ, Jan. Politické proměny symboliky svatováclavské tradice a tradice 28. října v moderních československých a českých dějinách. In: BEDNÁŘ, Miloš, (ed.) *Spory o dějiny II. = Struggles for history. Sborník kritických textů* / Praha: Masarykův ústav AV ČR 2, 1999, s. 84.

než za první republiky.⁶⁶ Ve svatováclavské tradici byl zvýrazněn moment podřízenosti, kdy se Háchův okruh pokoušel aktualizovat středověký právní svazek mezi českým státem a Svatou říší římskou, a aplikovat tak české národní pojetí autonomie na protektorát. Češi se tedy měli podřizovat vůli Německa. Kníže Václav měl okupantům sloužit jako historické zdůvodnění a ospravedlnění okupace a začlenění českých zemí do velkoněmecké říše.⁶⁷

3.3 Léta 1945–1951

Po půl roce od osvobození Rudou armádou mohli Čechoslováci opět slavit 28. říjen tak, jak byli zvyklí. Hned v říjnu 1945 se konala velká manifestace na Staroměstském náměstí, kdy k lidu promluvil primátor dr. Zenkl, který vzpomínal na období první republiky, ale také na krušné časy za období protektorátu. Dále člen pražského Městského divadla Václav Vydra mladší na Vinohradech přečetl manifest Národní fronty Čechů a Slováků a slavnost byla ukončena státní hymnou.⁶⁸ Za třetí republiky se 28. říjen oslavoval i ve světě. Dokonce samotný Stalin poslal přátelské pozdravy z Moskvy. Nadále se udělovaly i státní ceny. Na Slovensku se taktéž svátek slavil. V roce 1947 promluvil před bratislavským Národním divadlem pověřenec školství L. Novomeský, dále se konala přehlídka vojska a dalších uniformových složek.⁶⁹

Po komunistickém převratu se oslavy konaly nadále. Dokonce se 28. říjen slavil i v Moskvě. U příležitosti 30. výročí v roce 1948 se vyprodalo slavnostní představení *Prodané nevěsty*. V divadle byla vyvěšena československá a sovětská vlajka a také zazněla československá a sovětská státní hymna. Nově se od roku 1948 na státní svátek udělovala novinářská stipendia za práci mladým novinářům pro jejich další činnost. Další novinkou v komunistickém režimu v rámci sjednocené tělovýchovy byl tzv. Běh 28. října. Běh probíhal v Praze a v dalších městech. Zúčastnili se ho především sportovci a tělocvikáři ve spolupráci

⁶⁶ Svatý Václav se pojí ke katolicismu, a proto za první republiky byl Den sv. Václava pouze z památných dnů a do popředí se dostával svátek 28. října. V roce 1929 při svatováclavském miléniu se aktualizoval symbol sv. Václava. Při té příležitosti T. G. Masaryk ocenil a vyzdvihl některé aspekty sv. Václava, i když se hlásil k ideji husitské.

⁶⁷ RATAJ, Jan. Politické proměny symboliky svatováclavské tradice a tradice 28. října v moderních československých a českých dějinách. In: BEDNÁŘ, Miloš, (ed.) *Spory o dějiny II. = Struggles for history. Sborník kritických textů* / Praha: Masarykův ústav AV ČR 2, 1999, s. 90–91.

⁶⁸ Velká manifestace lidu na Staroměstském náměstí. *Rudé právo*. 28. 10. 1945, č. 146, s. 2.

⁶⁹ Slovenské oslavy ve znamení věrnosti republice. *Rudé právo*. 30. 10. 1947, roč. 27, č. 253, s. 1.

všech složek – sokolských jednot, vojenských posádek apod.⁷⁰ Změna přišla i ve výzdobě pražských závodů a škol. Kromě vyvěšení obrazů prezidenta se vyvěšoval i obraz Stalina. Konkrétně se tomu tak stalo v nárožním domu Škodovky na Arbesově náměstí v roce 1949.⁷¹

3.4 Léta 1951–1989

Jak jsme uváděli v předchozí kapitole, od roku 1951 se 28. říjen neslavil jako Vznik samostatného Československa, ale jako Den znárodnění. Dne 28. října v roce 1945 byly podepsány dekrety o zestátnění bank, pojišťoven, dolů, hutí a některých podniků jiných průmyslových odvětví. Nutno dodat, že se výročí znárodnění daných objektů připomínalo již za třetí republiky, nebylo ale tak výrazné jako oslavy připomínající vznik samostatného Československa. O zaměření a organizaci oslav jednalo předsednictvo Ústředního výboru KSČ 18. září 1950 a rozhodlo, že „*hlavním obsahem oslav bude pět let znárodnění.*“⁷² Dne 28. října 1951 návrhy dopisu krajským výborům při oslavách 6. výročí znárodnění již vypovídají o úplném odsunutí do pozadí připomínek státního převratu a vzniku Československé republiky. „*Letošní 6. výročí znárodnění využijeme především k tomu, abychom v našich pracujících upevnili a posílili vědomí odpovědnosti vůči socialistickému vlastnictví. [...] Takovým způsobem učiníme další krok k upevnění nových, proletářských a lidových tradic, vztahující se ke dni 28. října.*“⁷³ I přesto za socialismu nalezneme události, které si ještě 28. říjen připomínaly jako vznik první republiky. Většinou to byly hlavně jubilejní výročí. Ke 40. výročí v roce 1958 byla uspořádána slavnými českými umělci výstava slovenskému lidu, která dokumentovala vztahy mezi Čechy a Slováky. Výstava probíhala v Bratislavě ve Slovenské národní galerii s názvem „Slovensko v dílech českého výtvarného umění.“⁷⁴

Po deseti letech v roce 1968 si československý lid mohl opět připomenout původní oslavy 28. října. Zazněly znovu tóny Smetanovy *Libuše*. Španělský sál byl slavnostně

⁷⁰ Běh 28. října. *Rudé právo*. 30. 10. 1948, roč. 28, č. 254, s. 6.

⁷¹ ČTK. Výzdoba pražských závodů a škol. *Rudé právo*. 28. 10. 1949, roč. 29–30, č. 254, s. 6.

⁷² MĚCHÝŘ, Jan. O našich památných dnech. In: PECKA, Jindřich. *Acta contemporanea: k pětadesátinám Viléma Prečana*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 207.

⁷³ NA, UV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989, Různí slavnosti 1945–1954. Oslavy 28. října 1950–1951.

⁷⁴ Slavní Čeští umělci Slovenskému lidu. *Lidová demokracie*. 23. 10. 1958, roč. 14, č. 253, s. 5.

vyzdoben a hlavních slov se ujal první tajemník ÚV KSČ Alexandr Dubček, a poté prezident republiky Ludvík Svoboda, jehož projev měl velký ohlas.⁷⁵

Slavilo se i na Slovensku, kam nejvyšší představitelé Československa následujícího dne zavítali. Slavnostně bylo vyzdobené hlavní bratislavské nádraží a Slováci s obrovským nadšením s kyticí a vlaječkami v ruce vítali všechny představitele, převážně prezidenta Svobodu a tajemníka ÚV KSČ Dubčka.⁷⁶ Můžeme říci, že novinkou bylo i pokládání věnců. V roce 1968 se pokládaly tradičně, jako za první republiky, věnce k hrobu T. G. Masaryka a Edvarda Beneše. Bylo to pochopitelné, protože se oba prezidenti podíleli na vzniku samostatného Československa. Dále se pokládaly věnce také Klementu Gottwaldovi a Antonínu Zápotockému.⁷⁷ Masaryk a Beneš přinesli Československu samostatnost, komunističtí prezidenti po třiceti let vzniku socialismu pozdvihli státnost v očích komunistů na vyšší úroveň.

K dalším slavnostem 28. října jako Vzniku Československa se opět dostáváme až po dvaceti letech v roce 1988. Při příležitosti 70. výročí vzniku republiky udělil prezident Gustav Husák amnestii. 28. říjen 1988 je výjimečný také tím, že proběhla velká demonstrace na náměstí Republiky, Karlově náměstí, náměstí Krasnoarmějců, Staroměstském a Václavském náměstí. Veřejná bezpečnost vyzývala demonstranty k rozpuštění. K tomu ale nedošlo a bylo zadrženo 87 osob. Podle článku v *Lidové demokracii* měly akce připravovat zahraniční protisocialistická a emigrační centra. Propagaci měly také zajistit západní sdělovací prostředky – Hlas Ameriky a Svobodná Evropa. Petr Placák, který v roce 1988 stál u zrodu nezávislé iniciativy České děti (mladá generace disidentů) a jako účastník samotné demonstrace vzpomíná takto „byla cítit totální vzbouřenecká atmosféra, což byl neuvěřitelně osvobozující pocit po letech [...] lidí, neznámí, kteří se neznali, tak spolu společně, otevřeně a hlasitě nadávali na bolševika. To byl opravdu úžasný pocit. Vypadalo to jako malá občanská válka.“⁷⁸ Podobné demonstrace se uskutečnily v roce 1989. Dav demonstrujících se sešel na Václavském náměstí odpoledne. Opět zasahovala Veřejná bezpečnost. Demonstranty

⁷⁵ Chceme mít zemi, kde bude každý člověk člověkem. *Lidová demokracie*. 29. 10. 1968, roč. 24, č. 289, s. 1.

⁷⁶ Nadšená Bratislava vítá vzácné hosty. *Lidová demokracie*. 30. 10. 1968, roč. 24, č. 290, s. 1.

⁷⁷ Delegace v Praze a v Bratislavě se poklonily revolucionářům. *Rudé právo*. 28. 10. 1968, roč. 48–49, č. 294, s. 1.

⁷⁸ Potlačení připomínky 70. výročí založení Československa. In: *Paměť národa* [online]. Praha, ©2019 [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/potlaceni-pripominky-70-vyroci-zalozeni-ceskoslovenska>.

postupně kontrolovala a následně je odváděla do přistavených autobusů. Již kolem šesté hodiny bylo Václavské náměstí vyklizeno. Oproti demonstraci v roce 1988 nedošlo k žádnému úmrtí. Bylo zraněno sedm civilistů a pět příslušníků SNB.

Oslavy 28. října se za socialismu kromě jubilejních oslav příliš neslavily. Bylo to také z důvodu úpravy svátkového práva. Do popředí se dostala a byla oslavována Velká říjnová socialistická revoluce. Když se Antonín Novotný dostal k funkci prvního tajemníka KSČ, tak také rozhodl, že se veřejné oslavy budou pořádat pouze při kulatých a půlkulatých výročích.⁷⁹

⁷⁹ MĚCHÝŘ, Jan. O našich památných dnech. In: PECKA, Jindřich. *Acta contemporanea: k pětadesátinám Viléma Prečana*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 215.

4 Komparace oslav 28. října v Jihomoravském, Libereckém a Pardubickém kraji

Již v předchozí kapitole jsme si představili, jak se 28. říjen během celého 20. století slavil a jak se jeho oslavy proměňovaly. Víme, že za první republiky oslavy vzniku republiky nebyly slaveny po celém Československu stejně. A také měl 28. říjen pro obyvatele jiný význam. Tato kapitola je zaměřena právě na první republiku. Byla vybrána tři města. Kyjov z Jihomoravského kraje byl vybrán na základě toho, že byla Morava oproti Čechám více katolická. Druhým důvodem pro výběr této lokality je snaha poukázat, jak vypadaly oslavy v menším městě. Proti Kyjovu lze postavit Pardubice jako zástupce průmyslového města. A do třetice prozkoumáme Liberec, jelikož se nachází v českém pohraničí a město tvořilo z velké části německé obyvatelstvo.

4.1 Jihomoravský kraj

4.1.1 Kyjov

Zprávu o vzniku samostatného Československa dostalo město Kyjov ještě téhož dne 28. října o půl deváté večer. Následujícího dne 29. října se utvořil v Kyjově národní výbor v čele s doktorem Karlem Kozánkem.⁸⁰ Téhož dne byla dopoledne uspořádána veřejná schůze lidu na náměstí v Kyjově a k lidu promlouval za město dr. Kozánek, za státoprávní demokracii redaktor Jiří Mahen z Perna, za národně-socialistickou stranu Kotek z Kyjova, za sociální demokracii redaktor Doležel z Brna, za agrárníky Měchura a za lidovce osvětimanský místoděkan Brázdil. Všichni představitelé stáli před kostelem Nanebevzetí Panny Marie a svatého Cyrila na kostelních schodech. Poté se městem ubíral průvod s komickými figurami rakouského režimu a v čele průvodu byli nesení habsburští orli a znaky a vše se hodilo do místního potoka. Mnoho veselosti a humoru vyvolala „zelená garda“, jež se dostavila i s praporem. Domy byly zdobeny chvojnám a věnci, za okny byly transparenty s případnými nápisy, obrazy prezidenta Wilsona nebo Masaryka či nejvýznamnějších událostí našich dějin.

⁸⁰ Téhož roku 1918 se stal doktor Karel Kozánek prvním starostou Kyjova za první republiky.

Z domů vlály prapory v červenobílých barvách a slovanských trikolorách. Znaky zemí československého státu zdobily okna a výkladní skříně obchodů.⁸¹

První oslavy v roce 1919 Kyjov oslavil důstojně a radostně. Zároveň byla ten den vybírána sbírka na Dětský den. Také na Masarykově náměstí byla zasazena lípa Svobody. Při pátém výročí v roce 1923 oslavy svobody v Kyjově pořádal Okresní výbor s Jednotou legionářů v předvečer svátku imponantní lampionový průvod. Poté večer v sále promluvil na téma *Náš odboj* dějepisec doktor Jaroslav Werstadt z Prahy. Účast obecnostva na slavnostech byla veliká, město tonulo v záplavě praporů a světel. Po venkově byla rozvinuta rozsáhlá přednášková akce za součinnosti kyjovských profesorů a učitelů. Při slavení šestého výročí naší samostatnosti se současně slavilo 500. výročí úmrtí Jana Žižky z Trocnova a byl odhalen pomník padlých za svobodu vlasti. Den 27. října byl věnován k uctění památky Jana Žižky a následujícího 28. října se konaly oslavy šestého výročí republiky, kdy byl zároveň odhalen pomník Svobody. Kyjovské obyvatelstvo si pomníkem připomínalo padlé oběti za svobodu vlasti.⁸²

Jubilejní oslava desátého výročí byla v Kyjově velkolepá. Již 27. října bylo ozdobeno město prapory, kterými byly ozdobeny i domy, kde do té doby nebyly k vidění. Kyjovská radnice s věží i se sousední městskou spořitelnou byla ozářena světelnými reflektory. Večer probíhal na náměstí koncert, hned poté se seřadil lampionový průvod a vyrazil směrem k třídě Komenského, kde u Záložny minul alegorickou skupinu hasičského sboru č.1. Dále se průvod ubíral kolem sochy Svobody, kde stála čestná stráž legionářů a Sokolů. Na nádvoří Sokolovny byl uspořádán veřejný projev s proslovem odborného učitele Martina Šviglera „o významu 28. října.“ Celé oslavy se zakončily státní hymnou a velkolepým ohňostrojem.

Dne 28. října se dopoledne seřadil mohutný průvod na Wilsonově náměstí, v němž byly také školou povinné děti, studenti, zástupci státních úřadů a veřejných korporací. V průvodu, ubírajícím se Palackého ulicí na náměstí, byla alegorie svobodné republiky na krásně vyzdobeném trůně, nesená na ramenou legionářů, hasičů, horníků a dělníků. Na náměstí promluvil Josef Fišera, hudba zahrála fanfáry z opery *Libuše*, vztyčením vlajky byl vzdán hold republice, načež byla slavnost ukončena státní hymnou. Při promenádám

⁸¹ AM-Kyjov, 187. Kronika města Kyjov.

⁸² MěNV-Kyjov, 117. Kronika města Kyjov.

koncertě se zdrželo velká část obecnictva až do poledních hodin na náměstí. Večer byla ještě v Sokolovně lidová veselice. Obec rozdala k 28. říjnu svým chudým 700 Kč na přilepšenou.⁸³

Při příležitosti oslav byli vůči státu loajální i Židé. Židovská obec oslavovala svátek samostatně v pátek 26. října v místnostech židovského čtenářského spolku. Sál byl vyzdoben barvami státními a židovsko-národními. Zazněla také státní a židovská hymna. Československému kříži darovala židovská obec 500 Kč.⁸⁴ Regionální tisk *Slovácko*, který byl levicově orientovaný, po vyhlášení republiky řešil židovskou otázku. Sociální demokraté byli silně proti tomu, aby Židé používali stejná československá občanská práva, když byli po celou dobu *hyperloajální* k monarchii. „*Antisemitismus nebojuje proti židovskému náboženství, ani proti jejich národnosti, nýbrž obrací se pouze proti jejich bezcharakternosti a sobectví, v nichž se typ Žida koncentruje.*“⁸⁵ Problém Židů viděli z hlediska hospodářského, kde se jim Židé zdáli neproduktivní, protože se většina věnovala obchodu a advokacii. V umění zase argumentovali, že Židé nedali světu žádného velkého malíře, básníka či sochaře. Za pár týdnů od vydání tohoto článku se ohradila Lidová rada židovská v Hodoníně. Uvedla příklad, kdy vystupovala veřejně proti německému šovinismu a také nezapomněla uvést několik významných židovských umělců, kteří uměleckému světu něco předali.⁸⁶

Podle sčítání lidu z roku 1930 bylo v kyjovském okrese z celkového počtu 54 387 obyvatel 49 612 římskokatolického vyznání.⁸⁷ V Kyjově 2. února v roce 1921 vznikla církev československá. Podle sčítání obyvatel v Kyjově v roce 1921 bylo celkem 4 389 obyvatel. Podle náboženství se k římskokatolické církvi hlásilo 2 885 lidí, 555 k církvi československé, 204 lidí bylo bez vyznání, 97 osob se hlásilo k českobratrské evangelické církvi, židů zde žilo 403, 1 muslim a Jednota českobratrská měla 144 členů.⁸⁸

⁸³ MěNV-Kyjov, 119. Kronika města Kyjov.

⁸⁴ Tamtéž.

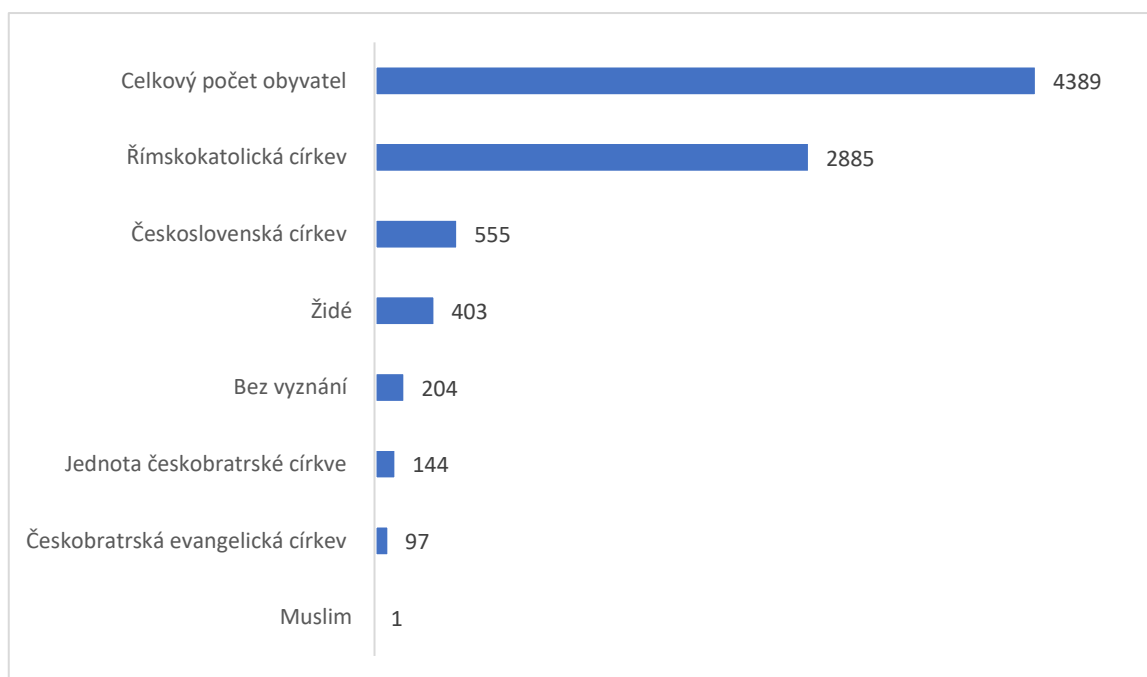
⁸⁵ Židovská otázka. *Slovácko*. 11. 1. 1919, roč. 13, č. 3, s. 3.

⁸⁶ Lidová rada židovská v Hodoníně. *Slovácko*. 23. 1. 1919, roč. 13, č. 8, s. 2–3.

⁸⁷ KLVANA, Josef a FINTAISL, František Ladislav. *Kyjovsko: vlastivědný popis politického okresu kyjovského*. 2. vyd. Kyjov: Musejní a archeologický spolek, 1948, s.40.

⁸⁸ MěNV-Kyjov, 116. Kronika města Kyjov.

Tabulka 2 Náboženské vyznání v Kyjově k roku 1921

Po vzniku první republiky byl vztah katolické církve a prvorepublikové politiky konfliktní. Už T. G. Masaryk se s katolicismem rozešel v roce 1870 při vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti. Masaryk pokládal katolicismus za podřadný a církev za nereformovatelnou. Začal tedy hledat nové náboženství, lepší a pokrokové.⁸⁹ K protikatolickým náladám přispěl i zahraniční odboj, který byl za války jak protirakouský, tak i do jisté míry protikatolický. Nejvýraznější protikatolické tendence byly hlavně v Čechách, slabší na Moravě a ve Slezsku. Na Slovensku se neprojevovaly vůbec.⁹⁰ V dobových kronikách města Kyjov, farních či školních kronikách v Kyjově jsme nenašli žádnou zmínku o vystupování proti 28. říjnu. Máme ale již záznam z vesničky Jalubí u Uherského Hradiště, kdy klerikální tábor⁹¹ vybízel ke školním stávkám. Učitelé (v odpovědi na provokaci kněží) se přestali s žáky modlit. Klerikálové dokonce posílali děti zpět domů s tím, že vyučování dnes není a bude se opět konat, až se učitelé začnou zase modlit. Skončilo to fiaskem, neboť stávkovalo mizivé procento. I přes to všechno však rodiče své děti do škol posílali. Farář z Jalubí dokonce strašil děti, že pokud nebudou stávkovat, nesmějí ke zpovědi a

⁸⁹ PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998, s. 627–628.

⁹⁰ TRAPL, Miloš. Český politický katolicismus v letech 1918–1938. In: *Český politický katolicismus 1848–2005*, 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 177–179.

⁹¹ Klerikalismus označuje politický směr, jehož motivací je reprezentace církevních názorů a jejich prosazování ve státní politice.

přijímání a nebudou pohřbeni na hřbitově.⁹² Podobný incident se stal i v Moravanech u Kyjova. Tam měla údajně probíhat stávka, protože se jeden učitel s dětmi odmítal modlit. To bylo ale okamžitě vyvráceno a došlo se k závěru, že se klerikálové chtějí učitele zbavit, protože je zdejší učitel pokrokovým agráříkem, a budou stávkovat do té doby, dokud učitel nebude ze školy vyhozen. To se ovšem klerikálům opět nezdařilo.⁹³ Komunisté a sociální demokraté taktéž nebyli s církví v souladu, proto se často objevovaly v levicovém slováckém tisku články proti katolíkům. „*A jest mravné, udělati si z církve, z náboženství politickou stranu, pustě štváti v novinách, udávati a k smrti udolati naše nejlepší lidi: Husa, Komenského, Havlíčka, Smetanu a sta drobných, jménem zapomenutelných?*“⁹⁴ Slovácký tisk uváděl v několika číslech články s názvem *Rudé kázání*, které měly čtenářům primárně představit to, o co se snaží Československá strana lidová.

K 28. říjnu se také po celé republice odhalovaly nejrůznější pomníky k připomínání si vzniku samostatného Československa. V Kyjově byl v roce 1924 postaven před gymnáziem pomník Svobody, ke kterému se každoročně pokládaly věnce. Za první republiky měla být odhalena socha T. G. Masaryka. Bohužel kvůli mnichovským událostem se kyjovský výbor 15. prosince 1938 rozhodl, aby byla tato záležitost odložena na příznivější dobu. Bohužel se občané Kyjova sochy T. G. Masaryka nedočkali ani po válce. Naopak za socialismu při slavení Velké říjnové socialistické revoluce byl postaven pomník V. I. Lenina. V pátek dne 7. listopadu 1980 došlo při příležitosti oslavy 63. výročí Velké říjnové socialistické revoluce k odhalení pomníku, který byl umístěn před Domem kultury na kyjovském náměstí. Pomník Lenina nebyl zdaleka v Kyjově jediným. Již v roce 1948 byl odhalen pomník J. V. Stalina na počest jeho 70. narozenin.⁹⁵

Za třetí republiky se 28. říjen slavil podobně jako za první republiky. Po únorovém převratu se 28. říjen v kronikách Kyjova již nevyskytuje, a naopak se do popředí dostávají oslavy Velké říjnové socialistické revoluce a Den osvobození Rudou armádou. Nejvíce se taktéž ke dni osvobození připomíná výročí založení Slováckého souboru. Komunistický režim podporoval vše, co se týkalo folkloru na jižní Moravě.

⁹² Klerikalismus revoltuje. *Slovácko*. 9. 10. 1919, roč. 16, č. 112, s. 1.

⁹³ Stávka školních dětí v Moravanech. *Slovácko*. 4. 12. 1919, roč. 16, č. 135, s. 3.

⁹⁴ Rudé kázání. *Slovácko*. 4. 9. 1919, roč. 13, č. 98, s. 2.

⁹⁵ MěNV-Kyjov, 119. Kronika města Kyjov.

4.2 Liberecký kraj

4.2.1 Liberec

Liberec státní svátek ve 20. letech téměř neslavil. V průmyslovém městě fungovaly skoro všechny firmy normálně, a když byli čeští Němci nuceni slavit státní svátek, tak byl přijímán s hlubokou nelibostí. V roce 1920 u příležitosti státního svátku pořádal Svaz českých legionářů, pobočný spolek Reichenberger, na náměstí v Liberci sraz. Následně třicet legionářů vtrhlo do kanceláře starosty doktora Bayera a požadovali klíče od lodžie radnice, aby mohli promluvit ke zbylému davu. Starosta prohlásil, že se z lodžie radnice při podobných příležitostech nikdy projevy nekonaly a že ani letošní rok nebude výjimkou. Legionáři začali ale vyhrožovat smrtí. „*Nebudeme s vámi mluvit, pokud to neuděláte dobrovolně, uděláme z vás mrtvolu.*“⁹⁶ Tímhle způsobem vyhrožovali legionáři městské radě. Poté hejtman města nechal vyvěsit tři červenobílé vlajky, které po celou dobu hlídala legionářská stráž. Městská rada začala protestovat proti násilnému činu a rozhodla se incident nahlásit předsedovi vlády a oznámit to státnímu zastupitelství.⁹⁷

Při 10. jubilejním výročí vzniku ČSR se den předem konala v městském divadle pro příslušníky armády a pozvané hosty slavnostní akademie posádky Folgeberg. Ve školách se diskutovalo o smyslu dne. V Liberci si den 28. října připomínali schůzí, kde se sešly německé strany: Všeněmecká strana, Německá nacionální strana, Německá národně socialistická dělnická strana, Německá radikální strana a Sudetoněmecká strana. Senátor guvernér Hartl, člen bývalé německo-české zemské vlády, ve svém zahajovacím projevu otevřeně vyjádřil hořké pocity, které sudetští Němci cítili při slavnostech státního svátku, a tvrdil, že nikdy nepřestane připomínat časy, kdy před deseti lety zákonní zástupci Sudet prohlásili, že jejich pevná vůle je patřit do Německa a Rakouska. Následně vystoupil další bývalý člen německo-české zemské vlády Anirch, který zhodnotil dobu svržení, kdy Němcům bylo násilně znemožněno dosáhnout jejich cíle sjednocení v německém státě. Nakonec vystoupil doktor

⁹⁶ Eine Rundegebung des Etabtrates. *Reichenberger Zeitung*. 29. 10. 1920, roč. 61, č. 251, s. 1.

⁹⁷ AML – VI. (Gd) Kronika města Liberec.

Schollich, který vyprávěl o současné situaci sudetských Němců a také vzpomínal na německé demonstrace ze 4. března 1919⁹⁸, které byly československou vládou krvavě potlačeny.⁹⁹

V libereckých kronikách se objevují další oslavy státního svátku až v roce 1932. V novinách *Reichenberger Zeitung* se píše o oslavách až v roce 1934. Dne 27. října 1932 večer se konal vojenský koncert před městským divadlem. Na nádvoří Große Raserne rekruti posádky skládali přísahu a poté následovala vojenská přehlídka s velitelem posádky.¹⁰⁰ Dále si státní svátek připomínaly jednotlivé školy, které pořádaly vlastní oslavy. Školy si připomínaly 28. říjen den předtím, aby se studenti mohli zúčastnit veřejných oslav následujícího dne. Tak tomu bylo i v Liberci při patnáctém výročí. V roce 1933 se při veřejných slavnostech pořádal průvod a zúčastnilo se ho přes deset tisíc účastníků. Průvod vyšel z Ehrlichovy ulice směrem k radnici. Plukovník Rofitde pronesl projev v češtině a němčině. Starosta Liberce pronesl projev ke spoluobčanům. Proslov vyjadřoval naději na právo na národní uvědomění a plnou spravedlnost v jazyce a kultuře. V dopoledních hodinách se na náměstí konala přehlídka vojsk a poté byl v městském divadle uspořádán slavnostní koncert německým urbanistickým výborem pod čestným vedením městské rady.¹⁰¹

V roce 1934 byla vojenská oslava státního svátku omezena z důvodu nařízeného smutku u příležitosti úmrtí jugoslávského krále Alexandra I. Přehlídka vojska se tehdy nekonala. V městském divadle pořádal německý plánovací výbor a český okresní školský výbor před polednem slavnostní koncert. V odpoledních a večerních hodinách zde hráli členové pražského Národního divadla a městského divadla v Liberci Smetanovu *Prodanou nevěstu*.¹⁰²

V kontrastu s dvacátými léty, kdy v kronikách, tak i v časopisech nebyla o oslavách státního svátku téměř žádná zmínka, se ve třicátých letech oslavy uskutečňovaly pravidelně každý rok. V roce 1935 byla při příležitosti dokonce postavena v Liberci česká chlapecká škola a dívčí občanská škola. „*Jsmé rádi, že se s českým obyvatelstvem naší vlasti můžeme radovat z této dobře dosažené hodnoty a doufáme, že i stát bude spravedlivě a rovnocenně*

⁹⁸ Dne 4. března v roce 1919 proběhly tzv. sudetské demonstrace v Československu, při níž sudetští Němci demonstrovali proti zákazu účasti ve volbách do vídeňského Národního shromáždění Německého Rakouska. Počet mrtvých byl 54 lidí. Nejtragičtějším městem, kde nejvíce lidí přišlo o život bylo v Kadani.

⁹⁹ Eine Rundgebung der sudetendeutschen nationalen Opposition. *Reichenberger Zeitung*. 29. 10. 1928, roč. 69, č. 257, s. 2.

¹⁰⁰ AML – VII. (Gd) Kronika města Liberec.

¹⁰¹ AML – VII. (Gd) Kronika města Liberec.

¹⁰² Tamtéž.

*jednat pro německé školství v naší vlasti.*¹⁰³ uvedl starosta Liberce při představení škol a k tomu všemu dokonce nechal pojmenovat ulici, kde školy stály, po Janu Ámosi Komenském. Dále v roce 1936 a 1937 proběhly poslední oslavy státního svátku. Proč se tedy oslavy konaly nejvíce až ve 30. letech? Měl na tom jistě podíl sílicí vliv nacistického Německa, který měl dopad i na politiku v pohraničí. V sudetoněmecké politice se ve třicátých letech začaly do popředí dostávat nacionálně orientované strany DNSAP¹⁰⁴ a nejvíce problematickou pro československou politiku byla sílicí strana DNP.¹⁰⁵ DNSAP byla v listopadu 1933 rozpuštěna a DNP byla pozastavena činnost. Dne 2. října 1933 vznikla strana SHF¹⁰⁶ v čele s Konradem Henleinem. Strana SHF vyjádřila veškerou loajalitu Československu, protože se obávala, že by ji také mohl postihnout zákaz. Domnívám se tedy, že by to mohl být jeden z aspektů, díky kterému se najednou státní svátek v Liberci slavil. Konrad Henlein měl v Liberci velký vliv. Sám liberecký starosta Carl Kostka měl strach z politiky SHF.¹⁰⁷

Samozřejmě nesmíme zapomínat ani na Čechy žijící v Liberci, kteří státní svátek slavit chtěli, ale bylo jich poměrně málo, aby mohli mít tak velkolepé oslavy jako právě Pardubice či Kyjov. Přece jenom k poslednímu sčítání obyvatel z roku 1921 měl Liberec 34 985 obyvatel, z toho 27 929 byli Němci a 4894 byli Češi.¹⁰⁸ Z dobových kronik bylo zjištěno, že si v Liberci připomínali spíše 29. říjen, kdy sudetoněmečtí říšští poslanci na sněmu ve Vídni vyhlásili Deutschböhmen. Dlouhé roky si čeští Němci nechtěli připomínat vznik Československa. Bylo to také z důvodu, jak se k nim první roky Čechoslováci zachovali. Jak jsme již zmiňovali, jednalo se o bourání soch Josefa II. a zásahy proti demonstracím 4. března 1919 s nejznámějším masakrem v Kadani.

¹⁰³ Eröffnung der neuen tschechischen Schule. *Reichenberger Zeitung*. 29. 10. 1935, roč. 76, č. 252, s. 4.

¹⁰⁴ Německá nacionálně socialistická dělnická strana

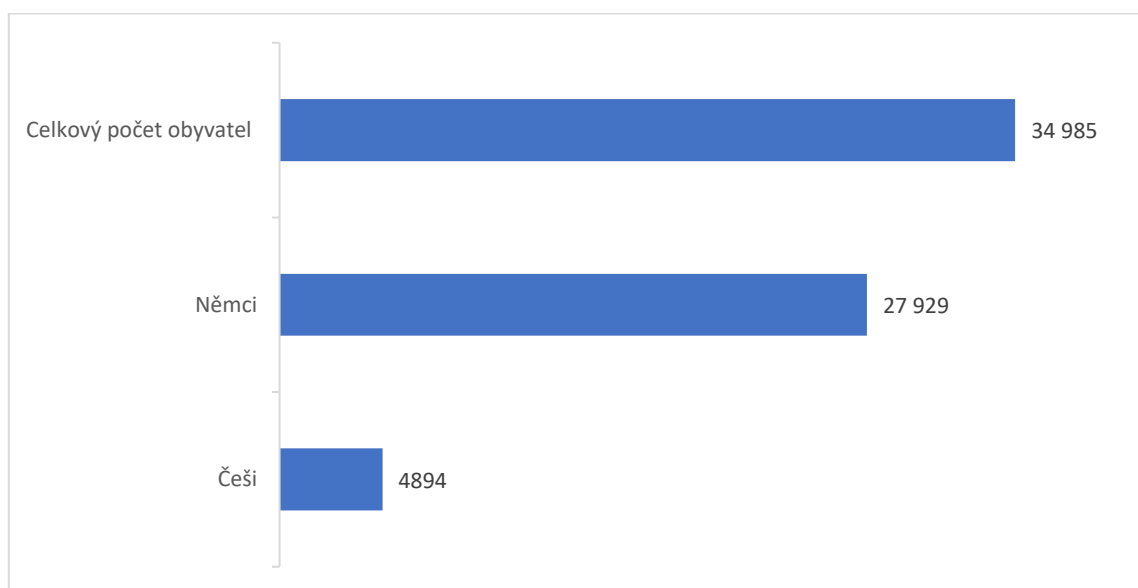
¹⁰⁵ Německá nacionální strana

¹⁰⁶ Sudetoněmecká vlastenecká fronta a v roce 1935 přejmenovaná na SDP (Sudetoněmecká strana)

¹⁰⁷ KVAČEK, Robert. Liberec v Československu (1918–1938). In: *Liberec*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 281–282.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 265.

Tabulka 3 Počet Němců a Čechů v Liberci k roku 1921

Kroniky se z doby protektorátu v Libereckém okresním archivu nedochovaly. Během třetí republiky a po dobu komunistického režimu se v kronikách o oslavách 28. října již nepíše. Tak jako v dobovém tisku se dostávaly do popředí oslavy Velké říjnové socialistické revoluce, bylo tomu stejně v libereckých kronikách. Oslavy 28. října se tak konaly až po roce 1989.

4.3 Pardubický kraj

4.3.1 Pardubice

Zpráva o prohlášení samostatnosti do Pardubic dorazila 28. října kolem 12 hodiny dopoledne. Noviny *Východ* publikovaly zvláštní vydání. Ve městě byla zastavena práce a občané Pardubic vyšli s prapory do ulic. Nad vchodem do kasárenské budovy sundali vojáci rakouského orla. Následně byli všichni orli ve městě sundáni a utopeni v řece Chrudimce. Dále byl uspořádán průvod městem s hudbou, kde v čele šla městská rada a členové

zastupitelstva.¹⁰⁹ V souvislosti s 28. říjnem nechalo město Pardubice přejmenovat dvě hlavní třídy na třídu Wilsonovu a třídu Masarykovu.¹¹⁰

Druhý den se oslavovalo s klidem práce ve všech oborech. Odpoledne uspořádala mládež, studenti a Sokolové „pohřeb Rakouska.“ Průvod nesl dva obrazy zobrazující císaře Viléma, jak hraje na kolovrátek a u něho stojí Karel Habsburský. Vojáci nesli obraz, na němž měl císař Karel u úst přivázanou láhev. Studenti a Sokolové nesli rakev na márách, přikrytou černožlutým příkrovem s obrazy Viléma a Karla. Průvod vycházel z předhradí u radnice a pokračoval na Zelené předměstí, kde byla demonstrace před bytem jistého Rakušáka. Vše bylo zakončeno u řeky Chrudimky, kde byl vhozen obraz císaře Karla do vody.¹¹¹ Ve večerních hodinách se konala před divadlem vystoupení. Východočeský sbor zde zahrál fanfáry ze Smetanovy *Libuše*. Na balkonu divadla vystoupil pěvecký sbor Pernštýn se skladbami od Karla Bendy *Chorál českého národa* a *Svoji k svému*. Nakonec uvedlo divadlo Smetanovu *Hubičku*. Nejvíce impozantní byla při oslavách v Pardubicích červenými a bílými žárovkami osvětlená Zelená brána.¹¹²

Při prvním výročí vzniku Československa byly oslavy v Pardubicích důstojné a velkolepé. Oslavy probíhaly pod záštitou osvětového sboru. V předvečer památného dne byl uspořádán lampionový průvod. Na náměstí hrála hudba a vystupovalo zde několik souborů, včetně zpěváckého sboru Pernštýn. Dne 28. října probíhal dopoledne průvod, který se seřadil na Skřivánku a pokračoval až k radnici. Ženy a dívky vyšly oblečené v národních krojích. Oslava byla zakončena v úplně vyprodaném divadle.¹¹³ V městském divadle 27. října vystupovalo studentské divadelní sdružení Probuzenci.¹¹⁴

Při jubilejním výročí se v Pardubicích slavilo již od poloviny října. Dne 14. října byl odhalen pomník padlých Sokolů. Oslavu doplnilo vystoupení pěveckého souboru Pernštýn a učitel Otava přednášel o obětech za naši svobodu. Dne 20. října probíhal lampionový průvod od nádraží k sokolskému cvičišti. Dne 21. října byl odhalen pomník našeho prvního prezidenta T. G. Masaryka, jehož autorem byl sochař Španiel.¹¹⁵ Dále se na Pernštýnském náměstí shromáždil průvod, který prošel hlavní třídou až na náměstí Legií, kde stojí pomník.

¹⁰⁹ Pardubice. *Východ*. 29. 10. 1918, roč. 1. s. 3.

¹¹⁰ AM Pardubice. Sk 1050. Kronika Pardubice.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² MŮCKE, Petr, Renáta RŮŽIČKOVÁ a Jiří VANĚČEK. *Orlíčky dolů!: východní Čechy v dokumentech z období vzniku republiky*. Zámrsk: Státní oblastní archiv v Zámrsku, 2018, s. 30.

¹¹³ Pardubice. *Východ*. 1. 11. 1919, roč. 2, č. 79. s. 3.

¹¹⁴ AM Pardubice. Sk 1050. Kronika Pardubice.

¹¹⁵ Tamtéž.

Zde položili zástupci Obce legionářské věnec. U pomníku T. G. Masaryka měl proslov i ministr František Udržal (pozdější předseda vlády) a za jeho řeči padla trikolora zahalující sochu.¹¹⁶ V říjnu odbor Ochrany matek a dětí na jubilejní výročí založil nadaci pro chudé rodičky při okresní nemocnici a 25. října odbor obdaroval asi 40 chudých matek moukou, cukrem a máslem, aby mohly na 28. říjen pohostit své děti dobrým pečivem. Dále pokračovaly oslavy až do 28. října, kdy byl v tento den zasazen v Bělobranské dubině „Štefanikův dub“ na paměť desátého výročí samostatné republiky. Také od 27. října do 4. listopadu byly na poštovním úřadě prodávány jubilejní poštovní známky, které byly ořazeny červeným jubilejním razítkem. Za jediný den byly poštovní známky prodány za 24 000 korun.¹¹⁷

K patnáctému výročí republiky běžely ze všech koutů země ohňové štafety Svazu junáků–skautů. Na Kunětickou horu dorazila hlavní štafeta z Jasiny a k ní se připojily štafety z jižní Moravy a ze severovýchodních Čech. Pardubický Svaz skautů poté na Kunětické hoře uspořádal oslavy 15. výročí naší samostatnosti.¹¹⁸

Oslavy vzniku naší samostatnosti po roce 1945 upadaly a do popředí se dostávaly připomínky pětiletky. Dalším významným dnem, který se v Pardubicích a také jinde v republice připomínal, byly oslavy Velké říjnové socialistické revoluce. Za první republiky se oslavovaly i narozeniny T. G. Masaryka, za komunistického režimu jej vystřídaly oslavy narozenin V. I. Lenina. V pardubických kronikách se píše o oslavách až po roce 1989.

4.4 Shrnutí

Přestože v Kyjově žilo za první republiky více občanů římskokatolického vyznání, oslav 28. října se tento fakt nijak zvlášť nedotkl. Proč tomu tak bylo? Kyjov a jeho politické složení bylo více pravicově orientované než například Hodonín, který byl spíše levicově orientovaný. Dále se domnívám, že občané Kyjovska byli pyšní na to, že prezident T. G. Masaryk byl rodák z jižní Moravy, a proto by bylo nedůstojné se vymezovat vůči 28. říjnu, o který se Masaryk zasloužil. Jen z dobových kronik nebo regionálního tisku bylo

¹¹⁶ Slavnost odhalení pomníku presidenta T. G. Masaryka v Pardubicích. *Východ*. 27. 10. 1928, roč. 10, č. 43–44, s. 2.

¹¹⁷ AM Pardubice. Sk 1050. Kronika Pardubice.

¹¹⁸ Tamtéž.

zjištěno, jak na Masaryka vzpomínali v jeho rodném Hodoníně nebo v Čejkovicích, kde vyrůstal. A samozřejmě byly oslavovány Masarykovy narozeniny tak jako téměř všude po republice.

Kyjov se typem a rozsahem oslav 28. října od Pardubic nijak zvlášť nelišil. Obě města spojovaly obdobné symboly. Většinou byly sázeny na oslavy 28. října národní stromy, převážně lípy. Nejvýraznějším symbolem byla také místa paměti, kde byly odhalovány buď pomníky padlých legionářů za první světové války, anebo socha prezidenta Osloboditele T. G. Masaryka. Symbolem 28. října byla také divadelní představení, tím nejčastějším byla Smetanova opera *Libuše*. Proč právě tato skladba? První asociace byla, když se Masaryk vracel 21. prosince zpět do nového Československa, tak byl v Praze na balkóně Národního divadla přivítán fanfárami právě ze Smetanovy *Libuše*. Další asociací byla Smetanova hudba, která Masaryka a jeho ženu Charlottu Garrigue Masarykovou spojovala a byli jejími velkými obdivovateli. Sám Smetana celý život toužil, aby jeho opera byla uváděna při výjimečných a slavnostních příležitostech.¹¹⁹

Jelikož jsou Pardubice větší město než Kyjov na jižní Moravě, byly v Pardubicích oslavy podle dobových pramenů daleko větší. Například jubilejní výročí v roce 1928 bylo oslavováno v Pardubicích již od poloviny října. V Kyjově trvaly oslavy pouze dva dny. Z kronik se také dozvídáme, že za třetí republiky byly v Kyjově oslavy 28. října opět obnoveny. V kronikách Pardubic po roce 1945 nemáme o 28. říjnu jedinou zmínku.

Liberec se od těchto dvou měst svými oslavami lišil. Ve dvacátých letech se 28. říjen téměř neslavil. Byl to zde normální pracovní den, a pokud byli čeští Němci nuceni slavit státní svátek, tak s hlubokou nelibostí. Svaz českých legionářů měl oslavy pod kontrolou, chtěl je v Liberci slavit a dožadoval se řádných oslav i přes odmítání libereckého starosty. Když čeští Němci přistoupili oslavy 28. října, pojali je svým způsobem. Vzpomínali na to, co se jim samotným událo po státním převratu v roce 1918 v samostatném Československu. Nejčastěji bylo vzpomínáno na 29. říjen v roce 1918, kdy sudetoněmečtí říšští poslanci na sněmu ve Vídni vyhlásili Deutschböhmen. A dále byly připomínány také demonstrace uskutečněné 4. března v roce 1919, které byly československou vládou krvavě potlačeny.

¹¹⁹ Poslední slovo Charlotty Garrigue Masarykové. Česká televize: iVysílání [online]. Brno, 30. 10. 2018 [cit. 2022-05-12]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11304141746-posledni-slovo-charlotty-garrigue-masarykove/>.

Zlom přichází s 30. léty, kdy se oslavy konaly častěji, téměř pravidelně. Oslavy se konaly kvůli sílícímu nacismu v Německu. Když vznikla v roce 1933 strana SHF (později SDP), tak byla vůči Československému státu loajální, aby nedošlo k jejímu zrušení jako u předcházejících nacionálně politických stran DNSAP a DNP (té byla pouze pozastavena činnost). Nicméně oslavy 28. října se nesly úplně v jiném duchu než například v Pardubicích či Kyjově. Oslavy se sice řádně uskutečnily, ale byly spíše vyjádřením naděje na právo na národní sebeurčení a rovnoprávnost.

5 Proměna svátku 28. října v dobovém tisku

Jak bylo již zmíněno v úvodu, pro tuto konkrétní část výzkumu bylo vybráno několik dobových periodik. Než se pustíme do samotného bádání, ve stručnosti si jednotlivé tisky představíme.

Lidové noviny byly založeny v roce 1892 Adolfem Stránským a patřily Moravské lidopokrokové straně. V roce 1920 byla zřízena druhá pobočka redakce v Praze. Do listu přispívali například bratři Čapkové, Rudolf Těsnohlídek nebo Leoš Janáček. Od roku 1924 psal pro noviny úvodníky Ferdinand Peroutka. Odběrateli byly především kulturní elity národa, a to právě ti lidé, kteří měli blízko k Hradu.¹²⁰ Za druhé republiky a Protektorátu byl tisk podřízen silné cenzuře a šéfredaktorem se stal Leopold Zeman. Po skončení druhé světové války se do únorového převratu 1948 tisk přejmenoval na *Svobodné noviny*. Měly navazovat na koncepci *Lidových novin*. Kvůli novým směrnicím po roce 1945 nemohly být znovu obnoveny, jelikož za války podléhaly okupantům. Šéfredaktorem se stal Eduard Bass, který funkci předal Ferdinandu Peroutkovi. Sám Peroutka souhlasil, že sociální revoluce by měla vést k socialismu, zároveň ale upozorňoval na hrozbu komunismu. Po únorovém převratu byl Peroutka nahrazen Janem Drdou, noviny byly přejmenovány opět na *Lidové noviny* a vycházely do roku 1952.¹²¹

Venkov byl založen Antonínem Švehlou v roce 1906 a sloužil jako ústřední tiskový orgán Republikánské stany zemědělského a maloroľnického lidu, která byla známá jako strana agrárníků. Strana zastupovala potřeby venkovského obyvatelstva. Odběrateli proto byli především malí a střední rolníci. Postupem času se s rostoucím vlivem začal tisk zaměřovat i na dění ve městech. Antonín Švehla byl spolupracovníkem prezidenta T. G. Masaryka. Agrárníci podporovali samotné kroky státu a jejich hlavních představitelů.¹²²

Rudé právo vzniklo v roce 1920 jako orgán sociálně demokratické strany. Po rozkolu sociálních demokratů s komunisty a následně vzniku Komunistické strany Československa v roce 1921 bylo *Rudé právo* oficiálně jejím ústředním tiskovým orgánem. Prvním

¹²⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl první. Druhé opravené vydání. Praha: Libri, 2003, s. 332

¹²¹ PERNES, Jiří. *Svět lidových novin 1893–1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny ve spolupráci s NLN, 1993, s. 109–117.

¹²² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 170–171.

šéfredaktorem byl Bohumír Šmeral. V roce 1929, kdy Klement Gottwald stál ve vedení komunistické strany, začal tisk propagovat stalinistickou politiku.¹²³ V období protektorátu bylo *Rudé právo* zakázáno a začalo vycházet ilegální formou. Gestapo postupně zabavovalo tiskovou techniku a zatýkalo vydavatele.¹²⁴ Po skončení války na jaře 1945 byl tisk znovu legalizován a získal velký politický vliv.

Slovenský tisk *Slovák* byl založen Andrejem Hlinkou v roce 1919 a sloužil jako ústřední tiskový orgán Hlinkovy slovenské ľudové strany. Tisk hájil zájmy katolické církve na Slovensku a prezentoval nacionální požadavky.¹²⁵ Tisk se netajil agresivnějším přístupem a tvrdší názorovou linií, která se musela odrazit i na bázi čtenářů. Programovým heslem HSLS byl požadavek slovenské autonomie.¹²⁶

Německý liberecký deník *Reichenberger Zeitung* vycházel už v roce 1860 a za jeho zakladatele byl považován Heinrich Tugendhold Stiepel. Byl výrazně nacionálně-liberálně orientovaný na politický tábor okolo Německé lidové strany. Vydávání deníku trvalo pouze do roku 1938 a nahradil jej *Die Zeit* jako oficiální nacistický tisk v Sudetech.¹²⁷

Tištěný deník *Svobodné slovo* byl vydáván již v roce 1910 pod názvem *České slovo* vydavatelstvím Melantrich. Aby se tisk oprostil od své minulosti z dob první republiky a mohl nadále fungovat, muselo dojít po roce 1945 k jeho přejmenování. *Svobodné slovo* bylo ústředním listem Československé strany národně socialistické. Šéfredaktorem byl Ivan Herben.¹²⁸ *Lidové listy* byly poprvé vydány v roce 1922. Po roce 1945 byly přejmenovány na *Lidovou demokracii*. Byl to stranický tisk Československé lidové strany a šéfredaktorem se po roce 1945 stal Josef Doležal. *Lidová demokracie* byla za komunistického režimu součástí

¹²³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl první. Druhé opravené vydání. Praha: Libri, 2003, s. 330–331.

¹²⁴ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, Praha: Grada, 2019, s. 210–211.

¹²⁵ BARTLOVÁ, Alena. Hlinkova slovenská ľudová strana. In: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 848.

¹²⁶ TICHÝ, Daniel. „Za Boha život – za národ slobodu!“ Před osmdesáti lety zemřel Andrej Hlinka. In: *Česká televize – ČT24* [online] 16. srpen 20018 [cit. 2022–10–31]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2567236-za-boha-zivot-za-narod-slobodu-pred-osmdesati-lety-zemrel-andrej-hlinka>.

¹²⁷ LEFLER, Adolf. *Reichenberger Zeitung*. In: *Reincherberger* [online] 29. listopadu 2009 [cit. 22–10–31]. Dostupné z: <https://reichenberg.de/reichenberger-zeitung-2/>.

¹²⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 233.

tzv. ústředního tisku a její činnost byla omezena cenzurou. V *Lidové demokracii* občas vycházely texty, které se odchylovaly od striktně jednotného směru.¹²⁹

V následující kapitole budeme věnovat pozornost i exilovému tisku. Od října 1938 do roku 1945 vycházel v Londýně oficiální tisk zahraničního odboje *Čechoslovák*. Byla zde otištěna celá řada projevů Edvarda Beneše. Tisk propagoval myšlenky Státní rady a obnovení politického systému předmnichovské Československé republiky.¹³⁰ *České slovo* byl národněsocialisticky orientovaný tištěný časopis vydávaný v Mnichově v letech 1955–1990. Zakladatelem se stal novinář Josef Pejskar. Tisk komentoval nejčastěji politickou situaci ve vlasti.¹³¹ V zámoří začal v roce 1956 vycházet časopis *Svědectví*. Zakladatelem byl Pavel Tigrid. Čtvrtletník pro politiku a kulturu si získal čtenáře nejen díky informování o dění ve vlasti, ale sloužil také k dialogu mezi exilem a reformními komunisty. Jiří Kovtun tuto Tigridovu myšlenku označuje jako tzv. koncept gradualismu.¹³² Po roce 1968 se časopis více zaměřil na kulturní dění než politiku. Bylo to z důvodu, že většina reformních komunistů během pražského jara odešla do exilu. *Svědectví* poté vycházelo až do roku 1992.

5.1 První republika

Mohli bychom se domnívat, že za první republiky se narativ o 28. říjnu příliš nelišil. Čechoslováci se konečně dočkali vytoužené demokracie. V novinách se objevovala nejrůznější svědectví z významného dne naší historie. Taktéž československému národu posílaly ostatní státy Evropy přání ke svátku svobody. Českoslovenští spisovatelé psali do novin fejetony, kde bylo přáno rodné matičce zemi jen to nejlepší a byl vyzdvihován obdiv k zakladatelům státu, zejména k T. G. Masarykovi. Ve dvacátých letech probíhal spor o 28. říjen. Masaryk ho vnímal zvlášť osobně. Byly zde totiž dva názory: jedna strana (hradní) razila názor, že rozhodující faktor pro vznik státu byla právě cesta diplomatická a vojenské

¹²⁹ KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 215–217.

¹³⁰ JIRÁSEK, Zdeněk a TRAPL, Miloš. *Exilová politika v letech 1948-1956: počátky politické organizovanosti a činnosti poúnorové emigrace a vznik Rady svobodného Československa*. Olomouc: Centrum pro československá exilová studia, 1996., s. 11.

¹³¹ *České slovo*. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online] Praha: USTR, ©2009 [cit. 2022-11-01]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/ceske-slovo/>.

¹³² ZÍDEK, Petr: Tajemné svědectví Pavla Tigrida. *Lidové noviny*. 21. 10. 2006, příloha Orientace. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147>.

úsilí za hranicemi. Druhá strana (domácích politiků) byla přesvědčena, že republika vznikla až pražským říjnovým převratem.¹³³

V dobovém českém tisku byl vznik Československé republiky připomínán nejen 28. října, ale většinou články o tak významném dni vycházely už i 27. října nebo poté 29. a 30. října. Jde vidět, že Češi 28. říjen považovali za jeden z největších svátků v roce. *Lidové noviny* nám nejenže připomínali danou událost, ale hlavně jsme se dozvěděli, kde a jak se státní svátek slavil téměř po celé republice. K významnému dni se pojily i projevy hlavních představitelů Československé republiky. *Lidové noviny* nejenže připomínaly státní převrat v roce 1918 v Československu, ale také to, co se téhož dne dělo v zahraničí. Například v roce 1920 vyšel článek o tom, jak probíhal 28. říjen 1918 ve Vídni, nebo o dva roky později vyšel článek o tom, co se dělo 28. října v Maďarsku.

Ústřední list Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu (agrárníci) *Venkov* se svojí charakteristikou 28. října lišil. Zatímco *Lidové noviny* byly zaměřeny spíše na velká města, noviny agrární strany byly zaměřeny spíše na český venkov. „*Píšeme na prvním místě o ‚Českém srdci‘, píšeme o venkovských ženách, píšeme o účasti zemědělského lidu a naší strany v akcích politických i hospodářských za války. Zvláště píšeme o práci Antonína Švehly, našeho vůdce.*“¹³⁴ V *Lidových novinách* byl 28. říjen zobrazován v širším kontextu a připomínal se jak domácí, tak i zahraniční odboj, který se zasloužil o stát. *Venkov* převážně vyzdvihoval agrární stranu a Antonína Švehlu. Nejvíce to agrárníci dávali najevo při jubilejním desátém výročí. Dost o tom vypovídají samotné titulky článků: „*Švehla zabírá Válečný obilní ústav*“ nebo „*Švehla s předsednictvem Národního výboru na místodržitelství.*“¹³⁵ Víme, že Švehla byl jeden z mužů 28. října, ale nebyl jediný, kdo se v domácím odboji zasloužil o vznik československého státu. Domácí odboj byl pro vznik samostatné republiky velice důležitý, ale bez zahraničního odboje nebo bez československých legií by žádné Československo nevzniklo.

Abychom se nesoustředili pouze na český tisk, bylo by zajímavé se podívat, jak říjnové události vnímali Slováci. Podíváme se na noviny *Slovák*. I slovenské strany si státní svátek téměř každý rok připomínaly. Nebude nás ale vůbec překvapovat, že si mimo to také

¹³³ KOSATÍK, Pavel. *Jiný T.G.M.* Vydání první. V Praze: Paseka s.r.o., 2018, s. 334.

¹³⁴ Mobilisace českého venkova pro 28. říjen. *Venkov*. 27. 10. 1928, roč. 23, č. 256, s. 1.

¹³⁵ *Venkov*, 27. 10. 1928, roč. 23, č. 256, s. 5.

připomínaly Martinskou deklaraci, která se v českém tisku téměř neobjevila. Proto i v tisku *Slovák* málokdy nalezneme články s odkazem na 28. říjen. Když už se článek o vzniku Československa objevil, nebyl vylíčen úplně v tom nejlepším pozitivním smyslu. Andrej Hlinka v roce 1922 napsal úvodník s názvem „*Radovať sa, či smútiť dňa 28. okt?*“ Již podle názvu může být zřejmé, že asi nešlo o poděkování celé republice a nejvyšším představitelům, kteří se o vznik státu zasloužili. Článek pojednával o postavení Slovenska ve čtyřletém období trvání Česko-Slovenské republiky. Již tady vidíme první změnu v narativu. Hlinka odmítal přijmout ustanovení názvu Československá republika. Hlavní důvod byl ten, jak se Hlinka v článku vyjadřoval, že Česko zradilo Slovensko, které podle patričních dohod¹³⁶ nedosáhlo na autonomii, tedy vlastní sněm s vlastní státní správou. „*Deň 28. október je pre nás dňom radosti a národného vymamania, ale je zároveň dňom bolesti pre zaznávanie našej samobytnosti a svojrásnosti slovenskej.*“¹³⁷ Touhle větou Hlinka zakončoval celý článek. Miloš Kolesár, který řečnil v roce 1923 ve Velkých Levároch, obviňoval ze zrady i samotné Slováky „*medzi Slováky sa našli zradcovia vlastního plemena, ktorým Praha nasypala do očí maku, zaslepla ich a pomocou jej priviedli Slovensko do stavu dnešnej biedy a plaču.*“¹³⁸ Boj o autonomii byl veden Slováky téměř neustále. Autonomie jako taková, která nezávisle rozhoduje v rámci svých pravomocí, byla z české strany několikrát slovenským stranám nabídnuta. Problém byl v tom, že HSLS nešlo ani tak o autonomii, jako o vlastní stát s neúplnou suverenitou.¹³⁹ Noviny *Slovák* nepovažovaly svátek za státní, ale spíše za národní, který náležel pouze Čechům.

Nejen HSLS opovrhovala 28. říjnem. Byly to také německé listy *Reichenberger Zeitung*. První rok po státním převratu *Reichenberger Zeitung* psal rovněž o 28. říjnu jako o národním svátku. Státní převrat v Praze byl považován českými Němci za vzpouru a odebrání jejich práv na sebeurčení. „*Rány, které nám byly způsobeny 28. října 1918, jsou stále otevřené, a česko-slovenský stát neudělal během své jednotné existence nic, čím by tato jizvy zacelil. Naopak, to, co jsme v této době vytrpěli, nás nevede k tomu, abychom se v novém státě radovali.*“¹⁴⁰ Den 28. říjen byl českými Němci považován za den hlubokého smutku. Jen zřídka ve 20. letech dále nalézáme články o říjnových událostech. K jubilejním oslavám byla německá rétorika spíše neutrální. *Reichenberger Zeitung* vyjadřoval pochopení pro slavící

¹³⁶ Clevelandská a Pittsburská dohoda.

¹³⁷ HLINKA, Andrej. Radovať sa, či smútiť dňa 28. okt?. *Slovák*. 28. 10. 1922, roč. 4, č. 248, s. 1.

¹³⁸ Oslava 30. okt. v deň 28. okt. vo Veľkých Levároch. *Slovák*. 30. 10. 1923, roč. 5, č. 236, s. 5.

¹³⁹ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992*. Vyšehrad, 2015, s. 114.

¹⁴⁰ Der Tschechische Nationalfeiertag. *Reichenberger Zeitung*. 28. 10. 1919, roč. 60, č. 251, s. 1.

Čechy a jejich oslavy považoval za důležité. Dále se k Československu vyjadřoval jako ke společné zemi všech obyvatel, ke které Němci lpěli jako k dědictví svých otců, protože jejich komunita byla starší než československý stát a byla postavena na staletém vývoji a tradici.¹⁴¹ Změna narativu přicházela až s 30. léty. Od roku 1934 regionální tisk nepsal jen o oslavách v Liberci, ale také například jak byl státní svátek oslavován v Teplicích, Jablonci nad Nisou a dalších městech v Libereckém kraji. Do roku 1934 se málokdy objevovaly články o oslavách v Liberci, natož v jiných městech. Po několika letech trvání Československé republiky si sudetští Němci dokázali připustit, že i oni by mohli 28. říjen považovat za státní svátek. „*Pouze lidé, kteří mají stejná práva, pouze lidé, kteří čelí státu se stejným respektem ke své národní důstojnosti, mohou z celého srdce slavit Den státu. Jistě, my sudetští Němci si musíme nejprve vydobýt plné uznání svého postavení ve státě.*“¹⁴² Měli však jednu podmínku, a to být rovnocenní spolunositelé státní identity. Kdybychom měli porovnat slovenský tisk politické strany HSLS *Slovák* s německým tiskem *Reichenberger Zeitung*, tak byl německý tisk v dobovém diskurzu k 28. říjnu shovívavější než slovenský tisk.

Různé narativy nenalzáme jen v odlišných tiskovinách, ale i v jednotlivých periodikách během doby trvání První republiky. Častokrát tisk na titulních stranách ve státní svátek uváděl, jak se republice dařilo a v čem naopak od samotného vzniku chybovala. „*Máme ještě stále nedostatek potravin i průmyslových výrobků, nemůžeme zaměstnat plně své dělnictvo, naše těžba uhelná nedostačuje, doprava vážne, scházejí suroviny a látky pomocné, obchod jest dosud podvázán, pokleslá měna jest příčinou drahoty, úvěr náš v cizině odkázán jest na tvrdé podmínky, bojujeme těžce s velikým schodkem ve svém hospodářství finančním.*“¹⁴³ Bylo samozřejmé, že začátky republiky, která zažívala v historii liberální demokracii poprvé, nebudou snadné. Stále doznávaly dopady jak v hospodářském, sociálním, tak kulturním životě z první světové války. Nelehké první roky republiky si politikové uvědomovali moc dobře a doufali v lepší zítřky. „*Je všechno v celku dobré a všechno v pořádku, protože i to, co dosud v pořádku není, chceme a dovedeme do pořádku dát. [...]* Zapomíná se, že skoro všechno, co nás tísní, souvisí s válečným svízelem. Zapomíná se, že demokracie se nerozvíjí jako tichá mše, že se neobejde bez hluku, zlosti a mrzutosti systém, v němž tolik hlav se musí shodnout o jednom smyslu.“¹⁴⁴ Politické dění hodně zasahovalo do

¹⁴¹ Das Staatsjubiläum. *Reichenberger Zeitung*. 28. 10. 1928, roč. 69, č. 256, s. 2.

¹⁴² Ein geschichtlicher Tag. *Reichenberger Zeitung*. 28. 10. 1933, roč. 74, č. 253, s. 1.

¹⁴³ HORÁČEK, C. Na prahu druhého výročí republiky. *Venkov*. 28. 10. 1919, roč. 14, č. 254, s. 1.

¹⁴⁴ STRÁNSKÝ, Jaroslav. Rok na svém. *Lidové noviny*. 28. 10. 1919, roč. 27, č. 299, s. 1.

oslav 28. října. Československo sice slavilo vznik Československé republiky, záhy ale noviny vedly mezi sebou i politické souboje. Politické strany vyčítaly vládě, jaké chyby za dobu vládnutí udělala.

Změna narativu přichází v roce 1927, kdy se zcela změnil pohled Jaroslava Stránského na 28. říjen. „*Není divu, že den naplnění byl také začátkem desiluse a desorientace [...] víra se scvrkala v úvěr, naděje se zajišťovala zárukami, moc se dělila a přidělovala, ideál se rozměnil v drobnou minci zájmů. Co zbylo, a co nás dnes tolik sužuje, je nuda a zloba prázdných srdcí.*“ Při prvním výročí republiky, kdy taktéž psal Stránský úvodník, doufal, že se poměry v Československu zlepší – a najednou se proti republice otočil. Nebo mu snad vadilo, kdo byl ve vládě? V roce 1926 v říjnu probíhaly volby, kdy se dostala k moci Panská koalice, kde byla poprvé zastoupena i německá strana. Při osmém výročí se Jaroslav Stránský vyjádřil k politické situaci a k vládě Antonína Švehly. Švehlovi vyčítal sestavení vlády z „*ochočených*“ Němců, zkrocených národních demokratů, fašistů a nesmělých ňudáků.¹⁴⁵ Stránského rozhořčení bychom mohli chápat také z důvodu, že byl členem Československé strany národně socialistické. Tato strana patřila do Všenárodní koalice, která vládla v Československu pět let. Mohlo to tedy při říjnových volbách v roce 1926 vypadat, že Československou stranu národně socialistickou vystřídaly německé strany. Prezident T. G. Masaryk viděl zastoupení německých stran v koalici jako dobrou cestu pro československou republiku. Už to nebylo jen o Čechách a Slovácích, ale také o menšinách, které v republice žily a kterým bylo jim umožněno se podílet na spolupráci v parlamentě.¹⁴⁶ Stránského změna přišla právě proto, že se Československá strana národně socialistická nedostala do vlády. Na úvodník Stránského upozornil i *Venkov* s názvem článku „*Kdo měl svátek?*“. Agrárníkům se nelíbilo, jak se ve slavnostní den vyjádřil socialistický tisk, včetně brněnských *Lidových novin*. „*Tyto listy psaly jen a jen o zájmech svých stran, po případě třídy. Nikde jste se nedočetli, jak si stojí celek, tj. stát a národ, co pro ně třeba ještě vykonati. [...] A protože jde o jejich osobní zájmy, které mají býti postaveny pod kontrolu, prohlásí se letošní 28. říjen za ‚smutný svátek‘ a zapomene se na stát tak dokonale, že způsobem jen nepatrně se odlišujícím od způsobu bolševiků popuzují se široké vrstvy lidové proti někomu,*

¹⁴⁵ STRÁNSKÝ, Jaroslav. Oposiční blahopřání. *Lidové noviny*. 28. 10. 1926, roč. 34, č. 545, s. 1.

¹⁴⁶ Prezident republiky o naší politice. *Lidové noviny*. 29. 10. 1926, roč. 34, č. 546, s. 1.

jako by byla republika pro ně nic neudělala a jako by se dopustila hříchu, že pamatovala také na jiné své ,třídy.“¹⁴⁷

Politické souboje netrvaly věčně. Sílicí nacismus v Německu během 30. let změnil v českém tisku pohled zaměřený na téma demokracie a svoboda. Samozřejmě se tato témata objevovala a připomínala se již během dvacátých let při oslavách 28. října. Ve 30. letech ale více zesílila, jelikož si politické strany byly moc dobře vědomy, že je demokracie v ohrožení. Hlavně po volbách v roce 1935, kdy zvítězila Sudetoněmecká strana.

*„Síla žádá jednotu. Síla národa je zárukou jeho svobody, bez svobody není spokojenosti a štěstí. Nemůže býti šťasten, kdo žije ve službách cizích.“*¹⁴⁸ V takovém duchu se nesl celý článek v roce 1935 v časopise *Venkov*. V *Lidových novinách* apelovali převážně na svobodu vnitřní *„svoboda se nezíská a neudrží žádnými armádami světa, není-li živá v srdcích a myslích celého národa.“*¹⁴⁹ Dokonce i slovenský tisk přinesl ve 30. letech změnu ohledně 28. října. Nevystupoval tak radikálně proti. Noviny *Slovák* vzpomínaly na státní převrat mnohem důstojněji *„kto pamätá rok 1918, ten vie, aké to boly krásné dni. Slnko svietilo, rozliehal sa po mestách a dedinách spev a nadšenie bylo na všetky strany. Nepriatelja sa merili, hnevy sa opúšťaly, jeden druhému padali sme okolo krku a do náručia.“*¹⁵⁰ Stále měl 30. říjen pro Slováky větší význam, ale na státní svátek nezapomínali.

Změna narativu vygradovala v roce 1937 a 1938. Jak již bylo zmiňováno v kapitole o oslavách, dobové události změnily i náladu v novinách. V *Lidových novinách* se slova ujal Karel Čapek. Spisovatel mnoha známých českých děl trávil spoustu času s prvním československým prezidentem a jejich rozhovory zaznamenával. Během první republiky postupně Čapek publikoval *Hovory s T. G. Masarykem*,¹⁵¹ které po smrti T. G. Masaryka souborně vydal. Karel Čapek v úvodníku připomínal 28. říjen ve znamení smutku a vzpomínal na Masarykovy zásluhy o Československo. Taktéž vzpomínal na Masaryka i *Venkov*: *„musili jsme se rozloučit s mužem, který vybudoval náš stát ideově a který, třeba*

¹⁴⁷ Kdo měl svátek? *Venkov*. 30. 10. 1927, roč. 22, č. 257, s. 1.

¹⁴⁸ BERAN, Rudolf. Sílu státu tvoří jednotný národ. *Venkov*. 29. 10. 1935, roč. 30, č. 252, s. 1.

¹⁴⁹ Ohně na horách. *Lidové noviny*. 27. 10. 1935, roč. 43, č. 539, s. 1.

¹⁵⁰ Na 28. október. *Slovák*. 28. 10. 1936, roč. 18, č. 247, s. 1.

¹⁵¹ ČAPEK, Karel, MASARYK, Tomáš Garrigue a OPELÍK, Jiří, ed. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2013. 349 s. Spisy T.G. Masaryka; sv. 37. ISBN 978-80-86142-46-3.

nevzal nikdy do ruky meč, byl přece první mezi bojovníky za obnovení tohoto státu.“¹⁵² Slovenský tisk *Slovák* na titulních stranách prvnímu československému prezidentovi vůbec nevěnoval pozornost. Psal o třicátém výročí Černovské tragédie¹⁵³ a připomínal si devatenácté výročí založení státu. Liberecký německý tisk *Reichenberger Zeitung* taktéž zmínil důležité Masarykovy hodnoty s vizí, že se na základech pravdy a spravedlnosti vyřeší všechny otázky, které se dotýkaly Čechů a Němců.¹⁵⁴ *Reichenberger Zeitung* vnímal 28. říjen v roce 1937 jako naději pro lepší vztahy do budoucna a netruchlil po prvním československém prezidentovi.

Pochmurnou náladu v dobovém tisku za první republiky završily mnichovské události v roce 1938. *Lidové noviny* přišly s názvem titulku „*Slavnost v slzách*“, když mělo být slaveno jubilejní dvacáté výročí od vzniku republiky. *Lidové noviny* ze začátku úvodníku citovaly vlastní slova z doby, když se slavilo jubilejní desáté výročí. Vzpomínalo se na těžké časy během války a první roky republiky. „*Stáčeli jsme nové víno svobody do starých sudů nespovoby – nedivme se, že se nám zkazilo*“¹⁵⁵ *Lidové noviny* popisovaly ty největší slabiny politiky za první republiky a jak Čechoslováci kvůli tomu přišli o svobodu. Rudolf Halík v novinách *Venkov* byl daleko optimističtější a věřil, že opět budou občané Československa slavit 28. říjen jako dříve. To bohužel Halík vůbec netušil, kdy a na jak dlouho budou muset Čechoslováci říjnové oslavy omezit. Na slovenské straně tisk *Slovák* kladl důraz na nespokojenost Slováků v Československé republice „*tohtoročné oslavy 28. októbra byly by oslavami 20-ročného negativizmu, 20-ročnej nenasýtnosti slobodymurárskych klik, 20-ročného zavádzania obyvateľstva, že je o budúcnosť štátu postarané, byly by oslavami rozvratu a rozkladu, na ktorých dvoch prvkoch nemôže sa nikdy trvale budovať štát.*“¹⁵⁶

5.2 Protektorát Čechy a Morava a exil

Dobový tisk za druhé světové války pod nacistickým režimem byl velice omezen kvůli silné cenzuře. Dále se již nemůžeme věnovat českým tiskům, jako byly *Lidové noviny* nebo

¹⁵² MACHNÍK, František. 19 let samostatnosti. *Venkov*. 28. 10. 1937, roč. 32, č. 254, s. 1.

¹⁵³ Černovská tragédie se odehrála 27. října 1907 v Černové na Slovensku. Slováci protestovali proti vysvěcení kostela Panny Marie Růžencové. Vysvěcení měl provést rodák Andrej Hlinka. Bohužel měl Hlinka v té době zakázáno vykonávat kněžskou činnost, vysvěcení měl provést maďarsky hovořící slovenský kněz Martin Pazúrik. Občané Černové se ale postavili na odpor, a proto velitel četníků vydal bez varování rozkaz střílet do protestujících. Patnáct osob zahynulo.

¹⁵⁴ Ins zwanzigfte Jahr. *Reichenberger Zeitung*. 28. 10. 1937, roč. 78, č. 254, s. 1.

¹⁵⁵ Slavnost v slzách, *Lidové noviny*. 28. 10. 1938, roč. 46, č. 543, s. 1.

¹⁵⁶ Sviatok, ktorý sa nesvätí. *Slovák*. 28. 10. 1938, roč. 20, č. 246, s. 1.

Venkov. Oboje noviny byly pod silnou cenzurou a nacistickým vedením. O 28. říjnu nepadla za protektorátu ani zmínka.

Rudé právo, které vycházelo i za první republiky, vycházelo ilegálně i za protektorátu. Již za první republiky a za druhé světové války si komunistický tisk připomínal dvě významná výročí. První byl 28. říjen a hned vzápětí Velká říjnová socialistická revoluce, která připadala na 7. listopadu. Komunisté věřili na hlubokou vnitřní souvislost mezi oběma daty. Již za první republiky se objevovala významná věta, která byla následně dominantnější za komunistického režimu v Československu. *Bez 7. listopadu by nebylo 28. října*. Jelikož se Velká říjnová socialistická revoluce odehrála v roce 1917 (tudíž rok před vznikem Československé republiky), byla tak příkladem pro všechny potlačované národy Evropy.¹⁵⁷ A ten se u nás podle komunistů realizoval 28. října.

Zde se nám opět nabízí otázka, kdo stál za 28. říjnem? Podle bolševiků nikoli zahraniční nebo domácí odboj, který patrně dovršil vznik Československa, ale aby se vůbec zrodila samostatná republika, byla hlavním iniciátorem Velká říjnová socialistická revoluce.

Rudé právo přišlo za protektorátu i s novým pojmem. „*At' žije svobodná Republika československá! At' žije nový 28. říjen!*“¹⁵⁸, tak znělo heslo komunistické strany v *Rudém právu* roku 1940. Srovnávali tak 28. říjen roku 1918 s „novým 28. říjnem“, který měl porazit nacistický režim a bojovat za samostatný národ. Nový říjen měl poté připadnout na jakékoliv jiné datum. Jaroslav Stránský v londýnské emigraci taktéž píše o novém 28. říjnu, o kterém již nebudou vedeny žádné spory, kdo se o něj zasloužil. „*Je ještě v paměti, že samo datum 28. října bylo u nás dlouho sporné. Jedni prohlašovali ten den za národní revoluci, druzí stáli o to, aby se nezapomínalo, že 28. října národ svoje osvobození jen potvrdila tak schválil revoluci, kterou provedli jeho vůdcové za hranicemi diplomaticky i vojensky.*“¹⁵⁹

Během protektorátu si *Rudé právo* připomínalo vznik samostatného státu. Nevzpomínalo se však na žádné největší představitele v podobě T. G. Masaryka, Beneše, Švehly nebo jiných podobných politických osobností za první republiky. Byl to český lid, který *Rudé právo* zmiňovalo ve vztahu k 28. říjnu. „*Český lid nedá se však odvrátit od svých práv a cílů sebevětším běsněním, jakých jsou schopni pouze vyvrhelové lidstva, fašističtí barbaři. Ani vypálené české vesnice ani individuální nebo hromadné vyvražďování českého*

¹⁵⁷ 28. říjen a 7. listopad. In: *Rudé právo 1939–1945* [sborník], Praha Svoboda, 1971, s. 238.

¹⁵⁸ *Rudé právo 1939–1945* [sborník], Praha Svoboda, 1971, s. 21.

¹⁵⁹ STRÁNSKÝ, Jaroslav. O nový 28. říjen. *Čechoslovák*. 28. 10. 1943, roč. 5, č. 43–44, s. 9.

lidu, [...] vést neúprosný boj proti nacismu až do úplného jeho zničení. Právě tato tradice a minulost českého národa je vzpruhou pro celý český národ v jeho boji proti nacismu.“¹⁶⁰ A znovu v lidech vyvolával naději, aby se postavil na odpor proti nacistickému režimu a bojoval za svoji svobodu jako tenkrát proti Rakousku-Uhersku. Mimo český lid se také vyzdvihovala Rudá armáda a sovětský lid, který podporoval Rudou armádu v boji s německými fašisty.

Mimo protektorát vycházela i exilová periodika. Nejznámější byl časopis *Čechoslovák*. Již od roku 1939 do roku 1945, kdy časopis vycházel, věnoval několik stran 28. říjnu. Oproti *Rudému právu*, které Čechoslováky povzbuzovalo k boji proti nacistickému režimu a spojovalo státní převrat s Velkou říjnovou socialistickou revolucí, se časopis *Čechoslovák* svým narativem lišil. Většina článků se nesla v duchu vzpomínání na demokracii a první republiku. Nešlo tak ani o samotný 28. říjen, ale o to, jak bylo Čechoslovákům, i přes veškeré chyby během první republiky, velmi dobře. Prezidentovy projevy se nesly v duchu naděje, že se blíží konec války. „*Tiha dnešního boje spočívá na mladé generaci, která se bije za lepší budoucnost, za spravedlivější zítřek.*“¹⁶¹ Takto si 28. říjen připomínala československá mládež, která byla ochotna položit i svůj vlastní život, aby dosáhla svobody proti nacismu a dočkala se vytoužené svobody, jak tomu bylo za první republiky. Čím blíže se schylovalo ke konci války, tím více začala exilová vláda budovat a přemýšlet nad plány po skončení druhé světové války. „*Nová republika bude značně přebudována sociálně, hospodářsky a politicky. Chtěl bych, aby hned nová vláda po pádu Německa si vytvořila nový, dost daleko do budoucna sahající program, který by vložila do zvláštní pětiletky a důsledně, soustavně a zejména plánovitě jej začala krok za krokem a v každém zvláštním sektoru vybudovávat.*“¹⁶² Takto vyjádřil Edvard Beneš svoje vize do budoucna.

Patrné rozdíly v pojetí svátku bychom mohli vidět tehdy, kdy se 28. října téměř nepřipomínaly velké osobnosti zahraničního nebo domácího odboje. Jediný, kdo zahraniční odboj připomínal, byl prezident Edvard Beneš ve svých projevech. O domácím odboji nebyla nalezena ani zmínka. Spíše se komplexně vzpomínalo na první republiku, nikoli na samotný státní převrat. Nově se často začalo objevovat připomínání Mnichova, který pohřbil oslavy státního svátku v Československu. Nepohřbil jen oslavy státního svátku, ale také „*politickou a geografickou důležitost našeho státu, mravní sílu našeho národa a význam věrnosti a víry*

¹⁶⁰ Bijte, dobijte, nikoho neživte. 28. 10. 1942. In: *Rudé právo 1939–1945* [sborník], Praha Svoboda, 1971, s. 352.

¹⁶¹ 28. říjen a československá mládež. *Čechoslovák*. 28. 10. 1942, roč. 4, č. 43–44, s. 10.

¹⁶² Přestavba nové republiky. *Čechoslovák*. 28. 10. 1943, roč. 5, č. 43–44, s. 2.

v *poctivost a v ideály v politice*.“¹⁶³ Veškeré hodnoty, které si Čechoslováci za první republiky vytvářeli. Mnichov se uváděl zkrátka proto, aby podobné situace již nenastaly, a naopak se Čechoslováci poučili z chyb a vytvářeli ještě lepší politiku po skončení druhé světové války.

Noviny *Slovák*, které vycházely i během druhé světové války, si 28. říjen ani 30. říjen vůbec nepřipomínaly. Naopak noviny *Slovák* si připomínaly nově vznik Slovenského státu 14. března. V exilovém časopisu *Čechoslovák* Juraj Slávik, který byl ministrem v československé vládě, vzpomínal jak na 28. říjen, tak na 30. říjen. Kdybychom to měli porovnat s novinami *Slovák*, byl by to velký obrat. Slávik vůbec nevystupoval radikálně proti 28. říjnu, naopak si byl vědom, že oba historické dny jsou pro Československo stejně důležité. A potvrdil tak Peroutkovu teorii „*Turčiansko-sväto-martinská deklarácia bola aktom deklaračným, Československá republika už medzinárodno-právne skutočne existovala od 28. októbra. Preto sa 28. október stal štátnym sviatkom Čechov i Slovákov*.“¹⁶⁴ K patnáctému jubilejnímu výročí připomínal Slávik Slovákům, jak probíhala maďarizace na Slovensku a jejich kultura a jazyk byly jednou nohou v hrobě. Jediným vysvobozením pro ně bylo spojení národů Čechů a Slováků. Ján Čaplovič byl během druhé světové války velkým kritikem politické situace na Slovensku. Kritizoval také, že se ve slovenském tisku neobjevoval 28. říjen ani 30. říjen. „*Prostoduchý ľudácky komisár svoj zákaz uverejnit' Martinskú deklaráciu odôvodňoval tým, že je vraj text uverejnený roku 1918, hneď po jej vynesení, nie ten pravý text, ale ten zfalšovaný*.“¹⁶⁵ Dále Čaplovič uváděl, že i kdyby existoval nefalšovaný text Martinské deklaráce, tak jej není možné zveřejnit, jelikož se ještě nenašel. Tisova propaganda tak sama zavrhovala vznik Československé republiky, která byla vysvobozením z maďarizace.

5.3 Třetí republika

Po skončení druhé světové války se významný den 28. říjen mohl vrátit zpět do novin a československý lid mohl opět vzpomínat a oslavovat. Již v roce 1945 *Rudé právo* pokračovalo ve stejném duchu jako za protektorátu a snažilo se přesvědčit československý lid o tom, jaký vliv měla Velká říjnová socialistická revoluce na 28. říjen. Dále uvádělo, že nejen

¹⁶³ Státní svátek u pana presidenta. *Čechoslovák*. 6. 11. 1942, roč. 4, č. 45, s. 2.

¹⁶⁴ 28. október 1918 ostane našim štátnym sviatkom. *Čechoslovák*. 28. 10. 1942, roč. 4, č. 43–44, s. 1.

¹⁶⁵ ČAPLOVIČ, Ján. Rozdohujúce dni nášho národa. *Čechoslovák*. 28. 10. 1943, roč. 5, č. 43–44, s. 5.

události v SSSR měly dopad na státní převrat v Praze, ale i hospodářsky mocní lidé, čeští finanční kapitalisté, bankéři a velkostatkáři v Československu měli pociťovat změny vyvolané Velkou říjnovou socialistickou revolucí. „*Toto panstvo si uvědomovalo někdy lépe než sami tvůrci našeho říjnového převratu, jak mocná vlna, jež rozmetala habsburskou monarchii a jež smetla po Evropě mnohé trůny, feudální řády a otevírala řadě dosud utiskovaných národů cestu k svobodnému demokratickému vývoji, vychází z východu, z pramenů Října, který také na svůj štít vepsal hesla sebeurčení národů a jejich rovnoprávnosti.*“¹⁶⁶ Ladislav Štoll¹⁶⁷ ale vůbec neuváděl konkrétní osobnosti, které by si byly vědomy, že díky Velké říjnové socialistické revoluci by měly nastat změny v Evropě. Vidíme zde sílu komunistického jazyka, který působil na vědomí společnosti za účelem jeho přeměny, která znamenala ztotožnění s programem a metodami strany jakožto řídicí složky společnosti.¹⁶⁸ Je potřeba také zmínit, že za třetí republiky Československo sympatizovalo se Sovětským svazem. Sympatie pocházely již z roku 1943, kdy byla uzavřena v Moskvě smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a SSSR. Následně se náklonosti k Moskvě také projevíly ve čtvrtém článku Košického vládního programu: „*Vyjadřujíc neskonalou vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě [...] Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně.*“¹⁶⁹

Ferdinand Peroutka, který po roce 1945 psal pro *Svobodné noviny*, se proti komunistické rétorice vyhranil „*28. říjen kdysi položil základy k samostatnému státu, ve kterém jedině se může volně využít československý, jak se říkalo dříve, nebo český a slovenský národ, jak se říká dnes. Volně se využít, sám si spravovat své věci, dosáhnout vrcholů svobodné činnosti vnitřní i vnější – to je nezadatelný ideál každého zdravého národa. V tom spočívá nehynoucí význam 28. října, který nemůže být zastíněn žádným dnem dřívějším nebo pozdějším.*“¹⁷⁰ Ano, 28. října nejenže vznikla Československá republika, ale také byl nastolen

¹⁶⁶ ŠTOLL, Ladislav. Zdroje československé samostatnosti. *Rudé právo*. 28.10.1945, roč. 25, č. 146, s. 1.

¹⁶⁷ Ladislav Štoll byl novinář, literární kritik, politik a komunistický ideolog, který se podílel na formování československé kultury ve 20. století. Vojtěch Čurda v roce 2022 napsal monografii *Ladislav Štoll. Příběh komunistického ideologa a formování československé kultury ve 20. století*.

¹⁶⁸ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 1998, s. 12–13.

¹⁶⁹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, ed. a KAPLAN, Karel, ed. *ČSR a SSSR 1945-1948: dokumenty mezivládních jednání*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1997, ©1996. s. 23.

¹⁷⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Dík minulosti. *Svobodné noviny*. 28. 10. 1945, roč. 1, č. 133, s. 1.

demokratický režim, což se nedá vůbec srovnat s režimem v SSSR a jeho Velkou říjnovou revolucí. Čechoslováci tedy nemohli oslavovat a být vděční říjnovým událostem v SSSR v roce 1917, když každý národ směřoval úplně jiným politickým směrem.

Socialistický tisk 28. říjen srovnával s 5. květnem, kdy v Praze vypuklo povstání proti nacistickému režimu. Profesor Albert Pražák vydal článek v roce 1946 ve *Svobodném slovu* o 28. říjnu a o 5. květnu 1945. Do jisté míry bojoval český lid za svobodu, ale mezi oběma dny byly obrovské rozdíly, tudíž nemůžeme Pražské povstání srovnávat se státním převratem v Praze roku 1918. Celková situace byla naprosto odlišná. Za Rakouska-Uherska nikdo nechtěl české a slovenské země smazat z mapy a vyvražďovat obyvatelstvo. Taktéž nebyly uzavřené vysoké školy a část středních i odborných škol. Nikdo neničil národní identitu a kulturu, která náležela českým a slovenským zemím. I samotné dny probíhaly zcela odlišně. Vznik Československé republiky probíhal klidně a bez krvavých událostí, což se nedalo říct i o pražském povstání. Profesor Albert Pražák poté uvádí „*byl to velkolepý opravný a účinný doplněk k někdejšímu slavnému 28. říjnu roku 1918. Přestali jím býti u nás páni a otroci. Stali jsme se všichni rovnými a rovnoprávními lidmi, ať se komu líbí či nelíbí.*“¹⁷¹ Za první republiky nebylo vše dokonalé. Sociální otázka nebyla zcela vyřešená, tak jako u ostatních států. Přišla hospodářská krize a spousta lidí žila v bídě. Československo ale nebylo jediný stát v Evropě, který se potýkal s hospodářskými a sociálními problémy. Byl to mezinárodní problém. I přes to Československo bylo jedním z nejsolidnějších států v Evropě s demokratickým režimem. „*Roku 1936, tedy uprostřed mezinárodní krize, psal o nás světový tisk, že jsme národ s politickým talentem a vyslovil se dokonce: Škoda, že tolik vynikajících vlastností politických se soustředilo na národ jediný a nerozptýlilo se po celé Evropě.*“¹⁷² obhajoval Peroutka politiku za první republiky. Pražské povstání tedy nemohlo být žádným doplňkem k 28. říjnu. Státní převrat byl boj za samostatný stát a demokracii, která svou úlohu v první republice naplnila. Naopak Peroutka považuje všechny památné dny, včetně 5. května, za dítě státního svátku 28. října. „*5. květen, pokud jde o národní život, jen obnovil a znovu potvrdil jeho výsledky. Sám 5. květen ještě jako vykřičník: Nechť věčně žije a slaví se 28. říjen!*“¹⁷³ Takhle většinou reagovala starší generace, která si oslavy 28. října zažila za první republiky. Mladí Češi sehráli snad nejdůležitější roli ve snaze nahradit 28. říjen za 5. květen. Pojíмали se jako jasně vyhraněná generace, jejíž určujícím momentem byly dny

¹⁷¹ PRAŽÁK, Albert. Dvacátý osmý říjen a pátý květen. *Svobodné slovo*. 28. 10. 1945, roč. 1, č. 143, s. 1.

¹⁷² PEROUTKA, Ferdinand. Dík minulosti. *Svobodné noviny*. 28. 10. 1945, roč. 1, č. 133, s. 1.

¹⁷³ PEROUTKA, Ferdinand. Čím je nám 28. říjen. *Svobodné noviny*. 28. 10. 1946, roč. 2, č. 248, s. 1.

povstání. Výsledkem bylo, že zradikalizování mladí intelektuálové, kteří dosáhli plnoletosti během druhé světové války, měli jen málo osobních vzpomínek na republiku a ztotožňovali se s poválečnou „lidovou demokracií.“ Považovali 5. květen za „svůj“ svátek, v opozici k 28. říjnu. Komunisté vinili 28. říjen z neuspokojení sociálních a socialistických tužeb dělnické třídy. 5. květen měl napravit chyby a nedostatky 28. října roku 1918 a dát mu hlubší, lidovější a demokratičtější charakter. Komunisté a demokrati se shodli na tom, že význam Pražského povstání byl zásadní v dějinách českého národa. Podle Otakara Machotky proběhl 28. říjen až příliš klidně a šťastně na tak ohromnou a historickou událost. A 5. květen zpečetil československou svobodu krví a urputným bojem splatil dluh z roku 1918. Historik Bradley F. Abrahams uvádí, že 5. květen měl hlavně záležitost psychologickou. Vše pramení z komplexů Mnichova, kdy Čechoslováci pocítovali problém své „malosti“ a přihlíželi, když se rozhodovalo o osudu národa. Jednou z komunistických úvah na zmírnění psychické zátěže této malosti bylo definovat národ z hlediska jeho vazeb na znovuoživující se a mocné slovanství, které mělo v čele vítězný Sovětský svaz.¹⁷⁴ Ačkoli katolíci za první republiky byli v rozporu s Masarykovským uvažováním, považovali 5. květen pouze za prostředek k cíli, jímž měl být návrat k právním poměrům Masarykovy republiky. Komunisté zase viděli povstání jako začátek revoluční činnosti, která se stále velmi rozvíjela, což je pozice srovnatelná s 28. říjnem.¹⁷⁵

V roce 1946 již *Rudé právo* stále připomínalo státní převrat. Pomalu se ale objevují i připomínky na 28. říjen roku 1945, kdy byly podepsány dekrety o znárodnění průmyslu, bank a pojišťoven. *Svobodné slovo* začalo označovat 28. říjen za program kvůli vyhlášení dvouletého hospodářského plánu. *Svobodné noviny*, kam Peroutka psal pravidelně úvodníky, popsaly státní svátek jako boj o národní svobodu, nikoli za určitý hospodářský systém. Narativ v socialistickém tisku se měnil nejen o 28. říjnu, ale také o samotné první republice. Petr Zenkl v roce 1946 uvádí „*je sice pravda, že se po loňské květnové revoluci stalo v určitých kruzích módou označovat tento prvý 28. říjen za cosi velmi nedokonalého – za příležitost, jejíhož ovoce jsme nevyužili – a že se na první republiku pohlíželo jako na jakýsi omyl.*“¹⁷⁶ Pomalu, ale jistě se komunistický tisk snažil čtenáře přivést k pochybnostem o 28. říjnu a první republice. *Rudé právo* v roce 1947 na titulních stranách psalo převážně o výročí vyhlášení znárodnovacích dekretů z 28. října 1945 a podepsání dvouletého plánu

¹⁷⁴ ABRAMS, Bradley F. *The struggle for the soul of the nation: Czech culture and the rise of communism*. Lanham: Rowman and Littlefield, ©2004, s. 139.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 140–144.

¹⁷⁶ ZENKL, Petr. 28. říjen programem. *Svobodné slovo*. 28. 10. 1946, roč. 2, č. 247, s. 1.

prezidentem republiky z 28. října 1946. Dále se článek zabýval tím, jak se republice v hospodářském směru dařilo a jak demokratické strany ohrožovaly stát. Komunisté začali demokratické politiky nazývat „mnichované“, jelikož – jak tvrdili – kdyby se stát vydal opět cestou demokratickou, mohl by dopadnout jako první republika, která skončila Mnichovem.¹⁷⁷ Tohle byl první impuls k tomu, aby byl státní svátek 28. říjen, připomínající vznik Československa, zavrhnut úplně. Komunisté se domnívali, že jít cestou socialistickou je ta správná volba, nikoli demokracie, s kterou první republika vznikla a trvala až do roku 1938. *Svobodné slovo* taktéž připomínalo výročí vyhlášení znárodnovacích dekretů, ale stále převažovalo vzpomínání na státní převrat. Ani mladá generace nezůstávala pozadu. Připomínala si 28. říjen jak za první republiky, tak za protektorátu a doufala, že se opět vrátí co nejdříve do svobody. „*A tak jsme se připravovali na slavný 28. říjen 1945. A výsledek? Téměř chladné mlčení v řekách těch, kteří tu nově stáli v čele. Neboť ti ani v první republice neměli důvěru k významu slavného data našeho národního osvobození.*“¹⁷⁸ Mladá generace, která prožívala své dětství a dospívání za časů Masarykovy doby, si dobře uvědomovala, jakou rétoriku vedli komunisté proti 28. říjnu. Starší generace, která si zažila ještě Rakousko-Uhersko a poté se ocitla v demokracii, si 28. října vážila ještě více. Uvědomovala si důležitost svobody a kvůli druhé světové válce věděla, jak jednoduché je o ni přijít. „*Památka slavného dne září, bude dále zářit i živit vědomí, že jsme svobodní především zásluhou těch, kdož pro naši svobodu pracovali a umírali. Těch, kdož způsobili, že její ideál nikdy v srdcích naše lidu nevyschl.*“ Bohužel tyto důležité aspekty nebraly komunisté vůbec v potaz. Podle jejich názoru měla první republika plno nedostatků, které se snažili bolševici po druhé světové válce napravit. Proto také 28. říjen, jak ho znali Čechoslováci za první republiky, ustupoval pomalu, ale jistě do pozadí a do popředí se dostávaly zásluhy z dob třetí republiky.

¹⁷⁷ GOTTWALD, Klement. Jednota lidu – jednota v budování – jednota ve věrnosti SSSR a slovanské politice. *Rudé právo*. 28. 10. 1947, roč. 27, č. 252, s. 1.

¹⁷⁸ TUMA, Mirko. Mladí se dívají na dvacátý osmý říjen. *Svobodné slovo*. 28. 10. 1947, roč. 3, č. 252, s. 1.

5.4 Komunistický režim 1948–1989

5.4.1 Období stalinismu

Po únorovém převratu v roce 1948, kdy se dostal k moci komunistický režim, přišla cenzura také do novin. Všechny noviny, které nesouhlasily s politikou KSČ, byly zrušeny. Čtenáři tak nemohli dál dostávat informace, které by prezentovaly jiné názory na politickou situaci. Pokud se nekomunistická periodika mohla vydávat dál i po únorovém puči, byla pod komunistickým dozorem. Komunistická strana Československa vydávala deník *Rudé právo*, Československá strana socialistická měla svůj deník *Svobodné slovo* a Československá strana lidová měla deník *Lidová demokracie*.

Při jubilejních oslavách v roce 1948, kdy Československo slavilo 30 let od vzniku samostatné republiky, *Rudé právo* zveřejnilo projev prezidenta republiky Klementa Gottwalda. Prezident Gottwald zmínil T. G. Masaryka jakožto prezidenta Osvoboditele, který se zasloužil o vznik demokratické Československé republiky. Dále však zdůraznil roli velké manifestace, která se uskutečnila 14. října v roce 1918, a Velké říjnové socialistické revoluce. Celý projev pojednává především o tom, jak demokracie a buržoazie zklamaly občany za první republiky a po druhé světové válce díky SSSR a socialismu mohla být republika zase obnovena. V čem demokracie zklamala? Gottwaldův projev útočil hlavně na druhou světovou válku a na Mnichov, kdy se snažil přesvědčit posluchače o tom, jak prvorepubliková vláda odmítla vojenskou pomoc Sovětského svazu a raději přijala proti vůli lidu mnichovský diktát.¹⁷⁹ O tom, zdali se měl národ bránit vojenskou silou proti nacistickému Německu, anebo ustoupit se dodnes vedou velké debaty. Jedna věc je ale jistá. Československý národ neodmítl vojenskou pomoc Sovětského svazu. Naopak v roce 1935 byla uzavřena Československo-sovětská smlouva o vojenské pomoci, která byla vázána podmínkou, že Československu vojenskou pomoc SSSR poskytne tehdy, pokud vojensky zasáhne i Francie. Ivan Pfaff v exilovém tisku *Svědectví* napsal několik stran o tom, jak tomu bylo doopravdy se sovětskou pomocí v mnichovské krizi, jelikož je to komplexnější záležitost. Nejdůležitější ale je, že Edvard Beneš byl opravdu v kontaktu s Moskvou i během záříjových událostí a stále se přesvědčoval, zda by Moskva podala pomocnou ruku i bez toho, aniž by Francie pomohla Československu. Dne 30. září 1938 ráno, po podpisu mnichovského diktátu, povolal Beneš

¹⁷⁹ GOTTWALD, Klement. Armádní rozkaz presidenta republiky. *Rudé právo*. 28. 10. 1948, roč. 28, č. 253, s. 1.

sovětského velvyslance Alexandrovského, kterému položil tři otázky, jejichž odpověď požadoval přímo od Kremlu během 4 hodin téhož dne. Beneš se ptal, zdali Moskva bude klást odpor proti Německu, když Československo odmítne mnichovský diktát. Další otázka byla, zdali poskytne vojenskou pomoc bez ohledu na Francii a jaké stanovisko by SSSR zaujalo, kdyby ČSR kapitulovala. Bohužel Alexandrovskij odeslal otázky v tu dobu, kdy Beneš požadoval již hotovou odpověď a také v tu dobu, kdy probíhalo zasedání vlády, která se rozhodla kapitulovat. Odpověď z Moskvy dorazila až 2. října, kdy československé vládě vyčítala kapitulaci.¹⁸⁰ Ivan Plaff na konci píše „*Sovětský svaz od března 1936, kdy se po Hitlerovi obsazení Porýní zhroutil evropský bezpečnostní systém, zahájil soustavně machinace, které mu hned několika směry otvíraly manévrovací prostor, aby se vyvlékl z plnění spojeneckých závazků tak, že by se nedopustil otevřené zrady a zdánlivě si zachoval tvář.*“¹⁸¹ Gottwald dále uváděl, že v době okupace byl dělnický lid s komunistickou stranou jediný, kdo se v době okupace organizoval a řídil ozbrojený boj proti nacistickým vetřelcům. Zapomněl ale dodat, že komunistický odboj se začal angažovat až poté, co Německo v roce 1941 napadlo Sovětský svaz. Hned po vypuknutí druhé světové války se začal organizovat domácí odboj, jako byl například *Petiční výbor Věrní zůstaneme* nebo vojenský odboj *Obrana národa*. Domácí odboj byl také v kontaktu s exilovou vládou pod vedením Edvarda Beneše v Londýně. Gottwaldova rétorika, jak zamést objektivní informace pod koberec, se mu poměrně dařila. Dávala ale také najevo, že 28. října sice vznikla samostatná Československá republika, ale v době jejího demokratického působení neměl československý lid být na co hrdý, jelikož buržoazie zradila všechny občany.

Pokud se za první republiky dohadovaly jednotlivé politické strany, kdo se více zasloužil o 28. říjen, zdali zahraniční nebo domácí odboj, komunistický režim v tom měl naprosto jasno. Rudolf Slánský naprosto zpochybňoval zásluhy zahraničního odboje nebo samotné vítězné západní mocnosti při vzniku samostatné republiky. „*Osvobození nepřišlo odnikud zvenčí. Byl to náš lid, který svrhl habsburské panství. Přitom přijal za své jak heslo sebeurčení národů, vytyčené Velkou říjnovou revolucí, tak i heslo socialistického státu. Dělnictvo už v 18. roce chtělo vybudovat republiku bez kapitalistů.*“¹⁸² Zde se nabízí otázka, jaký lid měl Slánský na mysli? Bylo to snad pouze dělnictvo z českých zemích? Nebo Sociální rada, která provedla neúspěšnou generální stávkou 14. října? Umělci, kteří se vydali

¹⁸⁰ PLAFF, Ivan. Jak tomu opravy bylo se sovětskou pomocí v mnichovské krizi (II). *Svědectví*. 1978, roč. 15, č. 57, s. 67.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 68.

¹⁸² SLÁNSKÝ, Rudolf. KSČ v boji za svobodu. *Rudé právo*. 28. 10. 1948, roč. 28, č. 253, s. 1.

cestou sociální demokracie? Anebo to byli sovětští komunisté? S pojmem „náš lid“ se v komunistické rétorice setkáme poměrně často, ale nevíme, o jaký lid se přesně jedná. Nicméně se touto problematikou zabývá Petr Fidelius, kterého jsme již zmiňovali. Fidelius považuje pojem „lid“ za jeden z nejdůležitějších výrazů celé socialistické politiky, abychom poté pochopili vše ostatní. Sociální složení lidu může být různorodé, má však stálé jádro. A složení lidí kolem jádra je velice proměnlivé, protože záleží na historické proměnlivosti. Fidelius poté uvádí, že jádrem je komunistická strana a slupku jádra pak tvoří občané, kteří se podílejí na společném díle poctivou prací. O tom, kdo vykonává poctivou práci, rozhoduje komunistická strana. Poté Fidelius dodává, že i jádro potřebuje svoje vedení a zakladatele, kteří vše objevili a vědecky zdůvodnili. Lidé totiž nejsou schopni sami přemýšlet, a proto jim vedení musí ukazovat krok za krokem, zač mají bojovat. Strana je dědičkou zakladatelů. Slovo lid může tak sloužit jako šifra pro stranu. Pro komunistickou rétoriku by se totiž nehodilo, kdyby například Gottwald prohlásil „*vůle strany bude v této zemi zákonem.*“¹⁸³ Pokud bychom se měli vrátit k výroku Gottwalda, který jsme citovali, znamenalo by to jediné. Nebyl to „náš“ lid, kdo svrhl habsburské panství, ale strana. Dalším faktem je, že ani strana nesvrhla habsburské panství. Již několikrát jsme zmiňovali, že před 28. říjnem se uskutečnila generální stávka na popud Socialistické rady 14. října 1918, která chtěla vyhlásit nezávislost. Byla ale neúspěšná. Ani Velká říjnová socialistická revoluce neměla tak obrovský význam na budování evropských států. T. G. Masaryk věděl, co se děje v carském Rusku. Také velmi uznával Karla Havlíčka Borovského, který sám při návratu do českých zemí z Moskvy před vlivem carského Ruska do budoucna varoval. Nebýt práce T. G. Masaryka a vítězství dohodových mocností by žádný československý stát nevznikl. A to ani za předpokladu, že na východě vznikl díky Říjnové revoluci Sovětský svaz.

Komunistická propaganda se naplno ocitla i v dalších dobových tiscích. *Svobodné slovo* dalo přednost manifestačnímu přijetí zákona o hospodářském pětiletém plánu. Taktéž jako *Rudé právo*, tak i *Svobodné slovo* vyměnilo 28. říjen za 14. říjen a rovněž připomínalo Velkou říjnovou socialistickou revoluci. Narativ ohledně 28. října byl čím dál radikálnější. „*Buržoasie měla přirozeně svrchovaný zájem na tom, aby náš lid zapomněl, nebo se vůbec nedozvěděl, jaké byly skutečné příčiny a síly, které umožnily vznik Československé republiky. Našemu lidu bylo zabraňováno, aby se hlásil k myšlenkám a odkazu Veliké socialistické*

¹⁸³ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 1998, s. 29–44.

říjnové revoluce.“¹⁸⁴ Za první republiky nebylo absolutně zabraňováno, aby se někdo hlásil k socialistickým myšlenkám. To je podstata demokracie, vyjádřit svůj názor, aniž by za to byl člověk trestně stíhán nebo jakkoliv omezován. Je trochu paradoxní, že přesně tyto aspekty patří ke komunistickému režimu. Tohle přesně dělal komunismus, který se snažil přepsat dějiny a neumožnil demokratickému tisku vyjádřit svůj názor. Za první republiky vycházelo *Rudé právo* nebo slovenský tisk *Slovák*, který byl radikální vůči 28. říjnu a žádná cenzura nebyla. Socialismus tak zabraňoval připomínat 28. říjen, jak byli lidé zvyklí za první republiky. Nová generace, která se narodila za komunismu, neměla ani šanci z oficiálního tisku poznat skutečný příběh a pravdivá fakta, jak vznikla Československá republika. Paul E. Zinner ke 40. výročí republiky v exilovém tisku *Svědectví* dodává: „komunisté – kteří se nemohli v republice volně organizovat a pracovat za vcelku velmi blahovolného dozoru bezpečnostních orgánů – strhli na sebe počet voličů než v kterékoli jiné zemi na světě.“¹⁸⁵ Z toho vyplývá, že není pravda, že se prokomunističtí občané nemohli hlásit k myšlenkám a odkazu VŘSR. Kdyby jejich myšlenky a názory nemohly být publikované, nevolil by je takový počet voličů v Československu. Strhávali na sebe téměř deset procent všech hlasů v zemi, v níž žádná politická strana neměla více než 14 procent hlasů.¹⁸⁶

Při 40. výročí opět objevujeme vzpomínání na 28. říjen, ale naprosto s odlišným zabarvením než za první republiky. Socialistický tisk začal naprosto překrucovat dějiny a fakta. To nám dokazoval i exilový tisk *České slovo*: „nebezpečným ‚revizionismem‘ je soustavné falšování československých dějin, zejména právě událostí kolem 28. října 1918, jak je dnes provádí pražský režim, když se snaží pomlouvat Masaryka, Štefánika i Beneše a zdůrazňuje domnělé zásluhy sovětského státu o československé osvobození.“¹⁸⁷ Jak jsme si právě už nejednou říkali, za vznik Československa zvenčí (podle bolševiků) stála Velká říjnová socialistická revoluce. Uvnitř národa za vznikem Československa stálo dělnictvo. *Svobodné slovo* tvrdilo, že 14. října 1918 došlo prakticky v četných místech naší vlasti k vyhlášené samostatné republiky. V tom mělo *Svobodné slovo* pravdu. Opravdu došlo na některých místech k vyhlášení samostatnosti 14. října 1918, hlavně v jižních Čechách. Jednalo se ale spíše o nedopatření. Když se v Praze sešli demonstranti, tak je četnictvo okamžitě rozešlo. V Písku tomu bylo jinak. Tam se na náměstí sešli demonstranti a na radnici vystoupil redaktor František Hanzlíček, který byl zástupcem Socialistické rady, a

¹⁸⁴ 28. říjen. *Rudé právo*. 28. 10. 1947, roč. 29–30, č. 254. s. 1.

¹⁸⁵ ZINNER, PAUL E. Československo: čtyřicet let. *Svědectví*. 1958, roč. 2, č. 2. s. 128.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 129.

¹⁸⁷ HORSKÝ, František. Mluva 28. října. *České slovo*. 1959, roč. 5, č. 9, s. 1.

nakonec ve svém projevu vyhlásil Československou republiku, tak jak měl pokyny z Prahy. To ale nevěděl, že v Praze se to stejné demonstrantům nepodařilo. Lidé okamžitě začali sundávat znaky orla z domů a začali zprávu šířit dál. Rakousko-uherské úřady okamžitě reagovaly tím, že do Písku poslaly 350 vojáků. František Hanzlíček byl zatčen a začalo vyšetřování. Výsledek byl klidný a akce byla odůvodněna tím, že došlo k pomatení informací.¹⁸⁸ „Vznik ČSR byl tedy výsledkem revolučního hnutí dělnictva a lidových mas, podněcených idejemi Velké říjnové socialistické revoluce.“¹⁸⁹ Tisk zapomněl ale dodat, že generální stávka se 14. října uskutečnila převážně díky Národnímu výboru. O rekvizicích jednala už 9. října Zemská hospodářská rada, kdy Švehla prohlásil: „*Je třeba, aby lid sám co nejdůrazněji protestoval.*“ A jelikož dělnictvo bylo nejlépe organizovanou částí lidu, požádal tak Národní výbor své socialistické členy, aby protesty započaly. I původní projev, který měl na demonstraci zaznít, napsal jednatel Národního výboru doktor Soukup. Socialistická rada potom využila své šance být v ulicích a nepokládala za nutné dodržovat přesné pokyny Národního výboru. Přešla tak k vyjádření vlastních cílů.¹⁹⁰ I kdyby tedy měl 14. říjen předcházet 28. říjnu, nebylo to jen díky dělnictvu, ale také díky Národnímu výboru, kdy generální stávka vycházela z jeho iniciativy.

Rudé právo k jubilejnímu výročí v úvodníku vyjádřilo přesvědčení, že 28. říjen 1945 položil základy skutečné lidové demokracie, jejíž vítěznou cestu potom stvrdil únor 1948, postupující v duchu Leninovy teorie, že společnost má být rovnostářská, kdy jedna třída nezneužívá tu druhou, a proto má za komunismu patřit majetek celé společnosti.¹⁹¹ Co je vlastně ta lidová demokracie? Má stejné aspekty jako demokracie za první republiky, kterou si 28. říjen připomínal? Petr Fidelius uvádí, že tradiční demokracie, jak ji známe, má chránit občana před zneužíváním moci. Demokracie lidu neboli lidová demokracie to však nezná. Tradiční demokracie zajišťuje pluralitu zájmů ve společnosti. Lidová demokracie a její oficiální propaganda je hlavně jednota zájmů všech složek společnosti. Také jednota zájmů musí mít určeného jednoho mluvčího. Občané si své reálné zájmy neuvědomují, a tak musí být k jejich uvědomění přivedeni usilovným ideově výchovným způsobem. Pokud občan

¹⁸⁸ ZAJÍČEK, Zdeněk, POLÁKOVÁ, Andrea. V Písku vyhlásili republiku o dva týdny dřív. Na skutečný vznik Československa tak čekali ve vězení. In: *Český rozhlas* [online] 29. říjen 2020 [cit. 2022-05-17]. Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/v-pisku-vyhlasi-republiku-o-dva-tydny-driv-na-skutecny-vznik-ceskoslovenska-7640515>.

¹⁸⁹ KAPITOLA, Luděk. Čtyřicet let. *Svobodné slovo*. 28. 10. 1958, roč. 14, č. 257, s. 1.

¹⁹⁰ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: výbor 1918-1923*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 26.

¹⁹¹ LENIN, Vladimír Iliič. *O budování socialismu a komunismu*. Praha: Svoboda, 1984. s. 40.

odloží svou životní zkušenost a podrobí se autoritě, dokáže mu autorita tlumočit nezvratnou pravdu dějin.¹⁹² Víme, že 28. říjen v roce 1918 byl spjat s hodnotami demokracie, která poté trvala celou první republiku. A také se její hodnoty neustále při výročích připomínaly. Totéž ale nemůže tvrdit komunistický režim. Hodnoty lidové demokracie nemají nic společného s hodnotami tradiční demokracie za první republiky. První republika měla skutečnou tradiční demokracii, kdy lidé měli svobodu a mohli si tak utvořit vlastní názor a vyjádřit ho veřejně. To byly skutečné základy demokracie. To, co komunistická propaganda nazývala demokracií lidu, byla jen zástěrka autoritářské moci. Jejich rétorika skvěle fungovala na podstatnou část obyvatelstva.

Neměli bychom přehlédnout, jak si komunisté připomínali slavné literáty první republiky, nejčastěji básníky proletářské poezie. „*Dvacátého osmého října devatenáct set osmnáct, přeraziv spár, jenž mne svíral, spár ptáka, jenž si říkal orel, ale byl sup, já, národ československý, stanul jsem mezi národy svobodnými.*“¹⁹³ - báseň od S. K. Neumanna s názvem *28. říjen 1918*. Dále si komunistický tisk připomínal slavné verše Jiřího Hory, Jaroslava Seiferta a mnoha dalších autorů, kteří patřili do levicově orientovaných skupin. Za první republiky vznikly skupiny, jako byl například Devětsil anebo brněnská Literární skupina. Obě se ale svým zaměřením lišily. *Lidová demokracie* nebo *Svobodné slovo* odkazovaly na slavné verše, které daní autoři napsali a hlásili se k socialistickému myšlení. Připomeňme si, že komunismus vycházel z marxistické teorie. Ta se dále dělila na sociální demokracii, která chtěla jít nenásilnou cestou za pomoci reforem, zatímco druhý směr komunistický byl radikálnější a podporoval revoluci a násilný převrat.¹⁹⁴ Mnozí levicově orientovaní autoři šli cestou sociální demokracie, nikoli komunistickým směrem. Mnoho autorů bylo členy komunistické strany. Zlom nadešel v roce 1929, kdy proletářští umělci vydali Manifest sedmi, kde vyjadřovali nesouhlas s gottwaldovským převratem. Kritizovali „nevyzrálý fanatismus“ a vyzývali ostatní členy, aby se tomuto převratu bránili. Tento boj byl předem prohraný, a tak komunistická strana ztratila přes 70 000 členů včetně komunistických teoretiků a intelektuálů.¹⁹⁵ Autoři se ve své tvorbě vydali novou cestou a jiným uměleckým směrem. Komunisté se snažili čtenáře přesvědčit, že nejen politikové, ale také umělci toužili

¹⁹² FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 1998, s. 49–53.

¹⁹³ STUHLÝ, František. Výročí zrození republiky. *Lidová demokracie*. 28. 10. 1949, roč. 5, č. 253, s. 1.

¹⁹⁴ LEHÁR, Jan a kol. autorů. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. doplněné vydání. Praha: NLN, s. r. o., 2008, s. 552.

¹⁹⁵ RUPNIK, Jacques. *Dějiny komunistické strany Československa: Od počátku do převzetí moci*. Praha: Akademie věd České republiky, 2003, s. 80

za první republiky po změně. Zapomněli ale dodat, že šli úplně jinou cestou než komunistická propaganda v druhé polovině 20. století v Československu.

Kolik těch 28. říjnů si Československo připomínalo? Za první republiky byl 28. říjen pouze jeden a slavil se pokaždé státní převrat v roce 1918. Za komunistického režimu se na 28. října slavilo více událostí. Slavil se vznik Československé republiky, ale také znárodnění dolů, klíčového průmyslu a bank v roce 1945, poté vyhlášení dvouletého hospodářského plánu v roce 1946 a den podepsání zákona o pětiletém hospodářském plánu v roce 1948. Čím více událostí si komunistický režim na 28. října připomínal, tím více ten skutečný významný den z roku 1918 ustupoval do pozadí. Vedle říjnových událostí roku 1918 se dále připomínala jiná výročí: Velká říjnová socialistická revoluce (7. listopadu 1917), generální stávká (14. října 1918), Pražské povstání (5. května 1945) a osvobození Rudou armádou (9. května 1945). V kapitole, ve které jsme rozebírali 28. říjen za protektorátu, jsme uvedli, že komunistický režimrazil heslo „*Ať žije nový 28. říjen.*“ Také jsme zmiňovali, že nový říjen připadne na datum, kdy bude republika osvobozená od nacistického Německa. Kdybychom se měli ohlížet, která událost je 28. říjnu nejvíce podobná, pak by „nový říjen“ připadl na 5. května, kdy vypuklo v Praze povstání. Ačkoli to byly dvě odlišné události a nebyl to úplný konec nacistického režimu. Úplné osvobození by náleželo 9. květnu, kdy byl protektorát osvobozen Rudou armádou. Když se podíváme do socialistického tisku od roku 1951 na 9. květen, opravdu už jen pohledem nám to může připomínat 28. říjen, jak se dříve oslavoval za první republiky. V *Rudém právu* byla celá titulní strana o připomínání a oslavách sedmého výročí osvobození Rudou armádou. Na dalších stranách uváděly jednotlivé kraje, kde a jak se oslavy konaly. Dne 9. května byl komunistickým tiskem vyzdvihován Sovětský svaz a jeho největší osobnosti: Lenin a Stalin. „*Země, v níž se naplnil sen stamilionů o svobodě a šťastném životě, země, která ukázala jasnou cestu k uskutečnění toho snu celému světu.*“¹⁹⁶ Po smrti prezidenta Klementa Gottwalda se vzpomínalo také na něj, jako na člověka, který se zasloužil o zlepšení vztahů mezi Československem a Sovětským svazem. A vyjadřovala se vděčnost za socialismus v tehdejší Československu. *Rudé právo* vzpomínalo na to, jak se Sovětský svaz zasloužil o záchranu Československa. Představovaly se největší ideály socialismu, jako byla svoboda, bratrství, rovnoprávnost, mír apod. Největším nepřitelem celého východního bloku včetně Československa byly západní státy. „*Zkušenost ukazuje, že se imperialisté nikterak nepoučili z poslední světové války a připravují stále usilovněji novou*

¹⁹⁶ Plamenný pozdrav představitelům velikého Sovětského svazu! *Rudé právo*. 8. 5. 1952, roč. 32–33, č. 115. s. 1.

světovou válku. V této válce by chtěli zničit Sovětský svaz, lidovou Čínu i ostatní země, kde lid vyhnal kapitalisty a sám se chopil moci.“¹⁹⁷ V tu dobu byla naplno rozjetá studená válka, kde západní a východní bloky stály proti sobě. Na 9. května se také udělovaly státní ceny Klementa Gottwalda. Další asociace spojená s 28. říjnem za první republiky. Ve výsledku můžeme potvrdit, že obsahově byl 9. květen nový 28. říjen, jelikož měl úplně totožné aspekty. Z historického hlediska ale neměl 9. květen s 28. říjnem nic společného. 28. říjen byl spjat s demokracií a svobodou. To se o 9. květnu bohužel říct nedá, jelikož již za třetí republiky měla komunistická strana převahu v politice nad demokratickými stranami. A občané věděli, co se děje v Sovětském svazu a že s ideály demokracie to nemá absolutně nic společného. Zkrátka hodnoty obou režimů byly naprosto odlišné, a tím byl odlišný 28. říjen první republiky od 9. května komunistického režimu.

Již v předchozí kapitole jsme při srovnání oslav v jednotlivých krajích zmiňovali, že za komunistického režimu byla velkou oslavou Velká socialistická říjnová revoluce. Nebylo tomu jinak ani v dobovém tisku. Ačkoli Velká říjnová socialistická revoluce připadala na 7. listopadu, v socialistickém tisku si ji připomínali už 28. října a v další dny. Během října a listopadu se totiž oslavovalo a připomínalo československo-sovětské přátelství a oslavami Velké říjnové socialistické revoluce vše vyvrcholilo a zakončilo. VŘSR se dostala do popředí před 28. říjen. Zatímco o 28. říjnu se socialistický tisk zmiňoval pouze v jednom článku, a to pouze na jubilejní výročí, *Rudé právo* věnovalo celý jeden výtisk, který líčil pouze VŘSR. Byl to další významný den za komunistického režimu, který si občané Československé republiky připomínali stejně tak jako 28. říjen za první republiky. I přes to, že 7. listopad se za celou dobu komunistického režimu nestal státním svátkem, ale pouze významným dnem, v dobovém tisku stejně nacházíme, že lidé oslavovali 7. listopad jako svůj svátek. V 50. letech si *Rudé právo* od roku 1947 připomínalo hlavně dvě nejvýraznější osobnosti Sovětského svazu – Lenina a Stalina. Výtisk *Rudého práva* 7. listopadu vypadal každý rok totožně. Stejně fotky Lenina i Stalina, totožné titulky a i velmi podobné články o VŘSR. Zlom nastává po dvou letech smrti Stalina v roce 1955, kdy už se v *Rudém právu* jeho fotky neobjevují a v roce 1956 již není ani téměř zmiňováno jeho jméno v článcích. Bylo to dané i tím, že se po smrti Stalina dostal k moci Chruščov, který začal s postupnou destalinizací.¹⁹⁸ Články

¹⁹⁷ Projev prezidenta republiky. *Svobodné slovo*. 8. 5. 1951, roč. 7, č. 107, s. 1.

¹⁹⁸ Kritika Stalinovy politiky a osobnosti zazněla v Chruščovovým projevu v roce 1956 na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v Moskvě. I přes to, že projev nebyl určený veřejnosti, se dostal celý text poměrně brzy i na Západ. Z československého vedení byl prvně informován první tajemník ÚV KSČ Antonín

především pojednávaly o historickém kontextu. Ale také se dostávalo do popředí, jak se Sovětskému svazu daří a v čem je napřed před západními mocnostmi. Byla to zkrátka ukázka toho, že socialismus je tou nejlepší cestou, kterou se mohly státy vydat. Proto se 7. listopad dostával do popředí před 28. říjen. Nejen tedy podle komunistické rétoriky, že bez 7. listopadu by nebylo 28. října, ale také díky přesvědčení, že socialismus je lepší než demokracie, která stejně za první republiky selhala.

5.4.2 60. léta

Změna diskurzu přicházela v období zlatých 60. let. Komunistický režim byl sice stále u moci, ale pominul čas teroru a masové nezákonnosti. Všechny změny přinesla nová vlna kritiky stalinismu v Sovětském svazu (od roku 1962) a těžká krize hospodářství v Československu. To v polovině 60. let donutilo konzervativní komunisty k ústupkům. V roce 1963 na sjezdu KSČ strana připustila otevřenou výměnu názorů a experimentování v oblasti kultury.¹⁹⁹

Nejdříve přišla změna v *Rudém právu* v roce 1966. Jan Fojtík²⁰⁰ začal psát o 28. říjnu a událostech ten den v roce 1918. Poprvé od roku 1948 se v komunistickém tisku objevovala jména typu – Rašín, Kramář, Masaryk, Wilson atd. Hned vzápětí se připomněla ještě Martinská deklarace. Poté se ale Fojtík zaměřil na situaci, kdy chtěl Kramář z vlasti udělat monarchii, ale při příjezdu 5. listopadu ze Ženevy do Československa pronáší slavnostní řeč, kde prohlašuje, že je stát svobodnou, demokratickou a lidovou republikou. Zde ale už historický kontext k říjnovým událostem roku 1918 končí a nastává návrat opět k tomu starému narativu: „z části buržoazních politiků učinil aktivní spoluviníky na tragickém konci předmnichovské republiky, z části pak bezmocné přihlížitele domnívající se, že zachrání vše ústupky a výzvami k pořádku.“²⁰¹ Fojtík poté připomínal znárodnění podniků, Říjnovou revoluci a 14. říjen 1918. Nakonec ale opět připomněl, že 28. říjen byl dnem naší státní svobody a samostatnosti, a proto by mělo být povinností socialistického státu se

Novotný, který následně informaci předal předsednictvím UV KSČ až více než měsíc po projevu. Destalinizace byla odstranění kultu Stalinovy osobnosti a stalinského politického systému.

¹⁹⁹ LEHÁR, Jan a kol. autorů. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. doplněné vydání. Praha: NLN, s. r. o., 2008, s. 772–773.

²⁰⁰ Jan Fojtík byl československý novinář, pedagog a politik Komunistické strany Československa. Pracoval jako redaktor *Rudého práva* a v roce 1969 se stal šéfredaktorem. Ve stejném roce se stal rektorem Vysoké školy politické ÚV KSČ.

²⁰¹ FOJTÍK, Jan. 28. říjen. *Rudé právo*. 28. 10. 1966, roč. 46–47, č. 298, s. 1.

k 28. říjnu hlásit. *Rudé právo* v roce 1967 ještě k 28. říjnu dodávalo „žádná společnost si nemůže dovolit přehlížet dílo minulých generací. Tím více to platí o společnosti socialistické, která vědomě navazuje na vše kladné z minulosti, rozvíjí tradice boje za národní a státní svobodu.“²⁰² Po únorovém převratu v době Stalina a Gottwalda se určitě nedalo uvažovat, že by se stát ubíral cestou za svobodou, a to ani v dobách po jejich smrti. Dalo by se ale předpokládat, že v 60. letech, kdy se teror komunismu zmírňoval, by se stát chtěl vydat cestou svobodnější, a navázat tak na prvky z dob první demokratické republiky. Karel Dobeš ve *Svobodném slovu* přistupoval k 28. říjnu taktéž velmi důstojně a snad i zpočátku objektivně. Ihned poté se líčení opět orientovalo na Velkou říjnovou socialistickou revoluci. Dobeš sice poukázal, že se o vznik Československa zasloužil T. G. Masaryk a československé legie, ale považoval to za jednostranný výklad. Větší váhu stejně přisuzoval říjnovým událostem v Sovětském svazu. Stejně jako *Rudé právo* apeloval Dobeš na to, aby se 28. říjen připomínal, aby československý lid pochopil souvislosti mezi vyhlášením samostatného československého státu a znárodněním v roce 1945, a díky tomu se ujasnil smysl 28. října, který směřuje do budoucnosti.²⁰³

5.4.3 Období normalizace

Po srpnových událostech v roce 1968 se pojetí 28. října v socialistických novinách vrátilo zpět k únoru 1948. I přes to, že si v roce 1968 Čechoslováci připomínali 50. výročí republiky, *Rudé právo* psalo o 28. říjnu trochu jinak. Nepřipomínalo si 28. říjen jako vždy s kritikou první buržoazní republiky, ale psalo o vzniku české socialistické politiky za první světové války. Vzpomínalo se na Bohumíra Šmerala, který byl spoluzakladatelem komunistické strany v Československu v roce 1921, a jeho nevydařené prosazení socialistického pojetí politiky ve střední Evropě.²⁰⁴ Dále *Rudé právo* uvedlo rozhovor s místopředsedou vlády ČSSR Samuelem Falťanem o 28. říjnu a Slovensku. Rozhovor skutečně pojednával o objektivním historickém kontextu za první republiky a postavení Slovenska. Bylo řečeno, jak se Slovensko ubránilo maďarizaci, bylo hospodářsky slabší a zaostalé za českými zeměmi a nedostalo se mu autonomie.²⁰⁵ Toto své tvrzení zakládali

²⁰² VRABEC, Václav. 28. říjen. *Rudé právo*. 28. 10. 1967, roč. 47–48, č. 298, s. 1.

²⁰³ DOBEŠ, Karel. 28. říjen. *Svobodné slovo*. 28. 10. 1967, roč. 23, č. 298, s. 1.

²⁰⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. Socialisté a národní osvobození 1918. *Rudé právo*. 28. 10. 1968, roč. 48–49, č. 294, s. 1.

²⁰⁵ DOUDĚRA, Karel. 28. říjen a Slovensko. *Rudé právo*. 28. 10. 1968, roč. 48–49, č. 294, s. 1.

Slováci na prohlášení, podepsané zástupci amerických Slováků a Masarykem v Pittsburghu na jaře v roce 1918. Skutečně Pittsburská dohoda o autonomii pojednávala. Masaryk ale později popřel, že by byl býval kdykoli pokládal pittsburské prohlášení za závazné pro příští strukturu Československa.²⁰⁶ Masaryk nemohl postupovat jinak, hrozilo by rozbití republiky. Kdyby vyhověl Slovákům s autonomií, druhý den by o stejná práva mohli žádat sudetští Němci.²⁰⁷ Všechny komunistický tisk zaplavily velké titulky o uzákoněné federaci. Dne 27. října 1968 přijalo Národní shromáždění ústavní zákon o československé federaci, kde rovnoprávné národy, jak český, tak i slovenský a všechny národnostní menšiny, měly nový ústavní základ.

V období normalizace se do popředí opět dostávala Velká říjnová socialistická revoluce před 28. říjen. „*Letošní 28. říjen spadá do dnů blížících se oslav šedesátého výročí Velké říjnové socialistické revoluce, která se stala počátkem světového revolučního procesu, z něhož se zrodila i naše národní svoboda.*“²⁰⁸ Komunisté si připisovali nejen svoje zásluhy za vznik první republiky, ale i za obnovení Československé republiky v roce 1945. Nebrali v potaz absolutně zahraniční nebo domácí odboj, ale pouze Sovětský svaz, Rudou armádu a dělnictvo. Z předchozích podkapitol víme, že komunistická propaganda vyčítala buržoazii nevyřešenou sociální, národnostní a hospodářskou otázku za první republiky. Když v roce 1968 přijalo Národní shromáždění nový ústavní zákon o československé federaci, začali se komunisté chlubit tím, že národnostní otázku, kterou prvorepubliková buržoazie nebyla schopna za dvacet let fungování vyřešit, právě oni vyřešili. V tomto narativu se nesl 28. říjen po celou dobu normalizace. Každým rokem *Rudé právo* československým občanům připomínalo, co se stalo během 28. října za komunistického režimu, hlavně v roce 1945, kdy došlo ke znárodnění, a poté rok 1968. Socialistický tisk kritizoval politiku první republiky a poukazoval na to, jak socialismus tyto jejich nedostatky v druhé polovině 20. století vyřešil.

5.4.4 Poslední léta komunistického režimu 1988–1989

Zlom nadešel až koncem 80. let. Prezident Gustav Husák dokonce při svém slavnostním projevu vzpomínal i na vojáky, kteří během války vstoupili do československých legií a zasloužili se o vznik státu. *Rudé právo* věnovalo 28. říjnu několik stran a jedna celá strana se věnovala dokonce i Martinské deklaraci. Jak už víme, ta byla hodně důležitá také

²⁰⁶ ZINNER, PAUL E. Československo: čtyřicet let. *Svědectví*. 1958, roč. 2, č. 2, s. 121.

²⁰⁷ KOSATÍK, Pavel. *Jiný T.G.M.* Vydání první. V Praze: Paseka s.r.o., 2018, s. 264–265.

²⁰⁸ Zdroj svobody. *Rudé právo*. 28. 10. 1977, roč. 57–58, č. 255, s. 1.

v rámci říjnových událostí. K celému článku se začaly přidávat i fotografie z oslav 28. října. Jsou zde symboly doby v podobě Václavského náměstí, kde se lid shromáždil na 28. října jak v roce 1918, tak v roce 1989. Dále byla zobrazována lípa svobody, kterou občané zdobili, a také nesměla chybět státní vlajka na Pražském hradě.

Ke změnám diskurzu v dobových tiscích na konci 80. let přispěla také Gorbačova přestavba. Michail Sergejevič Gorbačov se stal generálním tajemníkem v SSSR roku 1985, kdy si uvědomoval zaostalost Východu za Západem. Do sovětské politiky tak přišel s glasností a perestrojkou. Přestavba se soustředila na uvolnění cenzury a svobody v médiích a také na ekonomickou přestavbu SSSR. Gorbačovova přestavba se promítla v následujících letech i v ČSSR. Jakešův režim (1987–1989) se rozhodl ukázat trochu vlídnější tvář, a navenek aspoň předstíral, že bere na vědomí změnu kurzu v Moskvě.²⁰⁹ K symbolickým událostem patřila také návštěva Michaila Gorbačova v dubnu v roce 1987 v Praze. Čechoslováci Gorbačova přivítali s nadějí na lepší časy. Jinak to vnímali českoslovenští komunisté, kteří museli přestavbu akceptovat, i když s ní nesouhlasili. Dalším mezníkem přispívajícím k demokratizaci byla také kanonizace Anežky České, která proběhla těsně před revolucí 12. listopadu 1989. Českoslovenští komunisté tak souhlasili s vycestováním československých občanů do Říma.²¹⁰

V roce 1988 se pojetí 28. října začalo proměňovat. *Rudé právo* přišlo s projevy, které se přednesly na velké manifestaci den před 28. říjnem. Vedoucí tajemník Městského výboru KSČ v Praze Miroslav Štěpán uvedl, že „zasloužil se o to zahraniční i domácí odboj v čele s T. G. Masarykem, Edvardem Benešem, Milanem Rastislavem Štefánikem a další osobnosti.“²¹¹ Opět po dvaceti letech se v socialistickém tisku setkáváme s velikány 28. října. Samozřejmě, že Štěpán nezapomněl připomenout VŘSR, která se podle něho nejvíce zasloužila o vznik samostatného Československa, ale i tak to byl velký krok v tom, že se připomínal zahraniční i domácí odboj.

O demonstraci, která se konala 28. října 1988, jsme se již zmiňovali v kapitole o oslavách. *Svobodné slovo* o demonstraci informovalo jen minimálním článkem a stejně tak

²⁰⁹ JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: její historie od roku 1945*. Překlad Dalibor Výborný. V českém jazyce vydání druhé, v nakladatelství Prostor první. Praha: Prostor, 2017. xvi, 983 stran, s. 612–635.

²¹⁰ BERNATT-RESZCYNŠKA, Markéta. Až bude Anežka svatořečena, přijde do Čech svoboda. Prococtví se vyplnilo. In: *Paměť národa*. [online] 20. listopadu 2020 [cit. 2022–11–14]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/az-bude-anezka-svatorecena-prijde-do-cech-svoboda-prococtvi-se-vyplnilo>.

²¹¹ BOUDOVA Marie, KOHOUT Jiří. Mohutná manifestace na Václavském náměstí. *Rudé právo*. 28. 10. 1988, roč. 68–69, č. 255, s. 2.

učinilo i *Rudé právo*. Ještě znovu si připomeňme sovětský tisk, který obvinil z přípravy demonstrace zahraniční protisocialistická a emigrantská centra a také západní sdělovací prostředky. Ani nevíme, proč bezpečnostní složky zasahovaly, když 21. září 1988 byl federálním shromážděním opět 28. říjen ustanoven jako státní svátek. Když bychom se podívali do exilového *Českého slova*, objevíme v titulku velký nápis „*Policie zhanobila 28. říjen*“ a pod tím fotku bezpečnostních složek, jak stojí v zástupu proti demonstrantům. *České slovo* reagovalo na komunistický tisk. „*Blafy režimu, že za projevy nespokojenosti se současnou situací a s charakteristickým návrhem na smíření jsou zodpovědní zrádci emigranti, zahraniční výzvědné centrály a nepřátelské rozhlasové stanice, jsou trapnou, nejapnou lží a výmluvou, která je víc než školácká.*“²¹² Dále *Rudé právo* zamlžovalo čtenářům pravdu o tom, jak se policie při domovních prohlídkách dopouštěla trestných činů.

V roce 1989 se pojetí říjnových událostí v roce 1918 změnilo úplně. Josef Káňa v *Lidové demokracii* vzpomínal na 28. říjen, jak vše probíhalo, a jak by Čechoslováci měli být vděční za vznik republiky. Nepadla již ani zmínka o tom, že Československá republika vznikla díky VŘSR, ale vznikla logickým důsledkem politického vývoje a výsledky první světové války. Stejně jako za třetí republiky Káňa píše o tom, že sociální otázka nebyla sice za první republiky vyřešená, ale kritizuje také proces znárodnění, kvůli kterému republika vyrábí výrobky, které nejsou schopné konkurovat na zahraničních trzích a nevyhovují mnohdy ani potřebám na vnitřním trhu. Apeluje na to, aby Čechoslováci svou šanci díky „přestavbě“ nepromarnili a začali s přestavbou nejen hospodářského mechanismu, ale i mezilidských vztahů a morálních hodnot.²¹³ *Rudé právo* přišlo s velice nečekaným článkem, ve kterém psalo o říjnových událostech v roce 1918, které měly své hodnoty, a proto by se měla společnost jimi inspirovat, a pomoci tak k další cestě rozvoje státu a jeho postavení v Evropě i ve světě. *Rudé právo* nezpochybňuje ani zásluhy zahraničního odboje a konstatuje, že za samostatným vznikem Československa bylo úsilí Čechů a Slováků doma i v zahraničí a příznivé mezinárodní souvislosti.²¹⁴ V *Rudém právu* se setkáváme stále s připomínkou VŘSR, ale vidíme zde také změnu, jak se tyto dvě události propojovaly. Nepsalo se, že díky VŘSR vznikly státy v Evropě, ale že se pouze urychlil zrod samostatných států. *Rudé právo* přišlo i s fotkou, kde lidé zdobí lípu svobody.

²¹² Obušky. *České slovo*. 1988, roč. 34, č. 11, s. 1.

²¹³ KÁŇA, Josef. K výročí 28. října. *Lidová demokracie*. 26. 10. 1989, roč. 45, č. 253, s. 1.

²¹⁴ Dědici a pokračovatelé. *Rudé právo*. 27. 10. 1989, roč. 69–70, č. 254, s. 1.

5.5 Shrnutí

Narativ v dobovém tisku se za první republiky proměňoval tak, jak se v danou chvíli vyvíjely politické události. *Lidové noviny* připisovaly vyšší zásluhy zahraničnímu odboji za vznik Československé republiky. Naopak *Venkov* si zahraniční odboj vůbec nepřipomínal a připisoval nejvyšší zásluhy Antonínu Švehlovi. Kdo se tedy o 28. říjen zasloužil nejvíce?

Jedni se radovali, druzí truchlili. Zatímco český tisk se z 28. října radoval a slavil jej důstojně každý rok, nedalo se to samé říci o slovenském tisku. Noviny *Slovák* se proti 28. říjnu vyhraňovaly a přednost dávaly 30. říjnu. Je zcela pochopitelné, že si Slováci stáli za Martinskou deklarací, ale státní převrat v Praze roku 1918 měl neustále větší váhu. HSĽS si sice stěžovala, že Češi nedostali svých slibů, a proto byl 28. říjen pro ně den smutku. Je důležité si ale položit otázku, zdali by Československá republika bez státního převratu v Praze vznikla, a Slováci by tak dál nemuseli čelit maďarizaci, kterou byli dlouhodobě ohroženi.

Mnohem složitější to bylo v německém pohraničí, kde se sudetští Němci jen těžko vyrovnávali s novým československým státem, a proto si odmítali připomínat 28. říjen. Noviny *Reichenberger Zeitung* nepřistupovaly k tak radikálnímu výkladu jako noviny *Slovák*, k 28. říjnu se vyjadřovaly spíše neutrálně. Dokonce v jednom čísle můžeme vyčíst naději na to, že sudetští Němci budou jednou uznávat 28. říjen jako státní svátek. To se ale bohužel během první republiky nepodařilo.

Radostný tón se během třicátých let obrátil, když se v Německu dostal k moci Hitler a v Československu zvítězili ve volbách němečtí nacionalisté. Podle novin *Slovák* Slováci usilovali o vlastní samostatný stát. Český tisk vnímal ohrožení demokracie, kterou Čechoslováci 28. října v roce 1918 přijali. *Slovák* byl vůči 28. říjnu ještě radikálnější než ve dvacátých letech, kritizoval československou politiku a začínal vidět naději na samostatný stát. Netrvalo to ale dlouho, když byl 14. března 1939 vyhlášen Slovenský stát a 15. března 1939 Protektorát Čechy a Morava.

Komunistické *Rudé právo* se za dob protektorátu vyjadřovalo k 28. říjnu pozitivně. V tuto dobu nebyla za protivníka označována buržoazní politika, ale jiný nepřítel a tím byl

nacismus. *Rudé právo* povzbuzovalo všechny Čechoslováky, aby bojovali za svoji svobodu a nenechali se utlačovat jako z dob před rokem 1918.

Stále jako za první republiky trvalo *Rudé právo* na tom, že za vznikem Československa stojí Velká socialistická říjnová revoluce a lid. Komunistický tisk dopředu hlásal heslo „nový 28. říjen.“ Mělo to připadat na datum, v němž bude poražen nacistický režim.

Exilový tisk *Čechoslovák* si taktéž připomínal 28. říjen podobně jako *Rudé právo* v duchu nadějí na lepší zítřky. Dále se vzpomínalo na první demokratickou republiku, jak i přes veškeré její chyby, bylo lidem dobře. Když svítalo na lepší časy a válka se chýlila ke konci, proměňoval se charakter ze vzpomínání na víze do budoucí třetí republiky s tím, aby se neopakovaly stejné chyby jako v době Mnichova.

Slovenský *Slovák*, si vytvořil tzv. „nový říjen“ z data, kdy vznikl Slovenský stát 14. března 1939. Nepřipomínal si vůbec 28. říjen a ani 30. říjen, kdy byla podepsána Martinská deklarace. Tisova propaganda vypukla na Slovensku natolik, že popírala samotnou existenci Martinské deklarace. Noviny *Slovák* byly radikální již za první republiky a bylo tomu tak i v době druhé světové války. To se nelíbilo slovenským občanům v exilu, kteří na 28. říjen i na 30. říjen vzpomínali a věděli, jak důležitý zlomový okamžik pro Slováky říjnové události byly, a kritizovali současnou politickou situaci na Slovensku.

Po skončení druhé světové války se v komunistickém tisku pohled na 28. říjen a první republiku změnil. Komunistické myšlenky měly po druhé světové válce v Československé republice velký úspěch, jelikož občané byli vděční Rudé armádě, že je zachránila před nacistickým režimem. Tyto sympatie byly dosvědčeny volbami v roce 1946, kdy v Čechách komunisté zvítězili, ale na Slovensku zvítězila Demokratická strana. Komunistická propaganda útočila na slabiny demokracie za první republiky a snažila se občany přesvědčit, že nejlepší cestou je socialismus.

Narativ *Rudého práva*, který se objevoval za války, se rapidně změnil. Za protektorátu bylo úhlavním nepřítelem nacistické Německo a *Rudé právo* vyzývalo občany, aby se před nacismem bránili. *Rudé právo* s radostí vzpomínalo na 28. říjen, kdy vznikla samostatná republika, a dokonce připomínalo i ideály za první republiky jako bylo sjednocení národa, vlastní práva, samostatnost a národní svoboda. Obrat o sto osmdesát stupňů přišel po druhé světové válce, kdy komunistická strana porazila svého nepřítele. Za třetí republiky se začala pomalu, ale jistě rozrůstat komunistická propaganda. Jelikož se komunisté snažili prosadit

svůj režim i v Československu, začali okamžitě kritizovat demokratickou politiku za první republiky. S tím byl spojen i 28. říjen. Když komunisté začali provádět v Československu změny, 28. říjen pomalu ustupoval do pozadí. S 28. říjnem se začal srovnávat 5. květen, připomínalo se podepsání dekretů o znárodnění. Komunisté dělali vše proto, aby se na 28. říjen zapomnělo. Naštěstí po celou dobu trvání třetí republiky mohly stále vycházet i demokraticky orientované tisky, a tak se československý občan mohl na komunistickou rétoriku podívat i z druhé strany. Jedním z velkých kritiků komunistického režimu byl Ferdinand Peroutka, který se zastával demokratických prvků první republiky, i když si byl sám dobře vědom, že měla své nedostatky. Peroutka kritizoval komunismus již v době první republiky, kdy v roce 1924 uspořádal anketu v *Přítomnosti* s názvem „*Proč nejsem komunistou?*“, kam svou odpověď přispěli i další intelektuálové, jako byl například Karel Čapek nebo Josef Kopta. Jedním z jeho nejznámějších článků vyhraněných proti komunismu byl „*O praporu rudém a šedivém.*“²¹⁵

Po únorovém převratu v roce 1948 se komunistická propaganda rozjela naplno. Za komunistického režimu byl 28. říjen zrušen jako státní svátek a připomínal se pouze při jubilejních výročích. Tím prvním byl rok 1948, kdy se prezident Klement Gottwald o 28. říjnu zmínil, avšak větší váhu přikládal 14. říjnu, kdy v roce 1918 proběhla generální stávka. Kritika první republiky a demokracie gradovala mnohem více než za třetí republiky. Nejvíce Gottwald kritizoval události okolo Mnichova a skutečnost, že Československo odmítlo pomoc Sovětského svazu.

Za první republiky se politické strany dohadovaly, kdo měl větší zásluhy za vznik samostatného státu a komunistická rétorika měla v tomto směru naprosto jasno. O zahraničním a domácím odboji se již vůbec nemluvalo, dokonce se zpochybňovalo, že by se zahraniční odboj a západní mocnosti mohly zasloužit o vznik samostatných národů v Evropě. Komunisté viděli pouze dvě události, a to 14. říjen, ale hlavně VŘSR. *Rudé právo* bylo za třetí republiky radikálnější než *Svobodné slovo*. Po roce 1948 si byla svým narativem obě periodika rovna. Po celá 50. léta se dostával v dobovém tisku do popředí Den znárodnění na 28. říjen a oslavy 28. října zastínily oslavy VŘSR 7. listopadu.

Komunistická propaganda začala obracet historická fakta. Uváděla nepravdivé informace o demokratické první republice a stavěla se do role obětí, která byla za první republiky pronásledována. Začala uvádět různé aspekty demokracie, které paradoxně spíše

²¹⁵ PEROUTKA, Ferdinand. O praporu rudém a šedivém I. *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 1, s. 1.

vystihovaly komunistický režim, nikoli demokracii. Roli oběti vystřídala ihned role zachránců. A socialismus byl tou nejlepší volbou, kterou se Československo mohlo ubírat.

Kvůli silné cenzuře, která v Československu probíhala, si občané nemohli zjistit pravdivé informace, ale exilový tisk o 28. říjnu psal a vzpomínal na něj. Taktéž se vyjadřoval ke komunistické propagandě, jak znehodnocovala demokratickou první republiku, falšovala československé dějiny, a vykresloval úplně jiný pohled na komunistickou stranu za první republiky.

Během 60. let, kdy v Československu pominul čas teroru a masové nezákonnosti, se začal měnit narativ v dobovém tisku. Změny přinesla nová vlna kritiky stalinismu v roce 1962 a těžká krize hospodářství v Československu. Opět se v novinách začala objevovat jména velkých osobností, které nemohly být v 50. letech nikde v oficiálním tisku zmiňovány. Kromě 28. října, který se v druhé polovině 60. let začal opět připomínat, se začalo vzpomínat i na Martinskou deklaraci. Samozřejmě obrat k prvorepublikovému pojetí svátku nebyl možný. Stále se s ohledem na říjnové události připomínala VŘSR, znárodnění podniků roku 1945 a 14. říjen 1918.

Po srpnových událostech v roce 1968 a dalších letech normalizace se líčení vzniku republiky vrátilo do situace, kdy se k 28. říjnu přistupovalo zase jinak. Již nebyl zmiňován historický kontext, žádné osobnosti s ním spojené a k 50. výročí byl připomínán vznik české socialistické politiky za první světové války. Kolik jsme těch 28. říjnu vlastně měli? Komunistický režim měl tendence všechny změny, které v politice nastaly, uzákonit přesně na či kolem 28. října. Již za třetí republiky byly 28. října 1945 znárodněny podniky, rok na to byla vyhlášena dvouletka a v roce 1948 pětiletka. Aby toho tedy nebylo málo, přesně 27. října 1968 přijalo národní shromáždění ústavní zákon o československé federaci. Čím víc událostí se v říjnu stalo, tím více ustupoval 28. říjen z roku 1918 do pozadí.

Poslední změna přišla až v druhé polovině 80. let, hlavně v letech 1988 a 1989. Při jubilejním výročí v roce 1988 prezident Gustav Husák při svém slavnostním projevu začal vzpomínat i na československé legie, které se zasloužily o vznik státu. Vždy byla možnost nalézt v dobovém tisku alespoň jeden článek věnovaný 28. říjnu. Ke konci 80. let byla o státním převratu napsána kapitola na několik stran a součástí byly i dobové fotografie z oslav. Byli jsme seznámeni se symboly 28. října v podobě Václavského náměstí, lípy svobody a vyvěšené státní vlajky na Pražském hradě. Demonstrace, které probíhaly v roce 1988, socialistický tisk zmiňoval pouze minimálně a s obviněním, že za to mohou zahraniční

protisocialistická a emigrantská centra. V roce 1989 bylo na 28. říjen vzpomínáno konečně jako na velkou událost, která Čechoslovákům přinesla svobodu. Den vzniku republiky nebyl vůbec připomínán v kontextu VŘSR. Naopak byl kritizován proces znárodnění. Socialistický tisk vzpomínal na hodnoty, které měla první republika a které by měli občané využít během „přestavby“, a pokračovat tak v masarykovských hodnotách.

6 Svátek 28. říjen v dobových učebnicích

6.1 První republika

Za první republiky kromě enormního vzrůstu obecných a měšťanských škol po území Československa byly zakládány nově i české střední školy. Poté vznikaly i nové české vysoké školy, jako byla v roce 1918 vysoká škola zvěrolékařská v Brně a následující rok v Brně přibyla druhá česká univerzita s právnickou, lékařskou, filozofickou a přírodovědeckou fakultou.²¹⁶

V období první republiky byl dějepis samostatně vyučován na vyšších odborných a měšťanských školách, jelikož na nižších stupních se dějepis soustřeďoval v prvouce či následně ve vlastivědě. Výuka dějepisu byla ovlivněna z velké části pozitivistickými tradicemi, které zdůrazňovaly historická fakta a události (snaha vyloučit subjektivismus a spekulace) a politické dějiny.²¹⁷ Stejně jako učebnice dějepisu pro obecné, tak měšťanské školy měly studenta převážně seznámit s dějinami vlastního národa a s nejdůležitějšími událostmi světových dějin, které měly význam pro vznik československého státu. Učebnice dějepisu v první řadě studenta seznamovaly s historickým kontextem a cestou k 28. říjnu. Nesměly chybět velké osobnosti, které se o 28. říjen zasloužily. Nejprve byl student seznámen s životem a myšlenkami T. G. Masaryka. Na dalších stranách už se mluvilo o zahraničním odboji a k Masarykovi se přidával E. Beneš a M. R. Štefánik. Nemohly chybět ani československé legie a jejich neslavnější vítězství u Zborova v roce 1917. Bitvu u Zborova si Čechoslováci připomínali taktéž za první republiky. Byla důležitou součástí při vzniku samostatného státu. Bez československých legií by československý stát nevznikl. Češi se po třech stech letech chopili zbraní proti habsburské monarchii. Vykládali si bitvu jako vykoupění za porážku protestantských českých sil římskokatolickými Habsburky v bitvě na Bílé hoře. Bitvu si připomínali pouze Češi a Slováci. Němci a Maďaři nikoli, protože v první světové válce stáli na straně poražených. Komunisté se za první republiky pokusili přivlastnit vzpomínku na tento boj v duchu svých politických cílů. Ačkoli legionáři později bojovali

²¹⁶ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992, s.72.

²¹⁷ JIREČEK, Miroslav. *Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–2013*. [online]. Brno, 2014 [cit. 2022-06-04]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/wclvvo/?lang=cs>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc., s. 82.

proti bolševikům, českoslovenští komunisté si legionáře, kteří bojovali u Zborova, i jejich cíle přivlastnili. Opět jako u 28. října byla komunistická rétorika stejná jako u oslav Zborova. Komunisté také věřili, že bitva u Zborova „odčinila“ bitvu na Bílé hoře, ale zdůrazňovali třídní složku legionářů, kteří tehdy položili život za samostatné Československo, což byli dělníci snící o státě sociální rovnosti. Komunisté také tvrdili, že vládnoucí buržoazie nesplnila „slib Zborova“ (sociální revoluci). Za první republiky se začaly stavět i pamětní místa padlým legionářům. V československém kontextu hrob neznámého vojína, který měl symbolizovat všechny válečné padlé, měl význam pouze pro Čechy a Slováky.²¹⁸ Přes zahraniční odboj se učebnice zabývaly domácím odbojem, a jak to v českých zemích během první světové války vypadalo. Zazněla převážně kritika vlády, která pronásledovala národ, a hlavně představitele domácího odboje. Student byl dále obeznámen s těmi největšími pojmy a milníky v dějinách jako Pittsburská dohoda, Maffie, Washingtonská deklarace apod.

Poté už se učebnice zabývaly samotným státním převratem a začínalo se slovy „*Osmadvacátý říjen 1918, nejkrásnější den české historie.*“²¹⁹ Nezapomínalo se ale ani na Slováky a byla také vysvětlena Martinská deklarace 30. října 1918 v Turčianském Svätém Martině. Mlčoch o státním převratu psal vítězným stylem. Popisoval, jak Čechové slzeli a objímali se z vítězství po tolika útrapách z doby Habsburků. Poté se dále věnoval Pařížské mírové konferenci a prvnímu patnáctiletí Československa. Zde se studenti dozvěděli o vzniku Sudetenland a neúspěšném odtrhnutí od republiky. „*Němci byli od staletí zvyklí poroučeti, proto se zprvu nemohli smířiti s ČSR.*“²²⁰ Dále se učebnice o menšinách již nezmiňovala.

Německé učebnice za první republiky se od českých zdárně lišily. Gustav Treixler přistupoval jak k popisu první světové války, tak ke zrodu Československa spíše z obecnějšího globálního hlediska než čistě cestou ke zrodu Československa. Nevysvětloval v učebnicích zahraniční nebo domácí odboj, ani významné dohody, které byly podepsané za první světové války. Psal spíše obecné informace, jak probíhala první světová válka. Taktéž tomu bylo i o 28. říjnu a prvních letech republiky. Byl to pouhý stručný popis státního převratu, mírové konference v Paříži a politický systém. Studenti se tak nedozvěděli, co vedlo ke vzniku republiky, neměli šanci poznat významné představitele.

²¹⁸ WINGFIELD, Nancy M. *Flag wars and stone saints: how the Bohemian lands became Czech*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007, s. 184–190.

²¹⁹ MLČOCH, Jan. *Učebnice dějepisu pro měšťanské školy: upravena podle normálních učebních osnov z r. 1932*. III. (Pro třetí třídu), Novověk. V Praze: Československá grafická Unie, 1935, s. 113.

²²⁰ Tamtéž, s. 116.

Nebylo tomu tak u všech německých učebnic. Například Anton Altrichter ve svých učebnicích zmiňoval domácí odboj Mafii, kdy byli Karel Kramář s Aloisem Rašínem zatčeni, nebo zahraniční odboj a jeho úlohu ve světě. Nezapomněl ani zmínit československé legie a bitvu u Zborova. Je zde ale určitá absence taktéž podepsaných významných dohod, které byly podstatné pro vznik Československa. O státním převratu Altrichter napsal taktéž jako Treixler velmi stručně ve dvou větách. „*Vznik státu. Dne 28. října převzal státní moc v Praze národní výbor.*“²²¹ Více se 28. říjnem nezabýval a okamžitě popsal události o vzniku Sudetenland. Vyhlášením německých provincií 29. října 1918 se německé učebnice zabývaly více než 28. říjnem. Velký důraz tomu přikládal Ernst Steinitz, který dokonce vysvětloval, proč se německým Čechům Sudetenland nepodařilo osamostatnit „*Bylo to všeobecnou únavou německého obyvatelstva z války, vytvořit pevnou organizaci a bránit nové státní útvary proti.*“²²² Dále se němečtí autoři ve svých učebnicích moc nezmiňovali o významných osobnostech té doby. Treixler prezidenta Masaryka zmínil jen v kontextu při cestě do Ameriky během první světové války, zatímco Altrichter ve své učebnici věnoval samostatnou kapitolu životu Tomáše Garrigue Masaryka.

Němečtí a čeští studenti tak o cestě ke vzniku samostatného Československa dostávali odlišné informace. Německé učebnice se méně zabývaly československými legiemi. Jak čeští, tak i němečtí studenti měli kvůli učebnicím odlišný pohled na samotné vyhlášení republiky. České učebnice se zabývaly především státním převratem a Martinskou deklarací. Německé učebnice se více zaměřovaly na neúspěšné vyhlášení německých provincií, které se v českých učebnicích vyskytovalo málo.²²³

V českých učebnicích za první republiky nemohly chybět ani symbolické fotografie T. G. Masaryka v Chicagu, poté když se už jako prezident Osoboditel vracel z Ameriky domů do Československa. A zde se začíná tvořit kult osobnosti T. G. Masaryka, který trvá po celou dobu první republiky. Masaryk byl v době první republiky velice respektován a lidé k němu vzhlíželi s úctou, protože to byl jeden ze žijících symbolů první republiky, kdo osvobodil Čechoslováky z Rakouska-Uherska. Kult osobnosti Masaryka už se tvořil právě tím, že navštěvoval sám osobně města v Československu. Spousta měst oslavovala

²²¹ ALTRICHTER, Anton. *Lehrbuch der Geschichte für die unteren Klassen der Mittelschulen. Teil I, Geschichte des Čechoslovakischen Staates*. Brunn: Rudolf M. Rohrer, 1925. s. 87.

²²² STEINITZ, Ernst. *Landes- und Staatskunde der Čechoslovakischen Republik: als Lehrbuch der Geographie, Geschichte und Bürgerkunde für die oberste Klasse der mittleren Lehranstalten, sowie zum Gebrauche beim Selbststudium*. B. Leipa: Johann Künstner, 1924. s. 184

²²³ ŠMAJSTRLOVÁ, Dana. *Učebnice dějepisu a občanské nauky v období první republiky (1918–1989)*. Olomouc 2020. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D., s. 108.

narozeniny T. G. Masaryka, které připadaly na 7. března. Nejvíce se ale tvořil kult osobnosti prostřednictvím pomníků po celém Československu. Již v předchozích kapitolách jsme zmiňovali, jak byly odstraňovány pomníky Josefa II. a začaly se stavět pomníky T. G. Masaryka. Prvního pomníku se Masaryk dočkal již v srpnu v roce 1919 v Loučce u Litovle. Největší vlna pomníků proběhla až s jubilejními oslavami desátého výročí v roce 1928. Velký problém s umístěním prezidentova pomníku mělo hlavní město. Od roku 1925 padlo již několik návrhů, ale ani jeden z nich nebyl úspěšný. Debata na nějakou dobu utichla a otevřela se až v roce 1936, kdy se 2. listopadu vypsala na postavení Masarykova pomníku soutěž, která i přesto stejně nedopadla, a tak se Masaryk své sochy v Praze nedočkal. Další vlna Masarykových pomníků probíhala v druhé polovině 30. let po jeho abdikaci a následné smrti v roce 1937.²²⁴ Další aspekt osobnosti kultu bylo taktéž přejmenování ulic či náměstí po celém státě, která nám zůstala v některých městech dodnes. V Brně byla i po Masarykovi pojmenovaná univerzita. Většina odhalení pomníků symbolicky připadala právě na oslavy 28. října. Na fotkách v učebnicích T. G. Masaryk vystupoval ve svém armádním obleku s vysokými naleštěnými botami a obvykle seděl na koni. „*Stejně jako František Josef I. byl Masaryk poctěn moderními způsoby, které mu udělaly jméno a tvář.*“²²⁵ T. G. Masaryk měl s císařem Františkem Josefem I. totožné rysy v kultu. František Josef I. byl také zobrazován ve vojenské uniformě, i když byl doma v císařském paláci, taktéž ráno vstával brzy, pravidelně cvičil jako prezident Masaryk. Jak moc důležitý Masaryk pro Českoslováky byl, bylo zřejmé v roce 1937, kdy prezident zemřel. Byly vyhlášeny dny státního smutku, prezident měl státní pohřeb, kterého se účastnilo mnoho lidí. Masarykův kult měl i mezinárodní ohlasy. V zahraničí byl Masaryk díky tomuto kultu považován za představitele svého státu a reprezentanta hodnot, které údajně manifestoval, jako byla láska ke svobodě, oddanost pravdě, spravedlnosti a vyznávání wilsonovských demokratických ideálů. Hlavním smyslem kultu bylo vytvořit citové pouto mezi obyvateli nového, roztržitého Československa a jejich novým prezidentem. Ostatní nové poválečné národy v Evropě čelily podobným výzvám a podobně se snažily přesvědčit svou veřejnost, aby se ztotožnila s jejich novými vůdci a vládami a jejich novou politikou.²²⁶ Masaryk byl žijícím symbolem první republiky, kde mělo dojít k obrodě společnosti, jak si Masaryk sám přál a tvrdil, že by to měla být otázka několik let, než se společnost promění. Byl tak jako první prezident zobrazován i

²²⁴ HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1997, ©1996., s. 191–197.

²²⁵ WINGFIELD, Nancy M. *Flag wars and stone saints: how the Bohemian lands became Czech*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007, s. 192.

²²⁶ ORZOFF, Andrea. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 119.

v samotných učebnicích v letech 1938. „ *který svou osvobozenskou činností dal světlý příklad práce pro stát, jeho pokoj a blaho. Velký význam ocenila i cizina.*“²²⁷

6.2 Druhá republika a Protektorát Čechy a Morava

Od Mnichova a poté i v protektorátu procházely učebnice přísnou kontrolou a byly vymazány veškeré informace, které by se týkaly československé samostatnosti a vše, co by připomínalo samostatnou republiku. Nesměla se vyskytovat ani zmínka o tom, že Němci a Češi stáli proti sobě. Přišel zákaz dosavadních učebnic dějepisu, zeměpisu, češtiny a němčiny, a poté došlo ke změnám školních osnov. První osnovy byly vydány v roce 1939. Začali se přeškolovat učitelé dějepisu, zeměpisu a biologie, kteří měli do výuky vnést „říšskou myšlenku.“ Dvacet let první republiky bylo v učebnicích interpretováno jako krátkodobé vymknutí se českých zemí z dějinné závislosti na německé říši. Odmítalo se pojetí samostatných českých dějin a dokazovalo se, že správný výklad historie česko-moravského území vychází z historické skutečnosti tisícileté vazby českých zemí a říše. Podobnými argumenty měla být také vyvrácena „nesmyslnost“ Masarykovy a Benešovy politiky vedoucí k vytvoření samostatného Československa. V květnu roku 1941 muselo ministerstvo školství zajistit dohled německých inspektorů nad výukou dějepisu na českých školách, jelikož čeští učitelé neskýtali záruku velké politické odpovědnosti při výuce dějepisu. V listopadu roku 1941 byla zakázána výuka dějepisu na všech českých školách. V listopadu 1942 se výuka dějepisu vrátila, ale byly vykládány pouze dějiny Třetí říše, od roku 1943 pak i obecné dějiny.²²⁸

Od léta roku 1940 se nesměly v tiskopisech, vyhláškách, nápisech zobrazovat slova jako například „český“ a „státní.“ Dne 2. září 1939 vyšel příkaz od říšského protektora, aby byly okamžitě odstraněny ze škol nevhodné obrazy, jako byly legionářské scény a výjevy z bojů s Němci. Také ihned musely být odstraněny portréty prezidenta Edvarda Beneše a na místo nich byly vyvěšeny portréty prezidenta Emila Háchy a vůdce Adolfa Hitlera. Taktéž zmizel kult osobnosti T. G. Masaryka. V listopadu roku 1938 napsal Jaroslav Durych článek

²²⁷ PEŠEK, Josef. *Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol. I., Pověsti a obrazy z dějin národa československého pro první třídu středních škol.* Ilustroval Mikoláš ALEŠ. V Praze: Nákladem Profesorského nakladatelství a knihkupectví, 1932, s. 108

²²⁸ DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie.* Vyd. 1. V Praze: Národní filmový archiv, 1996, s. 66–77.

v časopise *Lumír*, ve kterém Masaryka ostře kritizoval. Článek vyvolal vlnu protimasarykovských nálad, jež se rozšířily i do dalších médií.²²⁹ Zanedlouho se po celém území začaly Masarykovy pomníky odstraňovat. Němci se snažili na odstranění pomníků moc neupozorňovat, proto je odbavovali v noci.²³⁰ Dále německá policie kontrolovala ve školách odstranění závadných obrazů a učebních pomůcek. V některých oblastech protektorátu se učitelé předpisy řídili, ale většina nevyvíjela iniciativu ke změnám výuky, pokud jim to nebylo přímo nakázáno. Dokonce se na některých školách nadále vyučovala československá hymna. V dubnu 1941 bylo přikázáno, aby se studenti učili německou hymnu. Mladí Češi, kteří se podíleli na akcích na obranu Československa, pokládali T. G. Masaryka a Edvarda Beneše za velikány českých dějin první republiky. Odkaz T. G. Masaryka se stal tmelícím prvkem zahraničního odboje. Vysoké školy byly 17. listopadu roku 1939 na tři roky zcela uzavřeny. Bylo to hlavně z důvodu (jak uvedl i před norimberským soudem K. von Neurath), že česká inteligence byla nejvýznamnější překážkou německo-české spolupráce. Uzavření škol bylo také na popud demonstrace z 28. října v roce 1939, při níž byl vážně zraněn student Jan Opletal, který zemřel 11. listopadu 1939. V roce 1942, kdy končila tříletá lhůta uzavření českých škol, se nacisté dál netajili, že nepřipustí jejich znovuotevření.²³¹

6.3 Třetí republika

Po osvobození Rudou armádou bylo obnoveno vyučování na všech školách, kromě vysokých škol. Ty se otevřely až později, kdy byl začátek školního roku.

Proměna školství proběhla ještě ve válečném období v tzv. Košickém vládním programu. Provedena měla být úprava našeho poměru k německé a maďarské kultuře. Dále měla být zesílena slovanská orientace a nově měl být budován vztah k Sovětskému svazu. Tudíž z učebnic mělo být odstraněno vše, co šlo proti Sovětskému svazu. Na prvním místě z cizích jazyků měl být vyučován ruský jazyk. Pokud za první republiky měla česká historická paměť odkazovat na Masarykovu humanitu, po druhé světové válce do učebnic pronikal komunismus. V průběhu celého komunistického období nebyl ideologický pohled

²²⁹ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*. 1. vydání. V Brně: CPress, 2017, s. 240.

²³⁰ HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1997, ©1996., s. 200.

²³¹ DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Vyd. 1. V Praze: Národní filmový archiv, 1996, s. 38–58.

příliš zásadně změněn. Ani události okolo 28. října nevěnovaly učebnice tak velkou pozornost. Sotva byl připomenut zahraniční a domácí odboj a průběh státního převratu v říjnu roku 1918. Co si můžeme za třetí republiky ještě povšimnout, že učebnice stále psaly o tom, jak Masaryk vyjednával v zahraničí a chtěl se zasloužit o vznik československého státu. „*Celý jeho život byl vždy službou národu a lidstvu [...] však byl na to hrd, že jsme na své osvobození nemusili nikde prosit o hmotnou pomoc, že vše jsme si sami dali a zaplatili.*“²³² Dále učebnice uváděly, že se stejně jak zahraniční, tak i domácí odboj zasloužil o vznik státu. „*Zahraníční odboj vyvolával naději a živější činnost doma, domácí odboj ulehčil práci zahraničnímu, který se i spojenců mohl opírat o vůli svého národa doma k osvobození.*“²³³ Za třetí republiky se v učebnicích vyskytovaly významné osobnosti. Kult T. G. Masaryka se po druhé světové válce nijak zvlášť již nepřipomínal, tak jako za první republiky. Jeho fotografie není možné nalézt ani v dobových učebnicích. Zato se opět po roce 1945 obnovily Masarykovy pomníky. Pokud se sochy podařilo skrýt, tak se znovu vrátily na původní místo nebo se pořizovaly kopie. V Praze se opět zabývali Masarykovým pomníkem a jeho umístěním. Rozhodnuto nakonec bylo až 14. září v roce 1947, kdy stál na Újezdě základní kámen pomníku T. G. Masaryka.²³⁴ Edvard Beneš se snažil obnovit „Masarykovo Československo“ a jeho ideály. Nebyl ale úspěšný.

6.4 Komunistický režim 1948–1989

Po únorovém převratu v roce 1948 byly ve školství provedeny další změny. Byla odstraněna vícekolejnost školství a byla zavedena jednotná škola pro všechny děti od 6 do 15 let. Po roce 1948 byl zesílen i vliv Sovětského svazu a došlo k ideologickému zneužití našeho školství. Byla zavedena správná ideově-politická výchova v dějepise. Byl kladen důraz na výuku ruského jazyka a na studium sovětských děl. Výuka dějepisu byla zařazena jako povinný předmět na středních školách (školách druhého stupně). Školské osnovy měly za cíl studenta vychovávat politicky, především k nově lidovému demokratickému státu. Studenti se měli vzdělávat v duchu národních tradic a humanitních ideálů krácejících cestou socialismu. Studenti měli být vedeni k vlastenectví, které bylo zastáváno pracujícím lidem a stoupenci

²³² SOCHOR, Jaroslav. *Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol*. Díl IV., pro čtvrtou třídu, Od Velké revoluce dodnes. V Praze: Česká grafická unie, 1947, s. 105.

²³³ Tamtéž, s. 107.

²³⁴ HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomněnky*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1997, ©1996., s. 200–201.

socialismu. Velký důraz byl kladen na dějiny světové. Národní dějiny českých a slovenských zemí byly taktéž připomínány, ale spíše ve spojitosti se světovými dějinami, aby studenti pochopili vývoj socialismu a komunismu.²³⁵

Novodobé dějiny za socialismu, tak jako v dobovém tisku, následovaly hned za kapitolou o první světové válce. Celá kapitola byla věnovaná Velké říjnové socialistické revoluci a po ní následovala kapitola o vzniku Sovětského svazu. Zatímco učebnice za první republiky studenty seznamovaly s tím, jak československý lid 28. října dosáhl svobody a demokracie československého státu, komunistické učebnice nepovažovaly 28. říjen za národní osvobození. Byl to pouze vznik československého státu. „*Dělnictvu, které stálo v čele dalšího boje za spravedlivé uspořádání poměrů v nové republice, chybělo opravdové vedení.*“ Komunistická ideologie zpochybňovala vedení republiky a další její kroky. Celá kapitola o vývoji Československa se nesla v duchu, jak dělnictvo bojovalo proti pravicovým vůdcům a snažilo se o prosazení proletariátu. „*Lid skoncoval s Rakouskem-Uherskem. Dělnická třída, řídíc se příkladem ruského proletariátu, oslabila svým odbojem habsburskou monarchii a v rozhodné chvíli svrhla její vládu. Ale buržoazie, ovládající Národní výbor, se ihned obratně uchopila moci.*“²³⁶ Zajímavostí jsou také učebnice pro nižší stupeň, které jsou psané v epické formě, nikoli odborně jako jiné učebnice. Například v učebnici pro páté ročníky základních škol z roku 1962 byla VŘSR a politická situace v Rakousku-Uhersku popsána formou dopisu. Dialog probíhal mezi legionářem na ruské frontě, který informoval svého kamaráda, jenž pobýval v českých zemích. Vše bylo podané tak, aby žák základní školy pochopil, že socialismus zachránil nejen Rusy v carském Rusku, ale rovněž, že je komunistická ideologie budoucností ostatních států. „*Prý si udělají pořádek, že si rozdělí půdu, kterou dosud měli jen velkostatkáři, teď však že každý rolník musí dostat kus svého pole. Zkrátka, že si budou teď u nich vládnout sami dělníci a rolníci. [...] Cožpak je tohle všechno možné? Vždyť by to byl ráj na zemi.*“²³⁷ Legionář z ruské fronty popisoval ruskou revoluci jako splněný sen. „*Však se ale už od ruské revoluce učíme. [...] Kéž se, milý bratře, i nám toto vše splní, v což nyní už pevně věřím. Ale až k tomu dojde, nesmíme nikdy zapomenout, že musíme být našim ruským bratřím*

²³⁵ JIREČEK, Miroslav. *Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–2013*. [online]. Brno, 2014 [cit. 2022-06-04]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/wclvvo/?lang=cs>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc., s. 158–168.

²³⁶ *Dějiny doby nové a nejnovější: učební text dějepisu pro 8. ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. Učebnice pro všeobecně vzdělávací školy., s. 69.

²³⁷ KRATOCHVÍL, Miloš Václav a Václav DŘEVO. *Obrázky z našich dějin: Učebnice dějepisu pro 5. roč. zákl. devítileté školy*. 8., nezm. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962. Učebnice všeobec. vzdělávacích škol, s. 91

vděční. *Bez jejich revoluce, která otřásla vším starým světem, bychom se toho sotva brzo dočkali.*²³⁸ Studenti měli mít vřelý cit socialistického vlastenectví. Měla to být láska k lidově demokratické republice, láska ke KSČ a věrná oddanost k Sovětskému svazu. Dějepis kladl důraz též na boj proti chudobě, kdy hlavně za Československé republiky připomínal boj proti vládnoucí buržoazii vykořisťovaným dělnictvem. Učebnice byly mohutně zaměřeny na demonstrace a stávky. Miloš Kratochvíl tak zmiňuje hlavně mosteckou stávku²³⁹, která probíhala v roce 1932. *„Český a slovenský lid očekával, že se bude nová Československá republika podobat Sovětskému svazu. Ale tyto naděje pracujících se nesplnily.*²⁴⁰ Stávky byly dalším z aspektů, na němž studentům učebnice ukazovaly, jak komunisté zachraňovali za první republiky československý nezaměstnaný lid tam, kde vládnoucí strany zklamaly.

S nástupem komunistického režimu se začaly objevovat v učebnicích fotografie Lenina, Stalina a Gottwalda. Již za třetí republiky s událostí o 28. říjnu přibýly ještě fotografie ze státního převratu v Praze, jak to tenkrát vypadalo na Václavském náměstí. Po roce 1948 se v souvislosti se říjnovými událostmi neobjevila jediná fotografie. Již nebyly zmíněny ani velké osobnosti spojené s první republikou a kult T. G. Masaryka se opět vytrácel. Oslavy Masarykových narozenin byly nahrazeny oslavami narozenin Lenina. V padesátých letech začaly opět mizet Masarykovy pomníky. V roce 1953 se naplno rozjela propaganda a zničení kultu Masaryka. Komunisté se snažili o představení „pravé reakční tváře T. G. Masaryka“ (a dr. Edvarda Beneše). Byly vydány laděné hanopisy známé jako *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*. Spis se snažil vylíčit Masaryka jako buržoazního prezidenta, na jehož mandátu se beztrestně střílelo do dělníků a jejich rodin. Byl obviněn, že sponzoroval atentát na Lenina a byl nepřitelem Ruska.²⁴¹ Snaha odčinit tyto škody začala až s pražským jarem v roce 1968. Bohužel, než k obnově mohlo skutečně dojít, tak se po sovětské okupaci v srpnu 1968 s odhalením pomníků vyčkávalo a v době normalizace bylo rozhodnuto, že se pomníky neobnoví.²⁴²

²³⁸ ²³⁸ KRATOCHVÍL, Miloš Václav a Václav DŘEVO. *Obrázky z našich dějin: Učebnice dějepisu pro 5. roč. zákl. devítileté školy*. 8., nezm. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962. Učebnice všeobec. vzdělávacích škol, s. 92.

²³⁹ Mostecká stávka začala eskalovat již 15. března 1932 v době velké hospodářské krize. Probíhala v severozápadních Čechách, kdy horníci se bránili soustředěnému úsilí těžářů, kteří jim chtěli snížit mzdy a propustit tisíce horníků. Stávka se šířila rychle a ke konci března bylo propuštěno již 25 tisíc horníků. Komunisté tak zřídili ve stávkovém území vlastní solidární středisko.

²⁴⁰ KRATOCHVÍL, Miloš Václav. *Obrázky z našich dějin: Pokusná učebnice dějepisu pro 5. ročník všeobec. vzdělávacích škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959, s. 81.

²⁴¹ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T.G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*. Vyd. 1. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2003, s. 494.

²⁴² HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomněny*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1997, ©1996, s. 201–203.

V 50. a 60. letech se narativ v učebnicích o 28. říjnu příliš neměnil. Nejvíce se psalo o Sovětském svazu a československým dějinám se nevěnovala zvláštní pozornost. U vzniku Sovětského svazu se kladl hlavně důraz na hospodářské a sociální dějiny. Hlavně to bylo z důvodu, že přesně tyto aspekty byly slabinou první republiky a bylo nutné poukázat studentům, že socialismus byla ta nejlepší cesta. Změnu v narativu obsahují například některé učebnice z roku 1957, kdy za Chruščovova vedení v Sovětském svazu probíhala od roku 1956 destalinizace. Učebnice dějepisu pro gymnázium napsané Jiřím Hájkem a jeho kolektivem procházely změnou. V prvním, druhém a třetím vydání nebyla zaznamenána žádná změna. Učebnice byly napsány v letech 1954–1956.²⁴³ Čtvrté vydání vyšlo v roce 1957.²⁴⁴ Zde jsou zaznamenány změny v narativu v kapitole o první světové válce. V prvních třech vydáních obsahovalo učivo názory Stalina na kapitalistické státy před první světovou válkou nebo Velkou říjnovou socialistickou revolucí. Ve čtvrtém vydání Stalinovy názory zcela chybí. Dějepis 50. a 60. let byl podřízen diskurzu války, poté normalizační rétorika probíhala v duchu poučení z krizového vývoje. Student se měl se z historických událostí poučit. V období pražského jara se do učebnic dostala témata, která v 50. letech nebyla vůbec zmiňována. Líčily se zde rozšířené dějiny o Československu, politické procesy v 50. letech a stalinský kult osobnosti. Po srpnových událostech a následující normalizaci došlo opět k návratu k přísnému socialistickému charakteru školství. Jediná změna během normalizace, které učebnice dějepisu provedly, byla ta, že měly za úkol studenta spíše informovat, než aby učebnice pouze zaujatě interpretovaly.²⁴⁵

Státní převrat v roce 1918 byl za normalizace v učebnicích připomínán ale daleko méně než v učebnicích z 50. let. Většinou to byla jen zmínka o vzniku Československa, kdy se studenti měli učit poznávat historickou úlohu dělnické třídy a historické poslání komunistických stran. Sovětské dějiny byly nadřazené československým dějinám. Nejvýraznější změna osnov dějepisu na školách přišla až v roce 1987, kdy se opět československé dějiny rozšířily na více stran, ale dominantnější stále byla VŘSR a vznik SSSR.

²⁴³ HÁJEK, Jiří a kol.: Dějiny doby nejnovější. Učební text dějepisu pro 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol. 1. vyd. Praha 1954.

²⁴⁴ SOJÁK, Vladimír a kol.: Dějiny doby nejnovější (1914-1945): Učební text dějepisu pro 11. postupný ročník škol všeobecně vzdělávacích a pro 3. ročník škol pedagogických. 4. vyd. Praha 1957.

²⁴⁵ ČINÁTL, Kamil. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online] Praha: USTR, ©2009 [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/antologie-ideologickych-textu/ucebnice-dejepisu/>.

ZÁVĚR

V první části práce jsme se pokusili zachytit historický kontext státního převratu v Čechách a podepsání Martinské deklarace na Slovensku v roce 1918, jelikož 28. říjen během 20. století prošel několika změnami svátkového práva. Další kapitola byla věnována právní úpravě svátku. Bylo zjištěno, jak probíhal výběr onoho slavného data, kdy se slavil vznik Československa, a jak se jeho svátková práva dále měnila. K provedení analýzy oslav mezi jednotlivými kraji bylo nutné se seznámit s průběhem oslav od roku 1918 až do roku 1989. Bylo uvedeno, jak oslavy vypadaly za první republiky, jelikož ne všichni občané byli s 28. říjnem ztotožnění, a z tohoto důvodu probíhaly různé protesty. V období protektorátu nebyl 28. říjen oslavován, ale bylo nahlédnuto i do exilu, kdy byl v Londýně vznik Československa připomínán. Po druhé světové válce byly kapitoly rozděleny tak, jak probíhala právní svátková úprava, poněvadž za komunistického režimu byly změny největší.

V druhé části diplomové práce byly srovnány oslavy jednotlivých měst v Československu. Zaměřili jsme se hlavně na období první republiky, kdy byly rozdíly nejvýraznější. Ke zkoumání posloužily převážně dobové kroniky a regionální tisk. Výběr měst proběhl na základě odlišného vztahu k oslavám 28. října. Kyjov z Jihomoravského kraje zastupoval menší město, v němž podle sčítání lidu v roce 1921 žilo více občanů hlásících se k římskokatolickému vyznání. Pardubice v tomto případě zastupovaly větší město a Liberec byl vybrán na základě toho, že se nacházel v českém pohraničí a žilo zde více českých Němců než Čechů. Podle dobových kronik a regionálního tisku nebyl rozdíl mezi Kyjovem a Pardubicemi ve slavení 28. října nijak zvlášť velký. Obě města vyzdvihovala totožné symboly, jako např. sázení národních stromů (lípa) nebo odhalování pomníků padlých legionářů či T. G. Masaryka. Jediný rozdíl, který byl zjištěn, byl ve velikosti oslav. Krásně je to ukázané na jubilejním výročí v roce 1928, kdy občané Pardubic oslavovali již od poloviny října, avšak v Kyjově nikoliv. V dobových kronikách města Kyjova či farní kronice v Kyjově, ani ve školních kronikách nebyla nalezena žádná zmínka o vystupování církve proti 28. říjnu. Zato na Kyjovsku katolická církev dělala během roku problémy, protože byla v rozporu s Masarykovým myšlením. Krásným příkladem jsou Moravany u Kyjova, kde na škole měla probíhat stávka, protože se učitel s dětmi odmítal modlit. To bylo okamžitě vyvráceno a vyšlo najevo, že klerikálové se chtěli učitele zbavit, protože zdejší učitel byl pokrokovým agráříkem, a snažili se proto stávkovat do té doby, dokud by učitel nebyl ze školy vyhozen. To se ovšem klerikálům nepodařilo. Liberec se lišil už jen tím, že ve dvacátých letech

28. říjen téměř neslavil. Svaz českých legionářů v Liberci však svátek slavit chtěl a výhrůžkami smrti libereckému starostovi se dožadoval řádných oslav. Zlom přichází ve třicátých letech, kdy se oslavy začaly konat téměř pravidelně. Důvodem byl hlavně silící nacismus v Německu. Když vznikla v roce 1933 strana SHF (později SDP), tak byla vůči československému státu loajální, aby nedošlo k jejímu zrušení jako u předcházejících nacionálně politických stran DNSAP a DNP (té byla pozastavena pouze činnost). Oslavy ale i tak čeští Němci pojali podle svého. Vzpomínali na to, co se stalo českým Němcům 29. října v roce 1918, kdy sudetoněmečtí říšští poslanci na sněmu ve Vídni vyhlásili Deutschböhmen. Také se připomínaly demonstrace ze 4. března roku 1919, které byly československou vládou krvavě potlačeny. Díky presidiálním spisům byly nalezeny záznamy, že se v některých obcích oslavy nekonaly i přes to, že byly oslavy státního svátku povinné. Bylo zjištěno, že hodně záleželo na tom, jak byl starosta obce politicky orientovaný. Pokud byl starosta prokomunistický, uměl oslavy chytře obejít. Podával pravidelné hlášení, které muselo obecní zastupitelstvo odhlasovat a poté jej posílalo ke schválení okresní politické správě. V hlášení stálo, že oslavy jsou pouze v zájmu kapitalistů a pro dělníky je buržoazie a republika pouze vykořisťováním. Dne 28. října starosta svolal veřejnou schůzi všech voličů s denním pořádkem, kde občanům vylíčil, jak byla samospráva v ČSR hospodářsky i politicky rdoušena a odbourávána.

Následující část diplomové práce byla zaměřena na proměnu narativu v dobovém tisku. Podkapitoly byly rozděleny dle daných období od první republiky až po komunistický režim. Za první republiky byly vybrány dobové tisky v podobě *Lidových novin*, *Venkova*, *Reichenberger Zeitung*, *Slováka*. Jak již bylo zmíněno v úvodu, záměrně byl vybrán pravicově orientovaný slovenský *Slovák*, který se proti 28. říjnu vyhraňoval, a bylo vhodné jej uvést do kontrastu s českým tiskem a regionálním libereckým tiskem. Uvedeny byly i slovenské noviny, které na 28. říjen vzpomínaly v dobrém světle, jako např. *Slovenský denník*. Český tisk mezi sebou vedl ve dvacátých letech spory o to, kdo se nejvíce zasloužil o 28. říjen, zdali zahraniční nebo domácí odboj. *Lidové noviny* často vyzdvihovaly a vzpomínaly na zahraniční odboj. *Venkov* zase vzpomínal na domácí odboj. Noviny *Slovák* si často naopak připomínaly více Martinskou deklaraci nežli 28. říjen. Často také vytýkaly hlavním představitelům Československa, že nedodrželi slíbenou autonomii pro Slovensko. Okruh novin *Slovák* považoval 28. říjen za svátek národní, který náležel pouze Čechům. Mnohem složitější to bylo v německém pohraničí, kde se čeští Němci jen těžko vyrovnávali s novým československým státem, a proto si odmítali připomínat 28. říjen. Noviny

Reichenberger Zeitung nepřístupovaly na tak radikální diskurz jako noviny *Slovák*, ale působily spíše neutrálně. Pozitivní tón se během třicátých let obrátil, když se dostal k moci Hitler. V českém tisku se objevovaly pochmurné odkazy na 28. říjen, jelikož si politické strany uvědomovaly, že je demokracie v ohrožení. Naopak v novinách *Slovák* byl ve třicátých letech výklad státního převratu pozitivní.

Pro období protektorátu byla vybrána ilegální tiskovina *Rudé právo* a exilový *Čechoslovák*. Komunistický tisk v době protektorátu působil ohledně 28. října na čtenáře velmi pozitivně. *Rudé právo* povzbuzovalo Čechoslováky k boji za své svobody jako v roce 1918. *Rudé právo* se již za protektorátu zmiňovalo o „novém 28. říjnu“, který porazí nacistický režim. Exilový tisk *Čechoslovák* si taktéž připomínal 28. říjen slovy, která se nesla v duchu naděje. Když se válka blížila ke konci, připomínal se Mnichov s tím, aby takové chyby Čechoslováci neopakovali za třetí republiky. Slovenský *Slovák* si vytvořil tzv. „nový říjen“, tedy výročí, kdy vznikl Slovenský stát 14. března 1939. Nepřipomínal si ani 28. říjen, ani 30. říjen. Tisova propaganda popírala samotnou existenci Martinské deklarace.

V období třetí republiky byl zkoumán narativ v *Rudém právu*, *Svobodném slovu* a *Svobodných novinách*. *Rudé právo* svoji rétoriku rapidně změnilo. Když Rudá armáda porazila nacistické Německo, tak jedinou překážkou byly demokratické strany, které chtěly pokračovat ve své politice jako za první republiky. A tak se pomalu začala rozrůstat komunistická propaganda, která začala 28. říjen srovnávat s 5. květnem. Datum 5. května, kdy bylo Pražské povstání, byl nazván „novým 28. říjnem.“ Starší generace s tímto prohlášením nesouhlasila, jelikož si zažila oslavy 28. října za první republiky. Mladší generace chtěla nahradit 28. říjen za 5. květen, protože plnoletosti dosáhla až za protektorátu a neměla na první republiku tolik vzpomínek. Tento postoj se komunistům hodil a 5. květen považovali za plnohodnotný svátek, jelikož doplnil boj o sociální a hospodářské otázky, které první republika nevyřešila. Také se pomalu začaly do popředí dostávat vzpomínky na podepsání dekretů o znárodnění v roce 1945. Za třetí republiky vycházely i tiskoviny demokraticky orientované, kde se publicisté a politici vyhraňovali proti komunistické rétorice vůči 28. říjnu.

Po únorovém převratu v roce 1948 nastala přísná cenzura, kdy byla využita oficiální periodika jako *Rudé právo*, *Svobodné slovo*, *Lidová demokracie* a také exilový tisk *Svědectví* a *České slovo*. V období stalinismu byl 28. říjen odsunut do pozadí a vzpomínalo se na něj pouze při jubilejních výročích. Do popředí se nejvíce dostal velký socialistický svátek VŘSR 7. listopadu a na 28. říjen připadal Den znárodnění. Komunistická propaganda se rozjela

naplno. Začala obracet historická fakta a uváděla nepravdivé informace o demokratické první republice. Ke komunistické rétorice se vyhradil exilový tisk. Během šedesátých let, kdy pominul v ČSR čas teroru a masové nezákonnosti, se narativ měnil. Změny přinesla nová vlna kritiky stalinismu v roce 1962 a těžká krize hospodářství. V novinách se objevovala jména velkých osobností, která nemohla být v 50. letech v oficiálním tisku připomínána. Úplný obrat ale nebyl možný. Komunistický tisk musel jednat opatrně a zlehka, aby nebyl příliš nápadný. Po srpnových událostech v roce 1968 a následující normalizaci diskurz opět ustupuje do pozadí. Do popředí se dostává připomínání si ústavního zákona o československé federaci, který byl přijat národním shromážděním 28. října 1968.

Připomínání původního skutečného významu 28. října nastalo až v roce 1988. Sám prezident Gustav Husák vzpomínal při projevu na československé legie. V dobovém oficiálním tisku se redaktoři rozepsali na několik stran o státním převratu z roku 1918. Přidaly se i dobové fotografie v podobě lípy svobody, vyvěšené státní vlajky nebo manifestace na Václavském náměstí.

V poslední části diplomové práce jsme se zabývali tím, jakým způsobem se proměnila výuka dějepisu na školách a jak se 28. říjen proměňoval v dobových učebnicích. Kapitola je poměrně strohá, jelikož byla pro naši práci stěžejní kapitola čtvrtá a pátá. Poslední kapitola tedy otevírá možnost dalšímu badateli pokusit se o analýzu většího množství vzorků dobových učebnic. V této práci byly vybrány učebnice dějepisu pro měšťanské školy, nižší střední školy a v pozdějším období učebnice pro všeobecné vzdělávací školy. Určitě by stálo za to se dále podívat na učebnice pro vysoké školy, obecné školy anebo i německé učebnice.

České učebnice dějepisu za první republiky seznamovaly studenta s dějinami vlastního národa a událostmi světových dějin, které měly význam pro vznik ČSR. Byly uvedeny i velké osobnosti, které se o 28. říjen zasloužily. Vyzdvihována byla také bitva u Zborova v roce 1917. Tu si Čechoslováci za první republiky taktéž připomínali. Byla totiž důležitou součástí příběhu o vzniku ČSR a bez samotných legií by samostatný stát nevznikl. Němci a Maďaři si oslavy Zborova nepřipomínali, poněvadž v první světové válce stáli na straně poražených. Komunisté si bitvu u Zborova přivlastnili ke svým politickým cílům, stejně jako 28. říjen. Německé učebnice se od českých lišily. Vznik Československa byl popsán pouze jednou větou, za to se učebnice podrobněji věnovaly vyhlášení *Deutschbömen*. Dále se učebnice věnovaly převážně T. G. Masarykovi a popisovaly na několik stran jeho život a myšlenky. Kult T. G. Masaryka byl ve spojitosti s 28. říjnem důležitý, protože se po celé století měnil.

T. G. Masaryk byl v učebnicích na fotografiích zobrazován v armádním obleku s vysokými naleštěnými botami a obvykle seděl na koni. Stejně tak byl zobrazován František Josef I. Kult Masaryka byl dále podporován faktem, že Čechoslováci oslavovali jeho narozeniny 7. března, byly odhalovány jeho pomníky po celém Československu a také Masaryk sám navštěvoval československá města. Hlavním smyslem kultu bylo vytvořit citové pouto mezi obyvateli nového a etnicky roztržitého Československa a jejich prezidentem.

Za druhé republiky a protektorátu byly učebnice pod přísnou kontrolou a veškeré informace o samostatnosti státu byly vypuštěny. Němci považovali první republiku za výmknutí se českých zemí z dějinné závislosti na německé říši. A zpochybňovali tak samotný 28. říjen i Masarykovu a Benešovu politiku. Byl odstraněn kult Masaryka a s ním i jeho pomníky, které lidem připomínaly minulé časy. Po skončení druhé světové války byla proměna školství prováděna v duchu tzv. Košického vládního programu. Byla zesílena slovanská orientace a měl být nově budován vztah k Sovětskému svazu. Proto bylo z učebnic odstraněno vše, co šlo proti SSSR. Komunismus začal být promítán do samotných učebnic. Události okolo 28. října a jejich historický kontext byl do učebnic vrácen, ale pouze v omezené míře. Stále se objevovaly velké osobnosti první republiky včetně T. G. Masaryka. Jeho osobnostní kult už v období třetí republiky nebyl tak výrazný. Fotografie v učebnicích najdeme zřídka. Za to byly na krátkou dobu po roce 1945 obnoveny Masarykovy pomníky.

Po únorovém převratu došlo k zesílení vlivu Sovětského svazu a došlo k ideologickému zneužití našeho školství. Byla zavedena správná ideově-politická výchova v dějepise. Národní dějiny českých a slovenských zemí byly připomínány, ale spíše ve spojitosti se světovými dějinami, aby studenti pochopili vývoj socialismu a komunismu. Do popředí se tedy dostávala hlavně VŘSR, vznik Sovětského svazu a obraz toho, jak se mu během dvacátých a třicátých let dařilo. Díky dobovým učebnicím bylo zjištěno, že komunisté nebrali 28. říjen jako národní osvobození, ale byl to pouze vznik československého státu a dělnictvo muselo po celou dobu první republiky bojovat proti pravicovým vůdcům a snažit se o prosazení proletariátu. To ukazují kapitoly o stávkách během první republiky. Komunisté také cílili na menší žáky prvního stupně formou epiky, aby se žáci snažili mít vřelý cit a věrnou oddanost k Sovětskému svazu. I kult T. G. Masaryka se vytrácel a v dobových učebnicích jej v padesátých letech nahradily fotografie Lenina, Stalina a Gottwalda. Diskurz se v padesátých a šedesátých letech příliš neměnil. V období pražského jara se dostávala do učebnic témata, jako byly například politické procesy v padesátých letech anebo zde byly rozšířené dějiny o Československu. V období normalizace došlo opět k zpřísnění

socialistického charakteru školství, kdy došlo v učebnicích dějepisu k jediné změně v jejich funkci, a to informovat studenta více než pouze zaujatě interpretovat události. 28. říjen byl v učebnicích připomínán ještě méně než v učebnicích v 50. letech. Žáci se převážně měli učit poznávat historickou úlohu dělnické třídy a historické poslání komunistických stran. Nejvýraznější změna osnov nastala až v roce 1978, kdy se opět rozšířily československé dějiny na více stran, ale dominantnější byla VŘSR a vznik SSSR.

28. říjen byl nejvýraznějším milníkem v československých dějinách, proto byl za první republiky tolik oslavován. Byl to největší svátek, kdy si lidé mohli připomínat svou svobodu. Díky svátku a jeho symbolům si Čechoslováci mohli uvědomovat a budovat svou národní identitu. Již místa paměti a kultury utvářely demokratickou společnost za první republiky. A přesně to vadilo následujícím totalitním režimům v podobě nacismu a komunismu. Oba režimy proto stavěly do popředí své svátky. Nacismus ani neuznával Československo, a zneužíval tak svatováclavské oslavy, které se za protektorátu slavit mohly a dostaly se do popředí. Jeden z hlavních aspektů bylo, že se český národ vrátil opět pod ochranu Německé říše. Komunismus dostával do popředí Velkou říjnovou socialistickou revoluci a československý stát spadal pod vliv Sovětského svazu. Totalitní režimy neměly důvod, proč si připomínat 28. říjen. Tento svátek představoval hrozbu, že by občané mohli zpochybňovat nacistickou a komunistickou ideologii, která za pomoci svých svátků utvářela svou identitu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Nepublikované prameny

Moravský zemský archiv v Brně

MZA, Sběrka plakátů a letáků G 127, k. 29, inv. č. 46

Národní archiv v Praze

NA, UV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989, Různí slavnosti 1945–1954. Oslavy 28. října 1950–1951.

Okresní archiv města Kyjov

AM-Kyjov, 187. Kronika města Kyjov

OÚ-Kyjov, kart. 10, č. pres. 424. Presidiální spisy.

MěNV-Kyjov, 116. Kronika města Kyjov.

MěNV-Kyjov, 117. Kronika města Kyjov.

MěNV-Kyjov, 119. Kronika města Kyjov

Okresní archiv města Liberec

AML – VI. (Gd) Kronika města Liberec.

AML – VII. (Gd) Kronika města Liberec.

Okresních archiv města Pardubice

AM Pardubice. Sk 1050.

Publikované prameny

BULÍN, Hynek. *Jiskry a plameny: vzpomínky na dobu zápasů i vítězství*. V Brně: Hynek Bulín, 1930. 170, [ii] s.

LENIN, Vladimír Il'jič. *O budování socialismu a komunismu: sborník*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1984. 412 s. Knižnice marxismu-leninismu.

KUDELA, Josef, ed. *Státní převrat z roku 1918 v Brně: soubor vzpomínek*. V Brně: Moravský legionář, 1933. 52, [3] s. Knihovna československé revoluce. Řada 2; sv. 1.

Rudé právo 1939-1945: [sborník.] 1. vyd. Praha: Svoboda, 1971. 688 s., [16] s. fot. příl.

ŠPIRITOVÁ, Alexandra, ed. a KAPLAN, Karel, ed. *ČSR a SSSR 1945-1948: dokumenty mezinárodních jednání*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1997, ©1996. 540 s. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-92-6.

Dobový tisk

Čechoslovák. Nezávislý týdeník. Londýn. 1941–1945.

České slovo. Noviny československého exilu. Josef Pejskar. Mnichov. 1955–1990.

Lidová demokracie. Brno: Akční výbor Československé strany lidové. 1953–1993.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany. 1989–1945.

Přítomnost. Nezávislý týdeník. Praha: František Borový. 1924–1945.

Slovák. Ústřední tiskový orgán Hlinkovy slovenské lidové strany. Ružomberok; Bratislava: Účiasťinná spoločnosť Slováka. 1919–1945.

Svědectví. Čtvrtletník pro politiku a kulturu. New York, Paříž. 1956–1990.

Svobodné noviny. List Sdružení kulturních organizací. Praha. 1945–1948.

Svobodné slovo. List Československé strany socialistické. Praha: Melantrich. 1945–1996.

Rudé právo. Ústřední orgán Komunistické strany Československa. Praha: Ústřední výbor KSČ. 1953–1995.

Venkov. Ústřední orgán České strany agrární. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické. 1906–1945.

Regionální tisk

Slovácko. Obdeník československé strany sociálně-demokratické. Hodonín. 1907–1945.

Reichenberger Zeitung. Organ für die deutsch-nationale Partei in Böhmen. Reichenberger: Gerbrüder Steipel. 1867–1938.

Východ. List Československé národní demokracie pro východní Čechy. Pardubice. 1918—1938.

Literatura

ABRAMS, Bradley F. *The struggle for the soul of the nation: Czech culture and the rise of communism*. Lanham: Rowman and Littlefield, ©2004. viii, 363 s. The Harvard Cold War studies book series. ISBN 0-7425-3023-X.

BEDNÁŘ, Miroslav (ed) et al. *Spory o dějiny II.: sborník kritických textů*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1999.

- BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3.
- BLODIGOVÁ, Alexandra, ed. et al. *Kde je domov: sborník k životnímu jubileu Raisy Machatkové*. Vyd. 1. V Praze: Státní ústřední archiv, 2002. 250 výt. ISBN 80-85475-90-1.
- ČAPEK, Karel, MASARYK, Tomáš Garrigue a OPELÍK, Jiří, ed. *Hovory s T.G. Masarykem*. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2013. 349 s. Spisy T.G. Masaryka; sv. 37. ISBN 978-80-86142-46-3.
- DOLEŽAL, Jiří. *Česká kultura za protektorátu: školství, písemnictví, kinematografie*. Vyd. 1. V Praze: Národní filmový archiv, 1996. 284 s. Knihovna Iluminace; sv. 8. ISBN 80-7004-085-8.
- EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*. 1. vydání. V Brně: CPRESS, 2017. 252 stran. ISBN 978-80-264-1599-2.
- FIALA, Petr et al. *Český politický katolicismus 1848-2005*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 535 s., xxxii s. obr. příl. ISBN 978-80-7325-155-0.
- FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 1998. 216 s. Paprsek; sv. 2. ISBN 80-86138-03-8.
- HÁJKOVÁ, Dagmar, ed. a HORÁK, Pavel, ed. *Republika československá: 1918-1939*. Vydání první. Praha: NLN, s.r.o., 2018. 1020 stran. ISBN 978-80-7422-643-4.
- HÁJKOVÁ, Dagmar, ed. et al. *Sláva republice!: oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Vydání první. Praha: Academia, 2018. 532 stran. České moderní dějiny; 4. ISBN 978-80-200-2870-9.
- HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1997, ©1996. 280 s. ISBN 80-7185-093-4.
- JIRÁSEK, Zdeněk a TRAPL, Miloš. *Exilová politika v letech 1948-1956: počátky politické organizovanosti a činnosti pouťorové emigrace a vznik Rady svobodného Československa*. Olomouc: Centrum pro československá exilová studia, 1996. 112, [8] s. Exil. ISBN 80-900965-3-0.
- JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: její historie od roku 1945*. Překlad Dalibor Výborný. V českém jazyce vydání druhé, v nakladatelství Prostor první. Praha: Prostor, 2017. xvi, 983 stran, 32 nečíslovaných stran obrazových příloh. Obzor; 96. svazek. ISBN 978-80-7260-368-8.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Třetí vydání. Praha: Libri, 2017. 571 stran. ISBN 978-80-7277-563-7.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky. O přežití a o život (1936-1938)*. Druhé vydání. Praha: Libri, 2018. 803 stran. ISBN 978-80-7277-573-6.
- KLIMEK, Antonín. *Říjen 1918: vznik Československa*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1998. 279 s. ISBN 80-7185-175-2.

- KLIMEK, Antonín. *Vítejte v první republice*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003. 301 s. ISBN 80-86515-33-8.
- KLVAŇA, Josef a FINTAISL, František Ladislav. *Kyjovsko: vlastivědný popis politického okresu kyjovského*. 2. vyd. Kyjov: Musejní a archeologický spolek, 1948. 155 s., [6] l. obr. příl. Publikace Musejního a archeologického spolku v Kyjově; sv. 1.
- KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel a ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 310 s., xxxii s. obr. příl. ISBN 978-80-7367-698-8.
- KOSATÍK, Pavel. *Jiný T.G.M.* Vydání první. V Praze: Paseka s.r.o., 2018. 391 stran, 24 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 978-80-7432-919-7.
- KRAKOVSKÝ, Roman. *State and society in communist Czechoslovakia: transforming the everyday from World War II to the fall of the Berlin Wall*. Paperback edition first published by Bloomsbury Academic. London: Bloomsbury Academic, 2019. xx, 323 stran. International library of twentieth century history; volume 104. ISBN 978-0-7556-0013-7.
- LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Třetí vydání. Praha: NLN, 2020. 1082 stran. Česká historie; sv. 4. ISBN 978-80-7422-746-2.
- MALÍŘ, Jiří a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005. 2 sv. ISBN 80-7239-180-1.
- MELANOVÁ, Miloslava et al. *Liberec*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Dějiny českých, moravských a slezských měst. Dějiny českých měst. ISBN 978-80-7422-484-3
- MÜCKE, Petr, RŮŽIČKOVÁ, Renáta, VANĚČEK, Jiří. *Orlíčky dolů!: východní Čechy v dokumentech z období vzniku republiky*. Vydání: 1. Zámrsk: Státní oblastní archiv v Zámrsku, 2018. 163 stran: ilustrace (převážně barevné), portréty, faksimile ISBN:978-80-906918-0-3.
- OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T.G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*. Vyd. 1. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2003. 534 s. ISBN 80-86142-13-2.
- ORZOFF, Andrea. *Battle for the castle: the myth of Czechoslovakia in Europe, 1914-1948*. New York: Oxford University Press, 2009. xi, 286 s. ISBN 978-0-19-536781-2.
- PECKA, Jindřich (ed.). *Acta contemporanea. K pětadesátinám Viléma Prečana*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 468 s. ISBN 80-85270-73-0.
- PERNES, Jiří. *Svět lidových novin 1893–1993: stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny ve spolupráci s NLN, 1993. 143 s. ISBN 80-7106-056-9.
- PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: výbor 1918-1923*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 444 s. ISBN 80-7106-313-4.
- PUTNA, Martin C. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998. 801 s. ISBN 80-7215-059-6.

RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002. 284 s. ISBN 80-200-0957-4.

RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Vydání ve Vyšehradu druhé. Praha: Vyšehrad, 2015. 677 stran. ISBN 978-80-7429-631-4.

SUCHÁNEK, Radovan. *Vývoj svátkového práva od vzniku ČSR po současnost*. [The Evolution of the Feast Law from the Czechoslovak Republic Foundation to Present Times]. Acta Universitatis Carolinae - Iuridica, 1999, č. 1-2/1999, s. 103-114. ISSN 0323-0619; ISBN 80- 7184-924-3.

VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1992. 147 s. Opera Universitatis Masarykianae Brunensis. Facultas philosophica = Spisy Univerzity Masarykovy v Brně. Filosofická fakulta; č. 293. ISBN 80-210-0458-4.

WINGFIELD, Nancy M. *Flag wars and stone saints: how the Bohemian lands became Czech*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2007. xviii, 353 s. ISBN 978-0-674-02582-0.

Disertační práce

JIREČEK, Miroslav. *Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–2013*. Brno, 2014. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc.

SOBOTKOVÁ, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Olomouc, 2011. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

ŠMAJSTRLOVÁ, Dana. *Učebnice dějepisu a občanské nauky v období první republiky (1918–1989)*. Olomouc 2020. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Dobové učebnice

ALTRICHTER, Anton. *Lehrbuch der Geschichte für die unteren Klassen der Mittelschulen. Teil 1, Geschichte des Čechoslovakischen Staates*. Brünn: Rudolf M. Rohrer, 1925. 92 s.

Dějiny doby nové a nejnovější: učební text dějepisu pro 8. ročník všeobecně vzdělávacích škol. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. Učebnice pro všeobecně vzdělávací školy.

HÁJEK, Jiří, ed. et al. *Dějiny doby nejnovější: učební text dějepisu pro 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954. 227 s.

KRATOCHVÍL, Miloš Václav a Václav DŘEVO. *Obrázky z našich dějin: Učebnice dějepisu pro 5. roč. zákl. devítileté školy*. 8., nezm. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962. Učebnice všeobec. vzdělávacích škol. ISBN (Váz.).

MLČOCH, Jan. *Učebnice dějepisu pro měšťanské školy: upravena podle normálních učebních osnov z r. 1932. III. (Pro třetí třídu)*, Novověk. V Praze: Československá grafická Unie, 1935.

PEŠEK, Josef. *Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol. I., Pověsti a obrazy z dějin národa československého pro první třídu středních škol. Ilustroval Mikoláš ALEŠ*. V Praze: Nákladem Profesorského nakladatelství a knihkupectví, 1932.

SOJÁK, Vladimír, VOŠAHLÍK, Josef a VÁVRA, Jaroslav. *Dějiny doby nejnovější (1914-1945): Učební text dějepisu pro 11. postup. roč. škol všeobecně vzdělávacích a pro 3. roč. škol pedagog. 4., přeprac. vyd. Praha: SPN, 1957. 170, [1] s. Učebnice všeobecně vzdělávacích škol.*

STEINITZ, Ernst. *Landes- und Staatskunde der Čechoslovakischen Republik: als Lehrbuch der Geographie, Geschichte und Bürgerkunde für die oberste Klasse der mittleren Lehranstalten, sowie zum Gebrauche beim Selbststudium*. B. Leipa: Johann Kunstner, 1924. 253 s.

TREIXLER, Gustav. *Lehrbuch der Geschichte für die unteren Klassen der deutschen Mittelschulen der Čechoslovakischen Republik. 1. Teil, Für die II. Klasse der Gymnasien und verwandter Lehranstalten u. für die I. Klasse der Realschulen*. Reichenberg: Gebr. Stiepel, 1926. 136 s.

Právní předpisy

Zákon č. 248/1946 Sb. *Zákon ze dne 20. prosince 1946 o úpravě svátkového práva.*

Zákon č. 78/1948 Sb. *Zákon ze dne 7. dubna 1948, jímž se mění a doplňuje zákon o úpravě svátkového práva.*

Zákon č. 93/1951 Sb. *Zákon ze dne 2. listopadu 1951 o státních svátcích, o dnech pracovního klidu o památných a významných dnech.*

Zákon č. 69/1969 Sb. *Zákon ze dne 10. června 1969, o státním svátku Slovenské socialistické republiky.*

Zákon č. 56/1975 Sb. *Zákon ze dne 11. června 1975, kterým se mění zákon č. 93/1951 Sb. o státních svátcích, o dnech pracovního klidu a o památných a významných dnech.*

Zákon č. 141/1988 Sb. *Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění ze dne 21. září 1988, kterým se mění a doplňuje zákon č. 93/1951 Sb. o státních svátcích o dnech pracovního klidu a o památných a významných dnech.*

Internetové zdroje

BERNATT-RESZCYŇSKA, Markéta. Až bude Anežka svatořečena, přijde do Čech svoboda. Proroctví se vyplnilo. In: *Paměť národa*. [online] 20. listopadu 2020 [cit. 2022–11–14]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/az-bude-anezka-svatorecena-prijde-do-cech-svoboda-proroctvi-se-vyplnilo>.

České slovo. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online] Praha: USTR, ©2009 [cit. 2022-11-01]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/ceske-slovo/>.

ČINÁTL, Kamil. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online] Praha: USTR, ©2009 [cit. 2022-06-07]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/antologie-ideologickyh-textu/ucebnice-dejepisu/>.

LEFLER, Adolf. Reichenberger Zeitung. In: *Reincherberger* [online] 29. listopadu 2009 [cit. 22-10-31]. Dostupné z: <https://reichenberg.de/reichenberger-zeitung-2/>.

NSČR, www.psp.cz. Archiv poslanecké sněmovny.

Poslední slovo Charlotty Garrigue Masarykové. Česká televize: iVysílání [online]. Brno, 30. 10. 2018 [cit. 2022-05-12]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11304141746-posledni-slovo-charlotty-garrigue-masarykove/>.

Potlačení připomínky 70. výročí založení Československa. In: *Paměť národa* [online]. Praha, ©2019 [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalose/potlaceni-pripominky-70-vyroci-zalozeni-ceskoslovenska>.

TICHÝ, Daniel. „Za Boha život – za národ slobodu!“ Před osmdesáti lety zemřel Andrej Hlinka. In: *Česká televize – ČT24* [online] 16. srpen 2018 [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2567236-za-boha-zivot-za-narod-slobodu-pred-osmdesati-lety-zemrel-andrej-hlinka>.

ZAJÍČEK, Zdeněk, POLÁKOVÁ, Andrea. V Písku vyhlásili republiku o dva týdny dřív. Na skutečný vznik Československa tak čekali ve vězení. In: *Český rozhlas* [online] 29. říjen 2020 [cit. 2022-05-17]. Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/v-pisku-vyhlasili-republiku-o-dva-tydny-driv-na-skutecny-vznik-ceskoslovenska-7640515>.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Právní úprava svátku 28. října

Tabulka 2 Náboženské vyznání v Kyjově k roku 1921

Tabulka 3 Počet Němců a Čechů v Liberci k roku 1921

SEZNAM ZKRATEK

ČSR – Československá republika

ČSSR – Československá socialistická republiky

DNP – Německá nacionální strana

DNSAP – Německá nacionálně socialistická dělnická strana

HSLŠ – Hlinkova slovenská ľudová strana

KSČ – Komunistická strana Československa

MěNV – Městský národní výbor

MZA – Moravský zemský archiv v Brně

NA – Národní archiv Praha

OÚ – obecní úřad

RG – Reálné gymnázium

SHF – Sudetoněmecká vlastenecká fronta

SNR – Slovenská národní rada

SPD – Sudetoněmecká strana

SSSR – Svaz sovětský socialistických republik

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československé

VŘSR – Velká socialistická říjnová revoluce

SUMMARY

This thesis analyses the transformation of the public holiday on the 28th of October in the 20th century. The thesis is divided into five parts. The first part defines the historical context of the 1918 coup d'état and the Martin Declaration in Slovakia. It also examines the state's legal regulation of the holiday and celebrations throughout the 20th century.

The second part deals with a comparison of celebrations during the First Republic in the three regions. It examines the town of Kyjov in the South Moravian Region, Pardubice in the Pardubice Region and Liberec in the Sudetenland. Each town was slightly different during the First Republic. Moravia was more Catholic than Bohemia, and Liberec was dominated by German population. Therefore, celebrations were not held throughout the whole Czechoslovak territory.

The third part of the thesis describes the change of discourse in the 20th century press. The chapter is sectioned chronologically by period. Divided into more subchapters, the main part examines the Third Republic and the communist regime from 1948 to 1989. Under the totalitarian regime, the public holiday of 28 October underwent its greatest transformation. Other communist holidays and important days came to the fore. Celebrations of the Great October Socialist Revolution were the most dominant. To understand the communist rhetoric, some of its expressions have been discussed in detail.

The last part of the thesis deals with the transformation of the teaching of history and the public holiday of 28 October in the textbooks of that time. The chapter is also divided into different periods. In this chapter, we have only briefly explored how contemporary textbooks gave attention to the public holiday and its important figures. Also, the last part of the thesis deals marginally with the cult of personality of T. G. Masaryk.

The 28 of October was the most significant milestone in Czechoslovak history, which is why it was much celebrated during the First Republic. It was the biggest holiday when people could commemorate their freedom and thanks to the holiday and its symbols, the Czechoslovaks could realize and build their national identity.